

UCZEŃ PRZERÓŚŁ MISTRZA

metoda projektu w edukacji wczesnoszkolnej

**PROGRAM NAUCZANIA
DLA I ETAPU EDUKACYJNEGO**

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

**UCZEŃ
PRZERÓŚŁ
MISTRZA**

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

PROGRAM NAUCZANIA

DLA I ETAPU EDUKACYJNEGO

PUBLIKACJA BEZPŁATNA, współfinansowana ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

ZESPÓŁ AUTORSKI:

- Halina Gąbka,
- Teresa Radomska,
- Małgorzata Trybuś,
- Zofia Żółtak.

WYDAWCA:

Global Trade Industry
ul. Szosa Lubicka 168 B
87-100 Toruń

BIURO PROJEKTU:

“Uczeń przerósł mistrza - metoda projektu w edukacji wczesnoszkolnej”

ul. Szosa Lubicka 168 B, 87-100 Toruń

e-mail: projekt@global-industry.eu

strona www: uczenprzeroslmistrza.pl

ISBN: 978-83-64914-00-3

PROGRAM NAUCZANIA

DLA I ETAPU EDUKACYJNEGO

Spis treści

1. PODSTAWY PRAWNE KSZTAŁCENIA NA I ETAPIE EDUKACYJNYM.....	5
2. OGÓLNE CELE I ZADANIA KSZTAŁCENIA NA I ETAPIE EDUKACYJNYM..	5
3. PODSTAWY TEORETYCZNE PROGRAMU.....	7
3.1. ROZWÓJ DZIECKA.....	7
3.2. ELEMENTY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI, 6-LATEK W SZKOLE.....	11
3.3. STYLE UCZENIA SIĘ.....	12
3.4. POLISENSORYCZNOŚĆ UCZENIA.....	18
3.5. INTELIGENCJA WIELORAKA.....	21
3.6. ZABAWY I GRY DYDAKTYCZNE.....	27
4. SZCZEGÓŁOWE CELE KSZTAŁCENIA NA I ETAPIE EDUKACYJNYM.....	28
4.1. EDUKACJA POLONISTYCZNA.....	28
4.2. EDUKACJA JĘZYKOWA.....	36
4.3. EDUKACJA MATEMATYCZNA.....	39
4.4. EDUKACJA MUZYCZNA.....	65
4.5. EDUKACJA PLASTYCZNA.....	68
4.6. EDUKACJA SPOŁECZNA.....	71
4.7. EDUKACJA PRZYRODNICZA.....	74
4.8. ZAJĘCIA KOMPUTEROWE.....	77
4.9. ZAJĘCIA Z TECHNIKI.....	80
4.10. WYCHOWANIE FIZYCZNE.....	83
4.11. ETYKA.....	86
5. METODA PROJEKTU EDUKACYJNEGO.....	90
5.1. ZADANIA NAUCZYCIELA.....	91
5.2. ETAPY PRACY PROJEKTOWEJ.....	91

<u>5.3. WYKAZ PLANOWANYCH/PROPONOWANYCH PROJEKTÓW DLA KLASY PIERWSZEJ.....</u>	<u>94</u>
<u>5.4. WYKAZ PLANOWANYCH/PROPONOWANYCH PROJEKTÓW DLA KLASY DRUGIEJ I TRZECIEJ.....</u>	<u>96</u>
<u>6. OPIS ORGANIZACJI KSZTAŁCENIA.....</u>	<u>101</u>
<u>7. 6-LATKI W SZKOLE.....</u>	<u>108</u>
<u>8. PRACA Z DZIECKIEM O SPECJALNYCH POTRZEBACH EDUKACYJNYCH W TYM PRACA Z DZIECKIEM ZDOLNYM.....</u>	<u>112</u>
<u>8.1. DZIECKO ZDOLNE.....</u>	<u>112</u>
<u>8.2. SPECYFICZNE TRUDNOŚCI W UCZENIU SIĘ.....</u>	<u>115</u>
<u>9. SPOSOBY MONITOROWANIA REALIZACJI GODZIN WYNIKAJĄCYCH Z PODSTAWY – ORAZ Z SIATKI GODZIN.....</u>	<u>117</u>
<u>10. INFORMACJA ZWROTNA, AUTOREFLEKSJA UCZNIA I NAUCZYCIELA W DRODZE DO OSIĄGANIA ZAMIERZONYCH CELÓW.....</u>	<u>123</u>
<u>11. WYKORZYSTANIE TIK W PROGRAMIE UCZEŃ PRZERÓŚŁ MISTRZA.....</u>	<u>132</u>
<u>12. MATERIAŁY UZUPEŁNIAJĄCE.....</u>	<u>133</u>
<u>13. BIBLIOGRAFIA.....</u>	<u>134</u>

1. PODSTAWY PRAWNE KSZTAŁCENIA NA I ETAPIE EDUKACYJNYM

Program nauczania dla I etapu edukacyjnego opracowany jest zgodnie z poniższymi aktami prawnymi:

- Ustawa z dnia 8 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.) ze szczególnym uwzględnieniem ustawy z dnia 19 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2011 r, Nr 205, poz. 1206),
- Rozporządzenie z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. z 2012 r., poz. 204),
- Rozporządzenie MEN z dnia 30 maja 2014 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2014r., poz.803)
- Rozporządzenie MEN z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 83, poz. 562 z późn. zm.),
- Rozporządzenie MEN z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2013 r., poz. 532),
- Rozporządzenie MEN z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69 z późn. zm.).

2. OGÓLNE CELE I ZADANIA KSZTAŁCENIA NA I ETAPIE EDUKACYJNYM

Celem kształcenia (Rozp. MEN z dnia 30.05.2014 r.) ogólnego na I etapie edukacyjnym jest wspieranie harmonijnego rozwoju dzieci w obszarze intelektualnym, etycznym, emocjonalnym, społecznym i fizycznym. Najważniejszym i zarazem najbardziej ogólnym celem szkoły w nauczaniu wczesnoszkolnym jest wyposażenie uczniów w:

1. podstawowy zasób wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyki, dotyczących przede wszystkim tematów i zjawisk bliskich doświadczeniom dzieci,
2. umiejętności wykorzystywania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów,
3. postawy warunkujące sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie adekwatne do wieku rozwojowego.

Podstawa Programowa zakłada rozwój siedmiu umiejętności w nauczaniu wczesnoszkolnym, które powinni wspierać i rozwijać wszyscy nauczyciele, niezależnie od realizowanych treści na swoich

zajęciach, należą do nich:

1. czytanie,
2. myślenie matematyczne,
3. myślenie naukowe,
4. umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w języku obcym,
5. umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi,
6. umiejętność uczenia się jako sposób zaspokajania naturalnej ciekawości świata,
7. umiejętność pracy zespołowej.

Nauczanie wczesnoszkolne w znacznym zakresie powinno opierać się na formach zabawowych i doświadczalnych, jest okresem przejścia od form typowo zabawowych w nauczaniu przedszkolnym do uczenia się w systemie klasowo-lekcyjnym. Biorąc pod uwagę fakt obniżenia wieku szkolnego do 6 lat i możliwość uczenia w jednym oddziale dzieci 6 - i 7 -letnich, ważne jest, aby program nauczania zakładał indywidualizację procesu kształcenia oraz oparcie treści nauczania na rzeczywistości bliskiej dziecku. Program nauczania musi odpowiadać na potrzeby społeczne i kształtować młode osoby do życia w społeczeństwie informacyjnym, gdzie szkoła przestała być najważniejszym miejscem zdobywania informacji a powinna stać się miejscem nabywania umiejętności świadomego odbioru informacji i zastosowania informacji w praktycznym działaniu. Z tego punktu widzenia takie umiejętności jak: myślenie naukowe rozumiane jako formułowanie i wyciąganie wniosków oraz krytyczność myślenia, posługiwanie się nowoczesnymi technologiami informacyjno – komputerowymi, nawyk permanentnego uczenia się, czytanie ze zrozumieniem i przetwarzanie informacji stają się kluczowe.

Przy tak szybko rozwijającej się technice i zmianach ekonomiczno – społecznych nauczyciele przygotowują dzieci do zawodów, które dopiero powstaną, w związku z tym skupienie się na kształtowaniu postaw warunkujących dobrą adaptację do zmian i umiejętność zarządzania sobą od najmłodszych lat jest priorytetowe w nowej szkole. Dlatego też umiejętności ucznia opisane w podstawie programowej jako ponadprzedmiotowe powinny być traktowane z należytą uwagą przez wszystkich nauczycieli i pracowników szkoły i podlegać stałemu monitoringowi.

Do najważniejszych zadań szkoły na I etapie edukacyjnym należy:

1. wyposażenie uczniów w umiejętność posługiwania się językiem polskim,
2. przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym,
3. edukacja medialna rozumiana jako wychowanie uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów,
4. edukacja zdrowotna,
5. kształtowanie postaw warunkujących dalszy rozwój indywidualny i społeczny takich jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do pracy zespołowej, uczestnictwa w kulturze, podejmowania inicjatyw oraz poszanowanie tradycji i kultury własnego narodu oraz szacunek i tolerancja innych kultur i tradycji.

3. PODSTAWY TEORETYCZNE PROGRAMU

Program nauczania powinien być oparty na koncepcji filozoficzno – psychologicznej determinującej podejście do kształcenia. Metaorientacja programu wskazuje na sposób osiągania celów dydaktycznych i tworzenie środowiska uczenia się. W zależności od przyjętej koncepcji filozoficzno – psychologicznej sposób osiągania pożądanych zmian u uczniów będzie się zasadniczo różnił. Poniżej proponowany program opiera się na podejściu humanistycznym, które to zakłada, że uczeń jest badaczem zmieniającej się rzeczywistości, a uczenie się jest swoistą interakcją uczącego się z jego otoczeniem. Humanistyczne podejście do kształcenia zakłada oparcie procesu nabywania kompetencji na osobistych doświadczeniach uczniów i ich zainteresowaniach. To dzieci mają stawiać hipotezy, sprawdzać je i formułować wnioski, a nauczyciele mają stwarzać im takie środowisko uczenia się, które pozwoli na zdobywanie umiejętności poprzez aktywne poszukiwanie i przetwarzanie wiedzy (Kwieciński Z, Śliwerski B, 2006).

Proponowany program w znacznym zakresie opiera się na metodzie projektu, która wymusza spontaniczną i ukierunkowaną aktywność dzieci, jest zorientowany na doświadczenia uczniów i zakłada wysoki stopień indywidualizacji procesu kształcenia. W swoich założeniach rozwija inteligencje wielorakie i wspiera postawy przedsiębiorczości poprzez samodzielne planowanie własnej aktywności.

W ostatnim stuleciu poziom wiedzy podwajał się co 10 lat, na końcu XX wieku ponad 1000rotnie wzrosła wiedza w stosunku do początku minionego wieku. Taka sytuacja wymusza zmianę podejścia do nauczania, gdzie kluczowe stają się kompetencje korzystania i przetwarzania informacji. Metoda projektu zapewnia rozwój tych kompetencji u uczniów i przygotowuje młodego człowieka do sprostaania wymaganiom społeczeństwa informacyjnego.

3.1 ROZWÓJ DZIECKA

Rozwój dziecka do 10 roku życia przebiega naprzemiennie, okresy względnego zrównoważenia przeplatają się czasem destabilizacji, żywiołowości. Obniżenie wieku szkolnego, a szczególnie uczenie dziecka 6-letniego i 7-letniego w jednym oddziale jest pewnym wyzwaniem dla nauczycieli, szczególnie biorąc pod uwagę rozwój społeczno – emocjonalny. Różnice w rozwoju poznawczym też są znaczne, jednak nie stanowią, aż takiej trudności dla nauczycieli, którzy opierają proces kształcenia na wysokim stopniu indywidualizacji.

Dziecko między 6 a 8 rokiem życia wchodzi w stadium partnerstwa i współdziałania w obszarze kontaktów interpersonalnych. Relacje koleżeńskie nabierają dla niego znaczenia, jednak siedmiolatek nie jest tak otwarty i bezpośredni w kontaktach międzyludzkich jak typowy 6-latek. Ze względu na rozwój myślenia od 7 r.ż. dziecko rozpoczyna proces integracji mechanizmów regulacyjnych, pomału uczy się panowania nad swoją emocjonalnością (B. Harwas-Napierała, J. Trempała, 2000). Stąd często 7 r.ż. charakteryzuje się wyższym poziomem refleksyjności, zastanawianiem się nad sobą i swoimi zachowaniami, dziecko staje się bardziej krytyczne w stosunku do siebie i wyczuwane na wszelkie oceny swojej

osoby, a w szczególności uwagi negatywne. Refleksyjność zawsze idzie w parze w wewnętrznym wyciszeniu i wycofaniem się z kontaktów społecznych i dlatego często opisuje się typowego 7-latka jako osobę zamkniętą w sobie, skrytą, nieraz markotną. Ta postawa względem świata zewnętrznego jest rozwojowa i samoczynnie mija, kiedy dziecko zbliża się do ósmego roku życia. Siedmiolatek jest refleksyjny, jest dobrym obserwatorem, te kompetencje wymagają wewnętrznego wyciszenia, stąd tendencja siedmiolatek do izolowania się. Dziecko w tym wieku rozwojowo unika konfrontacji i wszelkiej walki, jest mało asertywne, natomiast jest bardzo wymagające w stosunku do siebie. Często jego potrzeba perfekcjonizmu w działaniu, nie jest zaspokojona, ponieważ zwyczajnie brakuje mu umiejętności poradzenia sobie z rozwiązaniem problemu, to tylko potęguje jego ogólne niezadowolenie (Frances L. Ilg, Louise Bates Ames, Sidey M. Barker, 1994). Siedmiolatek wchodzi w okres operacji konkretnych, które cechują się decentracją, logiką, odejściem od myślenia opartego na zmysłach na rzecz myślenia opartego na rozumowaniu, jest zdolne do odwracania operacji umysłowych. Wiek siedmiu lat jest początkiem nowego sposobu myślenia (J. Wadsworth B.J, 1998).

Przed 7 r.ż. dziecko często przecenia swoje możliwości, ponieważ nie różnicuje kompetencji w różnych dziedzinach życia (B. Harwas-Napierała, J. Trempała, 2000), w tym okresie działanie i zabawa są dominujące, a refleksja nie jest mocną stroną, ponieważ procesy poznawcze jeszcze nie są dostatecznie rozwinięte. Typowy 6-latek chce być w centrum uwagi i się tego żywiłowo domaga, a w swoich żądaniach jest nieustępliwy. Zrównoważony pięcioletek przeobraża się w targanego emocjami, labilnego i skrajnego w swoich zachowaniach sześciolatek, który jest hałaśliwy i dynamiczny. Dziecko w tym wieku przede wszystkim wymaga od innych, wszystko ma być tak jak ono chce, uwielbia wygrywać, ale zupełnie nie radzi sobie z porażką i przegraną, potrafi nawet dla zwycięstwa oszukać. Cały świat ma mu się podporządkować, chwalić go i zachwycać się nim. Nie potrafi poradzić sobie z krytyką, karą, czy przyznać się do winy. Sześciolatek nie potrafi panować nad sobą i swoimi potrzebami, dlatego też zdarzają mu się kradzieże, dziecko w tym wieku jest skoncentrowane na sobie i swoich potrzebach, ma problemy z respektowaniem potrzeb i odrębności innych osób. Mocną stroną tego wieku rozwojowego jest niekończący się apetyt na wiedzę, doświadczenia, poznawanie. Dzieci tryskają energią, wigorem, chęcią działania i mają ogromną gotowość do poznawania nowych rzeczy (Frances L. Ilg, Louise Bates Ames, Sidey M. Barker, 1994).

Myślenie dziecka sześciolatniego jest jeszcze w fazie przedoperacyjnej, dlatego też w sytuacjach, kiedy dziecko jest krnąbrne, zbuntowane i nie chce czegoś wykonać z czystej przekory, starczy odwołać się do jego potrzeby rywalizacji i chęci bycia w centrum, aby to wykonało np.: poprzez komunikaty: „myślę, że ty nie potrafisz tego zrobić”, „zobaczmy, czy uda Ci się to zrobić, zanim doliczę do dziesięciu, skończy się bajka”, „zobaczmy, kto pierwszy to zrobi”. Również w sytuacjach kiedy dziecko chcąc uniknąć krytyki, kary oszukuje i wypiera się można zastosować komunikat: „ciekawe jak udało Ci się tego dokonać?”, aby dziecko spontanicznie nam o tym opowiedziało. Brak umiejętności logicznego myślenia u sześciolatniego powoduje, że takie komunikaty są skuteczne, choć w przypadku dziecka siedmiolatniego przestają spełniać już swoją rolę. Znaczne różnice w odbieraniu rzeczywistości w związku z przejściem od okresu przedoperacyjnego do czasu operacji konkretnych można zauważyć w odbiorze dowcipów. Dziecko sześciolatnie, nie rozumie żartów i często śmiech innych powoduje, że obraża się, buntuje, ponieważ nie jest w centrum i myśli że inni śmieją się z niego, natomiast siedmiolatek, zdolny do myślenia logicznego potrafi czerpać przyjemność z dowcipów (J. Wadsworth B.J, 1998).

Różnica w funkcjonowaniu sześciolatek i siedmiolatek jest znaczna, często można spotkać się z określeniami, że sześciolatek to dziecko a siedmiolatek to już uczeń i w świetle psychologii rozwojowej ma to swoje uzasadnienie. Każdy wiek ma swoje mocne i słabe strony. Biorąc pod uwagę fakt,

że pierwsze dni w szkole w znacznym stopniu wpływają na tworzenie się trwałych postaw względem nauki, które często rzutują na całą karierę edukacyjną dziecka, ważne jest, aby rozumieć prawidłowości rozwojowe i dostosować metody pracy do możliwości i potencjału dziecka.

Naturalna żywiołowość dziecka sześciolatniego, jego bunt, chęć bycia w centrum, żądanie podporządkowania innych swoim potrzebom, będą stanowiły wyzwanie dla nauczycieli i wymagały stosowania innych metod w celu stworzenia odpowiedniego środowiska edukacyjnego dla niego. Jednak jeżeli uda się wykorzystać jego chęć do poznawania i entuzjazm, to z łatwością można w tym czasie zbudować pozytywne skojarzenia z nauką. Wiek siedmiu lat dla wytworzenia takiej postawy jest gorszy, ponieważ dziecko w tym czasie jest rozwojowo „smutne”, osowiałe, refleksyjne, negatywnie nastawione do świata, co nie sprzyja budowaniu pozytywnych skojarzeń. Natomiast postawa wycofania i wyciszenia znacznie pomaga nauczycielom we wdrożeniu dziecka w normy społeczne i nie wymaga to tak dużego wysiłku jak u dzieci sześciolatków.

Okresy stabilizacji i destabilizacji emocjonalno – społecznej będą cechą charakterystyczną I etapu edukacyjnego, jednak tylko w przypadku sześciu- i siedmiolatka, znaczne różnice będą występowały zarówno w sferze poznawczej jak i społeczno – emocjonalnej.

Po okresie wycofania dziecka siedmioletniego mamy znowu do czynienia z ekspansywnym, otwartym na ludzi i świat ośmiolatkiem, dla którego wszystko jest wyzwaniem i z ochotą podejmuje się różnych działań, często przekraczających jego możliwości, co powoduje chwile trudne, kończące się nawet płaczem, ale nie przeszkadza to dynamicznemu ośmiolatkowi w podejmowaniu za chwile nowych wyzwań. Dziecko w tym okresie pod względem aktywności przypomina sześciolatka, ale rozwój myślenia i poprzedni „refleksyjny okres”, przygotował go do samooceny i analizy swojego zachowania. Ośmiolatkowi zależy na budowaniu dobrych relacji z innymi, interesuje ich to co inni o nich myślą, to krok dalej niż na poprzednich etapach, w których dziecko koncentrowało się tylko na tym jak ludzie go traktują. W relacjach społecznych dziecko jest zdolne do relacji dwukierunkowej i pomimo swojej „przebojowości” jest również bardzo wrażliwe, co często nie jest oczywiste opierając się tylko na obserwacji zachowań silnego, ekspansywnego, szybko podnoszącego się po porażkach dziecka.

Między 7 a 11 rokiem życia w rozwoju poznawczym przypada okres operacji konkretnych, które cechuje przede wszystkim logiczność myślenia, zdolność do rozumowania, odwrotności myślenia, oderwanie od percepcji na rzecz wnioskowania, pojawiają się takie operacje logiczne jak porządkowanie i klasyfikacja oraz pojęcie czasu, przestrzeni, prędkości, przyczynowości. Ośmio- i dziewięciolatek doskonali te kompetencje.

Założenia reformy obniżające wiek nauki przewidują, że dziewięciolatek będzie rozpoczynał naukę na II etapie edukacyjnym. Jednak w najbliższych latach dziewięciolatki będą jeszcze uczyć się w nauczaniu wczesnoszkolnym. Podobnie jak na poprzednich etapach rozwoju, tu znowu mamy do czynienia z wyciszeniem, po burzliwym i pełnym energii okresie rozwojowym ośmiu lat. Dziewięciolatek wycisza się, ale staje się – w swoich oczach- niezależny, domaga się traktowania siebie jako dorosłego, a nie dziecka, jest przekonany o swojej samodzielności, potrzebują bardziej aprobaty niż pochwały czy nagrody. Dziewięciolatek spełnia polecenia i prośby dorosłych, choć nieraz z oporami, ale jak nie ma wyjścia podporządkowuje się. W sytuacjach trudnych lub takich, których chce uniknąć skarżą się na różnego rodzaju bóle, choroby i często też nadmiernie się zamartwiają takimi sprawami, które w poprzednim roku najwyżej zasmuciłyby je na chwilę, takie postawy są prawidłowością rozwojową i warto w tych przypadkach kierować uwagę dziecka na możliwości rozwiązania problemów.

Warto pamiętać, że są to tylko pewne naturalne etapy rozwoju charakterystyczne dla poszczególnych okresów, jednak różnice indywidualne mogą być znaczne, dlatego też już dzisiaj nauczycie-

le często mając grupę uczniów, w tym samym wieku życia, zmagają się z różnorodnością rozwojową w swojej klasie.

Przyglądając się naturalnym procesom rozwojowym dzieci między 6 a 9 rokiem życia, bardzo widoczna jest szybka zmiana nastawienia do świata, innych, siebie, wydaje się, że metody pracy nauczyciela stwarzające dziecku okazję do pracy we własnym rytmie, są najbardziej optymalne.

3.2 ELEMENTY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Istotnym elementem przygotowania uczniów do radzenia sobie w dorosłym życiu są jak najwcześniej rozpoczęte zajęcia z przedsiębiorczości rozumianej w edukacji wczesnoszkolnej jako rozwijanie umiejętności przewidywania i planowania. Przedsiębiorczość często jest definiowana jako zbiór cech pozwalających na ekspansywne, twórcze i innowacyjne przekształcanie rzeczywistości. Jednak na I etapie edukacyjnym warto skupić się na ćwiczeniu takich kompetencji jak:

- kończenie zadań, pomimo zniechęcenia i trudności,
- odwaga w prezentowaniu własnych poglądów i prac,
- otwartość na pracę zespołową i umiejętność komunikowania się z innymi,
- planowanie własnej pracy i związane z tych przewidywanie.

Program „Uczeń przerósł mistrza...” zakłada, że znaczna część zajęć lekcyjnych będzie realizowana metodą projektu, która mieści w sobie rozwój ww. kompetencji. Metoda projektu edukacyjnego daje nauczycielom wiele okazji do praktycznego rozwijania postaw przedsiębiorczości adekwatnie do poziomu możliwości dzieci. Dzieje się to podczas podejmowania aktywności projektowych. Zanim uczniowie rozpoczną pracę nauczyciele pokazują uczniom sposoby zaplanowania działania, zapisują, lub dzieci to czynią samodzielnie, planując np. pomoce niezbędne do wykonania zadania.

Rozwijane umiejętności dotyczą zarówno właściwej organizacji czasu, organizacji miejsca pracy, planowania własnych działań w tym uczenia się jakie materiały i w jakiej ilości są potrzebne do wykonania pracy. Na poziomie bardziej zaawansowanym w ramach doskonalenia umiejętności matematycznych będzie to również planowanie wydatków, obliczanie pojemności, długości, odległości, ważenie, obliczenia pieniężne.

Również w sytuacjach dydaktycznych planowanie działań będzie sprzyjało planowemu i celowemu podejściu do własnych przedsięwzięć, np.: przygotowanie doświadczenia w celu sprawdzenia co tonie a co unosi się na wodzie. Jednym z etapów będzie ustalenie co jest potrzebne do wykonania doświadczenia, to pozwala dzieciom przewidzieć, zapisać niezbędne materiały, zgromadzić je i ... co bardzo ważne popełnić także błędy, doświadczyć tego że zapomnieli, nie przewidzieli, to pozwoli im na ćwiczenie radzenia sobie z frustracją, weryfikację swojego działania i podejmowanie czynności od nowa – czyli kończenie zadań, pomimo trudności. W przyjaznej atmosferze, takie doświadczenie pozwoli wyciągnąć wnioski i nauczy dokładniej planować przyszłe działania. W ten sposób można i warto planować wiele szkolnych działań: wykonanie prac plastycznych, uroczystości, wycieczek. Nauczyciele mogą wspomóc uczniów, gdy pojawi się potrzeba, ale powinni unikać wyręczania i krytykowania. Wyręczanie zwalnia z odpowiedzialności i nie sprzyja osiągnięciu samodzielności, która jest bardzo ważna w procesie kształtowania postaw przedsiębiorczych.

3.3 STYLE UCZENIA SIĘ

Indywidualizacja procesu kształcenia zakłada w sobie m.in. dostosowanie procesu nabywania wiedzy i umiejętności do stylu uczenia się uczniów. W literaturze przedmiotu można znaleźć kilka opisów stylów uczenia się w zależności od przyjętego kryterium i choć sama praca metodą projektu pozwala na samodzielne planowanie swojej nauki w zakresie nabywania kompetencji, czyli stwarza przestrzeń do uczenia się zgodnie z preferowanym przez siebie stylem uczenia się, to warto jednak poznać owe style uczenia się, ponieważ nauczyciele, jak każdy, mają też swój styl nabywania kompetencji, który uważają za najlepszy i mogą mieć tendencję do narzucania go swoim uczniom. Skupianie się nauczycieli na rozpoznawaniu indywidualnych stylów uczenia się uczniów, często jest wystarczającym czynnikiem chroniącym przed tendencją do preferowania jednego modelu uczenia się.

Proponowany program nauczania opiera się w znacznym stopniu na metodzie projektu, czyli samodzielnym dochodzeniu do wiedzy i umiejętności, poprzez stworzenie uczniom odpowiedniego środowiska edukacyjnego do doświadczania oraz jest przeznaczony dla dzieci w okresie wczesnoszkolnym, stąd warto skupić się na poznaniu dwóch stylów uczenia się:

- style uczenia się ze względu na różne aktywności w procesie uczenia się – oparte na cyklu poznawczym Kolba,
- style uczenia się ze względu na preferencje sensoryczne.

Cykl poznawczy Kolba (M.Taraszkiewicz, 2001) opisuje pełną drogę dochodzenia do nabywania kompetencji, poprzez cztery następujące etapy:

- teoria – poznanie wiedzy z określonego zakresu, analiza wiedzy,
- refleksja – obserwacja i refleksja na temat poznanej wiedzy,
- praktyka – dokonanie prób działania w oparciu o poznaną wiedzę,
- pragmatyka – szukanie zastosowania wiedzy i umiejętności w życiu codziennym.

Aby uczenie się doprowadziło do trwałej zmiany cykl ten powinien być pełny, jednak indywidualne preferencje pokazują, że różne osoby przywiązują się przeważnie tylko do jednego z czterech elementów, z pominięciem, a nieraz i lekceważeniem, innych. W zależności jaki ma być osiągnięty ostateczny cel w procesie uczenia się, może mieć to: pozytywne, negatywne lub neutralne skutki. Warto, aby nauczyciele stwarzali takie środowisko edukacyjne, które z jednej strony pozwoli uczniom nabywać kompetencji zgodnie ze swoimi preferencjami, ale zarazem będą zachęcali go do rozwoju pozostałych sposobów uczenia się, ponieważ nie wszystkie kompetencje można osiągnąć w oparciu o jeden model uczenia się. Już stąd widać, że diagnozowanie stylów uczenia się ma ogromne znaczenie, szczególnie na pierwszym etapie edukacyjnym, kiedy dzieci mają nauczyć się technik uczenia się, przy jednoczesnym zachowaniu i rozwijaniu naturalnej ciekawości poznawczej.

W oparciu o ten cykl można wyodrębnić cztery typy osób preferujących tylko jeden z etapów procesu poznawczego (M. Łaguna, 2008):

typy osób uczących się	opis sposobu nabywania kompetencji	mocne strony	słabe strony
<p>teoretycy</p>	<p>Skupiają się przede wszystkim na poznaniu wiedzy, miarą ich uczenia się jest ilość posiadanej teorii, nabywanie praktycznych umiejętności rozpoczynają od poznania teorii, nawet wtedy, kiedy wiedza specjalistyczna, nie ma większego znaczenia w praktyce np.: do nauki obsługi silnika w pracowni, to i tak teoretycy, oprócz szczegółowego zapoznania się ze wszystkimi programami, będą poszerzali wiedzę o mechanizmy działania silnika, potrzebne raczej mechanikom do ich naprawy, niż użytkownikom.</p> <p>Teoretyk, choć będzie znał budowę silnika, historię urządzeń do prania oraz szczegółowe programy, to sama czynność prania, nie będzie dla niego atrakcyjna, raczej będzie go nudziła i będzie jej unikał.</p> <p>W skrajnych przypadkach nie będzie w stanie wykorzystać wiedzy w praktyce.</p> <p>Większość nauczycieli preferuje ten styl uczenia się w swoim procesie nabywania kompetencji.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • dążenie do obiektywizmu w myśleniu, • logika i racjonalność myślenia, • myślenie analityczne, • porządkowanie rozbieżnych faktów w spójnej teorii, • tendencje do perfekcjonizmu. 	<ul style="list-style-type: none"> • niska tolerancja na subiektywizm, niepewność i niejasność, • presja perfekcyjnego kończenia każdego zadania, • trudność w stosowaniu w praktyce wiedzy teoretycznej, • unikanie zaangażowania emocjonalnego w procesie nabywania wiedzy.
<p>analitycy (refleksyjni)</p>	<p>Skupiają się przede wszystkim na obserwacji, lubią przyglądać się problemowi z kilku punktów widzenia, rozważają wszelkie za i przeciw, są zdystansowani do ludzi, raczej zajmują stanowisko obserwatora, niż kreatora rzeczywistości, wyciągają wnioski i podejmują decyzje w stosunkowo długim czasie, który poprzedza refleksja, analizują różne warianty i mają umiejętność trafnego przewidywania konsekwencji, są roztropni i dokładni, w przypadku nauki obsługi silnika, nie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • działanie poprzedzone gruntownymi przemyśleniami, • rzetelność i metodyczne podejście do problemów, • dobry słuchacz, • spostrzegawczość i otwartość na skrajne, nieraz wykluczające podejścia do tego samego problemu. 	

<p>analitycy (refleksyjni)</p>	<p>będzie uczył się budowy silnika, ale za to porówna wszystkie dostępne modele, określi ich plusy i minusy zastosowania w kontekście potrzeb osób korzystających z pralki, choć sam będzie miał problem z wybraniem pralki odpowiedniej do swoich potrzeb.</p>		
<p>aktywiści</p>	<p>Ich myślą przewodnią jest spontaniczne działanie, angażują się we wszystko co jest związane z aktywnością, doświadczeniami, działaniem w grupie, lubią przewodzić i być w centrum, często działanie wyprzedza myślenie, są dynamiczni, otwarci na nowe doświadczenia, często nie rozróżniają niuansów emocjonalnych sytuacji społecznych i z impetem wchodzi w sytuacje delikatne i trudne, problemy rozwiązują szybko w oparciu o „burzę mózgową”, działanie jest szybkie i skuteczne, nie boją się zmian, a często są ich inicjatorem, uczą się na zasadzie prób i błędów.</p> <p>Na ww. przykładzie obsługi pralki, aktywista z rozmachem podejrze do jej wypróbowywania, nie będzie „marnował czasu” na czytanie instrukcji, jeżeli efekty prania będą zadawalające entuzjastycznie będzie wychwalał jej walory, natomiast w przeciwnym wypadku, nie skupi się na analizie, co zrobił źle, że pranie się nie udało, tylko oceni ją negatywnie, nie przyjmuje do siebie, że to on mógł coś źle zrobić, tylko całą pralkę ocenia negatywnie i szybko traci zainteresowanie pralkami i nauką ich obsługi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • szybkość działania, • otwartość na nowe doświadczenia, • spontaniczność i zaangażowanie, • działanie w sytuacjach trudnych i kryzysowych, • otwartość na zmianę i inicjowanie zmian, • entuzjastyczne podejście, potrafią zarazić innych swoim entuzjazmem, dusza towarzystwa. 	<ul style="list-style-type: none"> • niska refleksyjność, • bagatelizowanie i niedostrzeganie zagrożeń i konsekwencji, • szybkie porzucanie aktywności w przypadku porażki, • niechęć do angażowania się w żmudną realizację projektów, • egocentryzm, chęć skupiania całej uwagi na sobie, • słaba umiejętność konsolidacji wiedzy i umiejętności.
<p>aplikatorzy (pragmatycy)</p>	<p>Myśl przewodnia aplikatorów to pytanie na ile jest to dla mnie przydatne?, skupiają się na praktycznym zastosowaniu wiedzy i umiejętności, interesuje ich tylko użyteczność, wiedza i teoria jest oceniana pod</p>	<ul style="list-style-type: none"> • realizm i praktycyzm, • nastawienie typowo techniczne związane z użytecznością, • zainteresowanie praktycznym aspektem wiedzy teoretycznej, 	<ul style="list-style-type: none"> • nadmierna koncentracja na zadaniu z pominięciem aspektu społeczno – relacyjnego, • wybór pierwszego korzystnego rozwiązania,

<p>aplikatorzy (pragmatycy)</p>	<p>kątem praktycznego zastosowania, jeżeli coś ocenią jako użyteczne zagłębią się w temat, ale natychmiast przekuwają teorię w praktykę, poszukują nowych rozwiązań i szybko eksperymentują, są realistami, są bezpośredni, nie angażują się w otwarte dyskusje o podłożu teoretycznym, działają szybko i sprawnie, są decyzyjni i praktyczni, trudności są dla nich wyzwaniem.</p> <p>W sytuacji obsługi pralki, szybko sprawdzą jej działanie, skupią się na wiedzy tylko po to, aby osiągnąć najlepsze efekty, ewentualnie zaproponować swoje zmiany i modyfikacje polepszające praktyczność pralki – np. ulepszą sposób obsługi, aby była najbardziej ekonomiczna, obliczą ile ubrań trzeba włożyć, aby połączyć jakość prania z oszczędnością.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • dążenie do ulepszania, • wytrwałość i zadaniowość. 	<ul style="list-style-type: none"> • odrzucenie wiedzy teoretycznej o niskim aspekcie praktycznym, • niecierpliwość, • nie angażują się w zadania nie mające bezpośredniego przełożenia na użyteczność.
--	---	---	--

Z powyższego opisu widać jak ważne jest stwarzanie takich sytuacji edukacyjnych, które zaangażują uczniów o różnych stylach uczenia się. Metoda projektu stwarza takie możliwości i pozwala dzieciom zaplanować swoją aktywność zgodnie ze swoimi preferencjami. Jednak warto pamiętać, że osoby, które potrafią uczyć się korzystając z kilku stylów uczenia się, lepiej i szybciej przyswajają wiedzę i umiejętności, dlatego też ważne jest, aby nauczyciele rozwijali u uczniów te style, które pomogą im w efektywnym działaniu na wielu płaszczyznach, albo przynajmniej uświadamiać dzieciom co jest ich mocną a co słabą stroną i jakie może to pociągnąć za sobą konsekwencje.

Style uczenia się ze względu na preferencje sensoryczne skupiają się na opisie indywidualnego sposobu nabywania wiedzy i umiejętności ze względu na dominujący zmysł wykorzystywany w procesie kształcenia. Podobnie jak w przypadku wyżej opisanych stylów uczenia się, również tutaj można wskazać plusy i minusy każdego ze stylów oraz charakterystyczne cechy osób preferujących poszczególne style. Ze względu na dominujący w odbiorze bodźców zmysł wyróżnia się trzy style uczenia się:

- wzrokowy,
- słuchowy,
- kinestetyczny/czuciowy (Taraszkiewicz M. 2001).

Dzieci, które przyswajają sobie kompetencje w oparciu o różne zmysły cechują się bardzo zróżnicowanym i indywidualnym wzorcem uczenia się, który warto, aby był uwzględniany w procesie kształcenia. Rzadko istnieją czyste typy uczenia się, raczej jest to mieszanka dwóch stylów z pominięciem trzeciego. Warto pamiętać, że najsłabszy kanał odbioru w sytuacji stresu może być tak sparaliżowany, że uczeń będzie miał trudność z odbiorem informacji za jego pośrednictwem, np.: wzrokowiec z najsłabszym kanałem słuchowym, w trakcie odpowiedzi ustnej przy tablicy, w której się zestresuje może mieć

problem ze zrozumieniem pytania zadanego przez nauczyciela, uczeń słyszy pytanie, ale nie potrafi odczytać jego treści, nieraz proste zapisanie pytania na tablicy, pozwala dzieciom na korzystanie ze swojego dominującego kanału odbioru.

W poniższej tabeli zostały opisane trzy style uczenia się ze względu na preferencje sensoryczne (Rose C, Taraszkiewicz M, 2010):

typy osób uczących się	opis sposobu nabywania kompetencji i funkcjonowania	mocne strony	słabe strony
wzrokowcy	<p>Wzrokowcy myślą obrazami, to pozwala im na szybką orientację w wielu obszarach, z łatwością przechodzą od jednego tematu do drugiego, myślą przestrzennie, ich mowę cechuje dynamizm, szybkość wielowątkowość, stosują liczne dygresje, lubią opisy, myślą i mówią nielinearnie, niekiedy chaotycznie, mają dobrą pamięć do twarzy, miejsc, często wodzą wzrokiem powyżej linii horyzontu, zmuszanie ich do patrzenia w oczy dekoncentruje ich. Często w mowie odwołują się do języka opisu: to tak wygląda, już to widzę, ten pomysł wygląda ciekawie, widzisz, ja myślę inaczej, zauważyłem tu pewną nieścisłość itp.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • myślenie wielowątkowe, całościowe, • szybka umiejętność tworzenia koncepcji, • dobra pamięć wizualna • barwne opisy, • praca w oparciu o grafy, mapy myśli. 	<ul style="list-style-type: none"> • chaotyczni, nieraz gubią się w swoich dygresjach i nie pamiętają wątku głównego, • brak cierpliwości do pracy systematycznej, wzrokowiec kończy się uczyć, jak widzi ogólnie całość, gubi szczegóły.
słuchowcy	<p>Słuchowcy myślą dźwiękami, lubią mówić, uczą się poprzez powtarzanie, często „myślą na głos”, posługują się ładną polszczyzną, myślą jednowątkowo, wolą mówić niż oglądać czy czytać, najszybciej uczą się w czasie rozmowy, dyskusji, choć często słuchają ze zniecierpliwieniem i wykorzystują każdą okazję do wtrącenia się i zajmowania głosu w dyskusji, z łatwością zapamiętują imiona, nazwy, terminy</p> <p>Często w mowie odwołują się do języka dźwięków: to mi dobrze brzmi, jasno się wyraziłem, to pozostało bez echa, ostatni dzwonek, nadajemy na tej samej fali itp.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • precyzja wypowiedzi • używanie poprawnej polszczyzny, • dobra pamięć słuchowa, • duży zasób słownictwa, • łatwość wypowiedziania się. 	<ul style="list-style-type: none"> • dekoncentruje się w hałasie, • „czepiają się słówek”, • słaba pamięć wizualna, • mają problemy z czytaniem map, wykresów, grafów.

<p>kinestetycy (czuciowcy)</p>	<p>Uczą się poprzez ruch, czucie, bezpośrednio zaangażowanie i działanie, od opisów i wykładów wolą manipulację i doświadczenia, kończą naukę jak mają poczucie zakończenia, a nie jak zakończyła się np. lekcja, lubi się ruszać, mówią wolno, często patrzą w dół, lubią czuć emocje, koncentrują się na swoich odczuciach, w relacjach z innymi dążą do kontaktu fizycznego – poklepują innych, dotykają, pamiętają to co zrobili.</p> <p>Często w mowie odwołują się do języka czucia: nie czuję tego, czuję to w kościach, nie przyłożę do tego ręki, poszło gładko, to jest śliska sprawa.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • działanie i manipulowanie, • skupienie na pracy, aż zostanie wykonana, • dopracowanie szczegółów (choć nie mają zmysłu estetycznego), • są odporni na presję czasu. 	<ul style="list-style-type: none"> • pracują w swoim tempie, często nie trzymają się terminów, • ciągle są w ruchu lub czymś stukają, • szybko się nudzą, gdy mają czegoś posłuchać lub coś pooglądać, • przekraczają sferę intymną innych osób, • nie są dobrymi słuchaczami.
---	--	--	---

Jak widać każda z grup potrzebuje odmiennego środowiska, które sprzyjałoby uczeniu się, dlatego też warto, aby nauczyciele pozwalali na zdobywanie umiejętności uczniom zgodnie z ich preferencjami sensorycznymi.

3.4 POLISENSORYCZNOŚĆ UCZENIA

Od dawna wskazywano, że warto angażować wszystkie zmysły ucznia w celu przyspieszenia procesów uczenia się. W zasadzie wszyscy nauczyciele wiedzą, że dzieci zapamiętują 10% tego, co czytają, 20% tego, co słyszą, 30 % tego, co widzą, 50 % tego, co słyszą i widzą, 70 % tego, co sami mówią i 90 % tego, co sami robią, jednak trudno jest wdrożyć tą wiedzę w codzienną pracę z uczniami. Wiele przyczyn owych trudności leży w samych przekonaniach nauczycieli o sobie, ale również w przekonaniach innych o tym, jak powinna wyglądać praca nauczycieli i oczekiwaniach w stosunku do nich. Można wymienić tu kilka najbardziej popularnych przekonań nauczycieli, takich jak:

- jak ja powiem wszystko i im pokażę to przynajmniej mam pewność, że chociaż coś zapamiętają,
- jak ja im pozwolę na to, aby sami coś robili, to ja nie wiem czego oni się uczą,
- mnie rozliczają za przygotowanie dzieci do testów i ja muszę im to wkuć do głowy, aby sobie poradzili w czasie egzaminów,
- jak ja im pozwolę na pracę w grupie, to ja nie zrealizuję materiału itp., oraz przekonań, komentarzy i oczekiwań przełożonych, rodziców w stosunku do pracy nauczycieli,
- pani się ciągle bawi z dziećmi, a kiedy zacznie wreszcie uczyć,
- całą lekcję przegadali, a w zeszytcie nie ma nic,
- kupiliśmy drogie książki, a dzieci nic w nich nie robią,
- najprościej kazać dzieciakom coś zrobić w grupach a samemu nic nie robić, itp.

Wielu nauczycieli uczących w szkołach oraz rodziców obecnych uczniów uczyła się jeszcze w szkole, kiedy nauczyciele byli aktywni, a od dzieci wymagano 45 minut koncentracji i pracy na lekcji, jednak w tamtym czasie na pierwszym miejscu było przekazywanie wiedzy uczniom. Dzisiaj, kiedy wiedza ulega w zastraszającym tempie podwojeniu i szybko się dezaktualizuje, najważniejsze są umiejętności, których nie da się osiągnąć poprzez podawcze metody kształcenia. Polisensoryczne metody kształcenia nie polegają jednak tylko na tym, że dziecko wypełni kolorową kartę pracy, gdzie w przysłowiową kratkę wpisze cyfrę lub „ó – u”, ponieważ takie zadanie tylko sprawdza już posiadaną wiedzę dzieci, a nie rozwija jej i w tym ujęciu praca w oparciu o karty pracy nie jest zaliczana do wielozmysłowego działania, tylko jest zwykłym pomiarem. Polisensoryczność uczenia polega na tym, że dzieci wielozmysłowo doświadczają „wiedzy”, aktywnie, angażując swoje zmysły, przekształcają rzeczywistość (Żylińska M, 2013).

Dzisiejsza wiedza z zakresu neurologii potwierdza tylko to, co od dawna można było zauważyć, że pamięć – jako podstawowy czynnik uczenia się- lepiej się rozwija, jeżeli nowe bodźce są przetwarzane przez większą ilość analizatorów percepcji. Obecne badania nad procesem uczenia korzystają m.in. z takich możliwości, jakie daje rezonans magnetyczny, czyli obserwowania jak pracuje mózg, kiedy wykonuje konkretne czynności. Wiedza z zakresu neurologii obala mit o tym, że postęp techniczny, możliwości multimedialne pozwalają uczyć się w sposób szybki i przyjemny. Często korzystanie z pomocy multimedialnych jest utożsamiane z uczeniem polisensorycznym, co nie do końca jest zgodne z prawdą. M.Spitzer pisze, że synapsy (odpowiedzialne za tworzenie dróg neuronalnych stanowiących biologiczną podstawę uczenia się) niestety uczą się powoli i osiągnięcie trwałych rezultatów w nabywaniu wiedzy i umiejętności, wymaga wielu godzin dobrowolnych ćwiczeń. Przy zmuszaniu do nauki i pracy pod przymusem mózg nie angażuje tak wielu ośrodków i nie gwarantuje trwałości nabytych kompe-

tencji (Spitzer M, 2007, s.313). Dlatego też nawet, kiedy dzieci będą „zmuszane” do wykonania jakiegoś zadania, które angażuje percepcję wzrokową, słuchową i kinestetyczną, to przy braku wewnętrznego zaangażowania nie możemy mówić o polisensoryczności na poziomie neuronalnym. Już na początku XX wieku M.Montessori oparła swoją koncepcję uczenia na dewizie: pomóż mi to zrobić samemu (Wennerstrom K.S., SmedsM.B, 2009) i to założenie mogłoby też stanowić dewizę uczenia wielozmysłowego.

Polisensoryczność w kształceniu sprowadza się do stworzenia takiego środowiska uczenia się, aby dzieci mogły doświadczać świata poprzez wszystkie zmysły. W takim ujęciu rolą nauczycieli jest przygotowanie pomocy dydaktycznych, zaplanowanie doświadczeń, praca w plenerze, w taki sposób, aby dzieci mogły działać i w oparciu o jak największą ilość analizatorów percepcji zdobywać wiedzę i umiejętności przewidziane do rozwoju na danym etapie edukacyjnym. Takiego środowiska dydaktycznego nie można stworzyć wykorzystując do pracy z dziećmi, tylko zeszytów ćwiczeń, kart pracy, wykładów, czy pogadanek, polisensoryczność zakłada w sobie uczenie się poprzez działanie. W takim ujęciu polisensoryczności uczenia metodą projektu na bazie, której opiera się proponowany program nauczania dla I etapu edukacyjnego, spełnia swoje zadanie, ponieważ praca tą metodą sprowadza się do aranżowania środowiska edukacyjnego dziecka, w taki sposób, aby poprzez własną aktywność, poszukiwanie i doświadczanie nabywał kompetencji. Rola nauczycieli zmienia się tutaj z aktywnego nadawcy na refleksyjnego twórcę pola doświadczalnego, który z jednej strony potrafi stworzyć przestrzeń do działania, a z drugiej potrafi w oparciu o obserwację tak modyfikować środowiskiem edukacyjnym, aby uczniowie osiągnęli umiejętności zapisane w podstawie programowej.

Takie ujęcie nie wyklucza oczywiście możliwości pracy z dziećmi w oparciu o karty pracy, ale nie mogą być one dominującą formą aktywności. Często w literaturze przedmiotu można spotkać utożsamianie polisensoryczności z zajęciami rewalidacyjnymi w zakresie stymulacji analizatorów percepcji. Podobnie jak w przypadku kart pracy i multimediów jest to zawężenie rozumienia polisensoryczności opartej na zaangażowaniu wielu obszarów mózgu w proces uczenia się (Rose C, Taraszkiewicz M, 2010).

Każdy zmysł ma swoją reprezentację w mózgu, analiza wzrokowa dokonuje się w obszarze potylicznym, słuchowa w płatach skroniowych, czuciowa w obszarze ciemieniowym, w dużym uproszczeniu można stwierdzić, że lepsze zapamiętywanie jest wtedy, kiedy większa część mózgu jest aktywna i zmuszona do współpracy. Można oczywiście proponować typowe ćwiczenia na analizę słuchową np.: zabawa w szukanie słów na jakąś określoną głoskę, szukanie wyrazów z literą t na końcu itp., ale trzeba być świadomym, że to ćwiczenie jak najbardziej rozwija analizę słuchową – skądinąd bardzo ważną na I etapie edukacyjnym – ale nie jest tak bardzo angażujące mózg jak np. ćwiczenie w tworzenie obrazkowego słownika z literą T, gdzie dziecko angażuje już nie tylko zmysł słuchu, ale również wzroku, czucia. Tworzenie obrazkowych słowników może być już tematem projektu, gdzie dzieci:

- będą mogły same sobie zaplanować jak chcą wykonać ten słownik – co wzmocni ich motywację do działania i zaangażowanie – emocje czyli czucie,
- będą musiały poszukiwać w gazetach lub innych materiałach obrazkowych zdjęć przedmiotów, których nazwy zawierają literkę T na końcu, ta czynność będzie od nich wymagała stałej analizy słuchowej nazw przedmiotów w celu prowadzenia segregacji przeglądanych obrazków,
- będą musiały manualnie wyciąć te obrazki i prawidłowo je zapisać – co przyczyni się do wzmocnienia grafomotoryki i analizy wzrokowej,
- będą musiały zaplanować projekt strony, wielkość obrazków, liter – opisów – czyli szlifowanie spostrzegania wzrokowego, myślenia przestrzennego.

Takie ćwiczenie angażuje cały mózg w proces polisensorycznego uczenia się.

Jeżeli jeszcze nauczyciele stworzą takie środowisko edukacyjne, że dzieci będą mogły poszukiwać wielozmysłowo wiedzy potrzebnej do swojej pracy np. poprzez:

- przygotowanie bardzo różnorodnych obrazków, gazet, szkiców, prac dzieci,
- przygotowanie produktów mających specyficzny zapach oraz w nazwie literę T np.: kwiat, hiacynt,
- przygotowanie produktów, które można zjeść i mają literę T na końcu w nazwie np.: jogurt, grejpfrut, agrest,
- przygotowanie wykładu, który ma w sobie wiele wyrazów z literą T na końcu: np. opowiadanie mój brat,
- przygotowanie wyrazów i ich definicji, aby dzieci mogły same narysować obrazek np. trakt – kiedyś używano tej nazwy na określenie drogi,
- zaplanowanie wycieczki pod hasłem – w poszukiwaniu ukrytego na końcu T i robienie przedmiotem zdjęć w celu ich wydrukowania lub przerysowania,

to wtedy faktycznie możemy mówić o polisensorycznym zaangażowaniu mózgu w proces uczenia się.

Jednocześnie przygotowanie tego środowiska edukacyjnego będzie wymagało zaangażowania nauczycieli przed zajęciami, a w trakcie będą mogli się skupić na obserwacji, czy dzieci realizują założenia podstawy programowej. Coraz częściej się mówi, że w kształceniu ważny jest proces a nie końcowy produkt (Żylińska M, 2013), dlatego też nauczyciele muszą mieć czas na jego obserwację.

M. Żylińska wskazuje na trzy czynniki warunkujące efektywność nauczania:

- wewnętrzne zaangażowanie, motywacja,
- czas poświęcony na przyswojenie danego zagadnienia zgodnie z założeniem, że synapsy uczą się długo,
- głębokość przetwarzanych informacji, czyli zaangażowanie jak największej ilości struktur w mózgu (Żylińska M., 2013).

3.5 INTELIGENCJA WIELORAKA

Nie trzeba być specjalistą, aby w oparciu o obserwację zauważyć, że ludzie różnią się między sobą również w zakresie predyspozycji do nabywania różnych umiejętności. Niektórzy z łatwością potrafią pisać opowiadania, wymyślać różne historie i jednocześnie nie są w stanie zaśpiewać żadnej piosenki, inni z łatwością liczą, są w stanie poradzić sobie z najtrudniejszymi zadaniami, a napisanie krótkiego tekstu stanowi dla nich duży wysiłek. Howard Gardner biorąc pod uwagę te naturalne różnice stworzył koncepcję inteligencji wielorakiej, pokazując, że edukacja może być oparta na wzmacnianiu i rozwijaniu naturalnych talentów uczniów, zamiast skupiać się na ćwiczeniu tylko jednego typu kompetencji, niezależnie od predyspozycji. Koncepcja Gardniera zdjęła z piedestału wiodącą prym inteligencję poznawczą, mierzoną testami IQ (test Wechslera).

H. Gardner wyodrębnił najpierw 7 rodzajów inteligencji z naciskiem na to, że lista ta nie jest zamknięta, w krótkim czasie pojawiły się następne rodzaje inteligencji i dzisiaj w literaturze przedmiotu można znaleźć ich nawet 12 (Taraszkiewicz M., 2001, s. 76-80).

Program nauczania wczesnoszkolnego opartego na metodzie projektu w sposób naturalny będzie wspierał inteligencje wielorakie. Pozwolenie na to, aby dzieci miały dużo przestrzeni do samodzielnego nabywania kompetencji, stwarza okazję do wyboru przez dzieci takich zachowań, które są ich mocną stroną. Ważne jest, aby nauczyciele pamiętali, że każdy człowiek ma tendencje do preferowania swojego typu inteligencji i nie narzucali uczniom swoich schematów myślenia, czy działania. Nauczyciele, których zadaniem jest stworzenie wzbogacającego środowiska edukacyjnego dla swoich uczniów powinni przygotować takie środki dydaktyczne i tak zaplanować różne aktywności, aby każdy rodzaj inteligencji mógł się rozwijać.

Każdy typ inteligencji wykazuje się innymi predyspozycjami i potrzebuje innego środowiska edukacyjnego (Taraszkiewicz M., 2001; Rose C, Taraszkiewicz M, 2010), co zostało opisane poniżej:

typy osób uczących się	prawdopodobne cechy człowieka reprezentującego dany typ inteligencji	jak wykorzystać w procesie uczenia
inteligencja językowa	<p>Inteligencja językowa nie zawsze musi iść w parze z inteligencją interpersonalną, dlatego też mogą być tu dwa wzorce: jeden oparty tylko na słowie, a drugi na słowie i mowie (mowa jest związana zawsze z relacjami interpersonalnymi):</p> <ul style="list-style-type: none"> • jest dobrym słuchaczem, • lubi czytać i pisać, • posiada bogaty zasób słów, • lubi gry słowne, • jest zorganizowany, systematyczny, wrażliwy na wzorce, • ponieważ świat słów jest jego domeną ma dobrze rozwinięte rozumowanie, • w połączeniu z inteligencją interpersonalną jest dobrym mówcą, dyskutantem, aktorem. 	<p>Wszystkie typy działań oparte na słowie mówionym i pisanym:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pisanie i opowiadanie historyjek, anegdot, artykułów prasowych, gazetek szkolnych, streszczeń itp., • gry dydaktyczne oparte na słowie: państwa i miasta, wyszukiwanie wyrazów według schematu, układanie zdań według wzoru, samodzielne układanie zagadek, gier ortograficznych itp., • odgrywanie ról, prowadzenie wywiadów, debat, obsadzenie w roli lektora, • wprowadzanie notatek, opisów w każdym możliwym momencie, • zachęcanie do pisania wierszy, prowadzenia blogów itp.

<p>inteligencja logiczno-matematyczna</p>	<ul style="list-style-type: none"> • jest precyzyjny w myśleniu, mówieniu, robieniu notatek, • myślenie jest nacechowane logicznością, abstrakcją, liczbami, • zazwyczaj jest dobrze zorganizowany, choć może być niepunktualny, ponieważ mocno angażuje się w proces myślenia, że często zapomina o rzeczywistości – typ naukowca akademickiego (dobre zorganizowanie wynika z logiczności myślenia a niepunktualność z priorytetów), • lubi liczyć, analizować dane, • problemy logiczne wzmacniają jego motywację do ich rozwiązania, ma dużą determinację w szukaniu rozwiązań. 	<p>Wszystkie typy działań wymagające logicznego myślenia i umiejętności matematycznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozwiązywanie problemów, stawiania hipotez i tworzenie prognoz, • analizowanie danych, wykresów, statystyk, • gry dydaktyczne oparte na logice: zagadki kryminalne, logiczne, gry oparte na obliczeniach matematycznych, • wprowadzanie metod opartych na dedukcji np.: co by było gdyby...?, • prowadzenie doświadczeń, formułowanie wniosków z nich, prowadzenie dowodów, • włączanie matematyki w każdej nadarzącej się okazji, • wykorzystanie komputerów do tworzenia arkuszy kalkulacyjnych, wykresów, sporządzania statystyk, dokonywania analiz matematycznych danych.
<p>inteligencja wizualno-przestrzenna</p>	<ul style="list-style-type: none"> • przede wszystkim myśli całościowo, ponieważ umie wyobrazić sobie efekt końcowy pracy, z czym wiąże się poczucie sensu całości, • myśli obrazami i zapamiętuje obrazami, używa przenośni, • szybko tworzy różne wersje swojej pracy, • lubi sztukę: rysunki, malarstwo, rzeźbę • potrafi precyzyjnie odczytać mapy, wykresy, grafy, diagramy, • ma dobre wyczucie koloru, harmonii, dobrze komponuje obraz, • w trakcie tworzenia obrazu danej rzeczy korzysta z większości zmysłów. 	<p>Wszystkie typy działań, które oparte są na wykorzystaniu przestrzeni: wirtualnej, rzeczywistej, wizualnej, myślowej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rysowanie map, wykresów, grafów, • tworzenie map skojarzeń, • machinalne rysowanie w trakcie pracy, wykładu itp., • projektowanie w zasadzie wszystkiego: domów, ogrodów, ubrań, przedmiotów, umeblowania w sali, układu rysunku na kartce, albumów, plakatów itp., • wizualizowanie różnych zagadnień poprzez ilustracje, filmy, obrazy, mimikę, itp., • pracowanie z perspektywą – rysunki, ale również przemieszczając się w przestrzeni, • zabawy dydaktyczne oparte na przestrzeni: znajdź szczegóły zaburzające perspektywę, oblicz wszystkie ściany narysowanego wielokąta itp., • tworzenie planów, harmonogramów koncepcji i ich prezentacja na diagramach, • wykorzystywanie technik grupowania wszędzie gdzie jest to możliwe, • stosowanie różnych kolorów w notatkach, • stosowanie grafiki komputerowej.
<p>inteligencja ruchowa (motoryczna)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wyjątkowe panowanie nad własnym ciałem, bardzo dobra sprawność ruchowa w zakresie dużej i małej motoryki, 	<p>Wszystkie typy działań, które oparte są na ruchu, rytmie, dotyku:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykorzystywanie ruchu do nauki,

<p>inteligencja ruchowa (motoryczna)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • w trakcie uczenia się musi chodzić lub ruszać się, • dużo zachowań ruchowych bardzo automatycznych a zarazem precyzyjnych i właściwe odruchy, • pamiętanie raczej tego, co było wykonywane, a nie mówione czy pokazane, • sprawny manualnie: lubi manipulować przedmiotami, zajęcia rękodzielnicze, • jest w ciągłym ruchu, często przeszkadza tym innym osobom, wierci się, stuka przedmiotami, • dotyka innych, aby nawiązać kontakt, • lubi uczestniczyć w zajęciach sportowych, • uczy się przez udział w procesie nauczania. 	<p>zarówno w zakresie prezentowania ruchami piosenki, wierszyka, jak również uczenia się w ruchu (ostatnio zwraca się uwagę na fakt, że gdy w czasie nauki jesteśmy w ruchu, to mózg jest bardziej zaktywizowany i lepiej pracuje, ma to największe znaczenie w kreatywności):</p> <ul style="list-style-type: none"> • wyobrażanie sobie uczonych treści np.: wirtualny spacer przez las, gdzie dzieci mają sobie wyobrazić jak spacerują, oglądają, dotkają drzew, mchu itp., • wykorzystywanie manipulacji w uczeniu się: praca z modelami, przedmiotami, • dbanie o to, by mieć dużo „zmian rytmu” i przerw, • odgrywanie scenek, pokazów, • demonstrowanie wytworów swojej pracy, • włączanie elementów tańca do nauki, • stwarzanie okazji do badania, doświadczenia, wycieczki • stosowanie przerw śródlekcyjnych, ćwiczeń z zakresu kinezylogii edukacyjnej, • odgrywanie to, czego się uczy, • w naukach ścisłych używanie pomocy naukowych, • włączanie ruchu do wszystkich przedmiotów, • powtarzanie materiału, gdy wykonuje się ćwiczenia ruchowe lub w czasie wycieczki, kiedy się chodzi, • gry zespołowe.
<p>inteligencja muzyczna</p>	<p>Z inteligencją muzyczną bardzo często idzie w parze duża wrażliwość, która przejawia się w odbiorze rytmów, tonacji i barwy dźwięków ale również na komunikacji niewerbalnej (środki prozodyczne – intonacja i rytm mowy)czy odbiorze ładunku emocjonalnego utworów:</p> <ul style="list-style-type: none"> • lubi muzykę i harmonię w świecie dźwięków, • szybko zapamiętuje wszystko co jest oparte na rytmie, • nieraz jest bardzo uduchowiony, • nieraz jest dobrym mówcą, • mówi pełnymi zdaniami. 	<p>Wszystkie typy działań, które oparte są o dźwięki:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stosowanie mnemotechnik opartych na rytmie, • wprowadzanie zajęć na rymowanie: pisanie wierszy, • wprowadzanie muzyki relaksacyjnej, muzyki wpierającej pracę intelektualną np. barokowej, • komponowanie i pisanie piosenek, • granie na instrumentach, • przygotowywanie ścieżki dźwiękowej pod wystąpienie, dramę, itp., • uczenie poprzez rapowanie, wiersze i chóralne czytanie, • zachęcanie do bycia lektorem, recytowanie.

<p>inteligencja społeczna (interpersonalna)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • przede wszystkim to typ społecznika, którego wszędzie jest pełno, • jest dobrym towarzyszem działań, z łatwością nawiązuje kontakty międzyludzkie, • wyczuwa nastroje innych i trendy społeczne, potrafi odczytywać cudze intencje, • jest dobrym negocjatorem, • lubi przebywać wśród ludzi i ma wielu znajomych, • dobrze porozumiewa się z innymi, choć czasem ma tendencje do manipulowania nimi, • lubi zajęcia grupowe, współpracę, z łatwością odczytuje znaczenie sytuacji społecznych, • lubi dyskutować oraz występować w roli mediatora. 	<p>Wszystkie typy działań, które oparte są na relacjach interpersonalnych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uczenie w relacjach: wszystkie metody pracy grupowej, gdzie będzie mógł się komunikować z innymi: praca w zespołach, zespoły eksperckie, śnieżna kula, drama, metoda projektu, itp., • stwarzanie okazji do pomocy zarówno w celu jej udzielania jak i bycia adresatem pomocy, • stwarzanie okazji do wymiany doświadczeń, dzielenia się swoim doświadczeniem, • organizowanie przedstawień, spotkań, uroczystości, imprez, wycieczek, • prowadzenie mediacji, negocjacji, • prowadzenie debat na tematy ogólnospołeczne, • zbieranie informacji potrzebnych innym, szczególnie w zakresie funkcjonowania społecznego.
<p>inteligencja intrapersonalna (intuicyjna)</p>	<p>Inteligencja intrapersonalna przede wszystkim skupia się na przeżyciach, emocjach uczuciach, wartościach co sprzyja refleksyjności i dobrej znajomości siebie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zna swoje mocne i słabe strony, • rozumie swoje postępowanie, • jest rozważny, • często ma zdrowy dystans do siebie, • jest wyczulony na uznawane przez siebie wartości, • ma intuicję, • potrafi sam się motywować do działania, • często jest skryty, • ma potrzebę odróżniania się od innych, jest indywidualistą, • lubi czytać, analizować zachowania innych osób, dyskutować o wartościach. 	<p>Wszystkie typy działań, które oparte są na relacjach interpersonalnych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uczenie w relacjach: wszystkie metody pracy grupowej, gdzie będzie mógł się komunikować z innymi: praca w zespołach, zespoły eksperckie, śnieżna kula, drama, metoda projektu, itp., • stwarzanie okazji do pomocy zarówno w celu jej udzielania jak i bycia adresatem pomocy.

Powyżej zostało przedstawionych 7 typów inteligencji opisanych na początku przez Gardnera, jednak jak już wspomniano wyodrębnia się ciągle nowe typy inteligencji. M. Taraszkiewicz (2001) opisuje również takie rodzaje inteligencji jak: przyrodniczo - ekologiczna, kreatywna, zmysłowa, historyczna, moralna.

typy osób uczących się	prawdopodobne cechy człowieka reprezentującego dany typ inteligencji	organizacja środowiska edukacyjnego
inteligencja przyrodniczo-ekologiczna	<ul style="list-style-type: none"> • lubi przebywanie na świeżym powietrzu • interesuje się wszystkim co jest związane z przyrodą, ekologią, • lubi podróże, odkrywanie nowych miejsc, • lubi zwierzęta i opiekę nad nimi, • jest proekologiczny – w swoich decyzjach bierze pod uwagę, aby były one zgodne z harmonijnym współżyciem ze światem, • jest aktywny i lubi wypoczynek na łonie natury. 	<p>Wszystkie typy działań, które oparte są na kontakcie z naturą:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tworzenie kącika przyrodniczego, • przeprowadzanie doświadczeń przyrodniczych, • opiekowanie się zwierzętami w klasie (chomik, rybki), • tworzenie albumów o zwierzętach, roślinach, • przygotowywanie posiłków zgodnych z ekologią żywienia, • prowadzenie akcji i programów ochrony zwierząt, świata np.: recykling, sprzątanie świata, itp., • robienie kolaży, obrazów z wykorzystaniem naturalnych produktów, np.: liści, suszonych kwiatów, piasku, kamieni.
inteligencja kreatywna	<ul style="list-style-type: none"> • pomysłowość, wyobraźnia, przerabianie, ulepszanie to jego żywioł, • w zasadzie wszystko go interesuje i szybko znajduje inne zastosowanie dla nowo poznanych rzeczy, • lubi przerabiać i udoskonalać każdą rzecz, • uwielbia zmiany, wyzwania, • jest obdarzony poczuciem humoru, • ma dużo pomysłów, choć brakuje mu cierpliwości do wdrażania ich. 	<p>Wszystkie typy działań, które oparte są na wyobraźni:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymyślanie koncepcji, scenariuszy spektakli, uroczystości, • przygotowywanie sposobów realizacji projektów edukacyjnych, • gry dydaktyczne typu: znajdź 20 zastosowań wazonu, chińska encyklopedia, zrób coś z niczego itp., • przygotowywanie strojów, wystroju sali, dekoracji itp., • ćwiczenia typu: dopisz zakończenie, wymyśl inne zakończenie, napisz anegdotę, paszkwil, karykaturę, stwórz nowy przedmiot i wymyśl dla niego reklamę itp., • narysuj abstrakcję typu: smutek, zdziwienie, zadumę, szczęście itp.
inteligencja zmysłowa	<ul style="list-style-type: none"> • odbiera świat wszystkimi zmysłami, • ma dobrą pamięć, • jest estetą, ma dużą potrzebę harmonii w otoczeniu, • lubi delektować się jedzeniem, • jest wrażliwy na smaki, zapachy, potrafi je trafnie rozpoznać, • potrafi opisywać świat bardzo barwnie, ze wszystkimi szczegółami, • potrafią zachwycać się szczegółami. 	<p>Wszystkie typy działań, które oparte są na doznaniach zmysłowych:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dobieranie palety barw, • aranżowanie wystroju pod względem estetycznym, • zabawy polegające na rozpoznawaniu przedmiotów przez inne zmysły np.: wkładanie ręki do worka i rozpoznawanie przedmiotów, spacer dźwiękowy – czyli rozpoznawanie przedmiotów, które spadają, • tworzenie opisów przedmiotów np.: zabawy typu: przedmiot, który mam na myśli jest ..., ćwiczenie - świadome jedzenie rodzynek i opis doznań smakowych, • komponowanie sałatek, posiłków.

<p>inteligencja historyczna</p>	<ul style="list-style-type: none"> • lubi historie te odległe, obecne jak i przyszłe, • „przewiduje” przyszłość na zasadach analogii historycznej, • interesuje się wydarzeniami, • lubi czytać o losach świata, innych osób • ma duży zasób wiedzy o faktach, • lubi kolekcjonować różne rzeczy, interesuje się historią i losami kolekcji np.: wie kiedy zostały wydane jakieś serie znaczków, broni, figurek, • jest dobrym słuchaczem, jest dociekliwy, • potrafi wychwycić nieścisłości w opowiadaniu, ponieważ myśli chronologicznie. 	<p>Wszystkie typy działań, które oparte są na czasie, chronologii, historiach:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie w pracy linii czasu, • tworzenie drzewa genealogicznego, • opisywanie losów różnych osób, • tworzenie wystaw chronologicznych, • pisanie kroniki, biografii, • prowadzenie dzienników i sprawozdań np.: z pracy nad projektem, • opisywanie chronologiczne losów bohaterów książek, filmów, • prowadzenie prognoz z uwzględnianiem analogii historycznych, • zabawy w odkrywców i archeologów, • opisywanie zabytków, • przygotowywanie do roli przewodnika w trakcie planowanych wycieczek, • prowadzenie wywiadów z ciekawymi ludźmi.
<p>inteligencja moralna</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wyczulenie na normy etyczne, • odwoływanie się do wartości, • jest przeważnie stały w poglądach, • ma duże poczucie sprawiedliwości, • potrafi stawać w obronie idei, wartości, • ma jasno sprecyzowany światopogląd i postępuje zgodnie z nim, • jest asertywny. 	<p>Wszystkie typy działań, które oparte są na normach, wartościach, prawie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prowadzenie dyskusji na tematy związane z „karaniem społecznym” i normami społecznymi, • tworzenie kodeksów postępowania, kontraktów, umów, • poszukiwanie argumentów dotyczących tego, czy ktoś miał prawo tak postąpić, • organizowanie uroczystości o charakterze patriotycznym, religijnym, • prowadzenie zajęć dotyczących kultywowania tradycji, • obsadzanie w roli sędziego.

Przy nowym podejściu do uczenia, określonego w podstawie programowej, gdzie najważniejsze są umiejętności, rozwijanie inteligencji wielorakiej i dopasowanie treści do preferencji dzieci, ich zainteresowań jest możliwe, ponieważ nie ma znaczenia na jakich treściach i w jaki sposób nauczyciele będą rozwijali zaplanowane kompetencje. Natomiast nie da się rozwijać inteligencji wielorakiej w zespole 25 osobowym prowadząc zajęcia dokładnie takie same dla wszystkich uczniów.

Zgodnie z warunkami i zaleceniami realizacji podstawy programowej na I etapie edukacyjnym nauczyciele są zobowiązani do rozwijania indywidualnych talentów, jest to ujęte w 17 punkcie rozporządzenia MEN z dnia 30.05.2014 r., który brzmi:

„Każde dziecko jest uzdolnione. Nauczyciel ma odkryć te uzdolnienia i je rozwijać. W trosce o to, aby dzieci odczuwały satysfakcję z działalności twórczej, trzeba stwarzać im warunki do prezentowania swych osiągnięć, np. muzycznych, wokalnych, recytatorskich, tanecznych, sportowych, konstrukcyjnych” (Rozporządzenie MEN z dnia 30 maja 2014 r.).

3.6 ZABAWY I GRY DYDAKTYCZNE

W okresie przedszkolnym zabawa była dominującą formą uczenia się dzieci i została ściśle określona w podstawie programowej, gdzie pojawia się zapis, że jedna piąta czasu nauki w przedszkolu ma być poświęcona na swobodną zabawę dzieci, przy niewielkim udziale nauczyciela, oraz co najmniej jedna piąta czasu ma być przeznaczona na gry i zabawy ruchowe na świeżym powietrzu. Natomiast nauczanie na I etapie edukacyjnym ma łagodnie wprowadzić dziecko w świat wiedzy, stąd zapis, że w każdej sali lekcyjnej powinien znajdować się kącik rekreacyjny, a w wielu zaleceniach pojawia się wyraźne wskazanie na realizację treści i kształcenie umiejętności w oparciu o zabawy i gry dydaktyczne (edukacja matematyczna, przyrodnicza, zajęcia komputerowe) (Rozp. MEN z 30 maja 2014 r.).

Zabawa ma być przede wszystkim przyjemna, jest to podstawowa cecha wynikająca z definicji „zabawa – fizyczna lub umysłowa aktywność, pozbawiona użytecznego celu, której człowiek oddaje się dla samej przyjemności, jakiej dostarcza” (Sillamy N.1994, s.332). Z takiego ujęcia zabawy wynikają bardzo ważne dla nauczyciela, implikacje:

- zabawa zakłada aktywność umysłową lub fizyczną – aktywność umysłowa jest związana z uruchamianiem procesów poznawczych, dziecko poprzez uczestnictwo w niej jest „zmuszane” do zaangażowania myślenia, przy przygotowywaniu zabaw dla dzieci nauczyciele powinni zadbać o takie stworzenie sytuacji zabawowych, które będą uaktywniały te obszary, które chce rozwijać,
- zabawa jest przyjemnością – tylko w stworzeniu takiej aktywności, która będzie przyjemnością, jesteśmy pewni optymalnego zaangażowania poznawczego i emocjonalnego dzieci,
- zabawa jest pozbawiona użytecznego celu – w przypadku zabaw dydaktycznych ten cel użyteczny jest „ukryty dla dziecka” – dzieci nie zdają sobie sprawy z tego, że czegoś się uczą, jednak nauczyciele widzą użyteczność tego celu i są w stanie wskazać dokładne umiejętności nabywane podczas tej zabawy np.: popularna zabawa w zgadywanie przedmiotów, kiedy jedno dziecko mówi: przedmiot, który mam na myśli jest ..., a inne dzieci zadają pytania o to, jaki jest ten przedmiot i zgadują co to jest, dzieci nie zdają sobie sprawy, że w trakcie tej zabawy uczą się formułowania wypowiedzi, budowania zdań, opisu cech przedmiotu, spostrzegawczości, analizy.

Zabawa dydaktyczna to forma zabawy organizowana i kierowana przez dorosłych. Są to zadania, których celem jest osiągnięcie zamierzonego wyniku, doprowadzającego w konsekwencji do rozwoju procesów poznawczych (Okoń W. 1987 r., s.159).

Natomiast gry dydaktyczne są ściśle związane z rozwiązywaniem różnego rodzaju problemów i często klasyfikuje się je do grupy metod problemowych (Okoń W. 1981 r.). Do gier dydaktycznych zaliczamy wszelkie rebusy, krzyżówki, łamigłówki, gry planszowe itp. program „Uczeń przerósł mistrza...” został wyposażony dodatkowo w materiały multimedialne, które zawierają gry dydaktyczne spójne tematycznie z proponowanymi projektami edukacyjnymi.

4. SZCZEGÓŁOWE CELE KSZTAŁCENIA NA I ETAPIE EDUKACYJNYM

Treści programowe edukacji wczesnoszkolnej nauczyciele mogą i powinni realizować zgodnie z potrzebami i możliwościami dzieci tak, aby na zakończenie etapu edukacyjnego opanowały umiejętności opisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Opanowały rozumieją jako umiejętności i wiedzę, które będą tak utrwalone przez dzieci, aby stanowiły podstawy do uczenia się na kolejnym etapie edukacyjnym. Zgodnie z zaleceniami nauczyciele mogą rozszerzać treści programowe jednak ważne jest by działało się to tylko wówczas, gdy analiza (obserwacja) uczenia się uczniów, daje nauczycielowi pewność osiągnięcia przez nich umiejętności podstawy programowej. Mówiąc wprost nie wystarczy stwierdzenie, że umiejętność była ćwiczona. Ma ona być utrwalona i możliwa do wykorzystania w różnorodnych sytuacjach. Zachęcamy do takiego planowania działań z uczniami, aby dawały one jak najwięcej okazji do ćwiczenia tychże umiejętności. Pamiętać należy, że właśnie ten etap edukacyjny jest fundamentem dalszego uczenia się.

Prezentowany podział na umiejętności do ćwiczenia w kolejnych latach jest tylko i wyłącznie sugestią dla nauczycieli, którzy planują proces dydaktyczny. Punktem wyjścia do tworzenia pierwszych planów dydaktycznych jest sprawdzenie stopnia opanowania umiejętności wyniesionych z przygotowania przedszkolnego. Ważne, aby w okresie adaptacyjnym zadbać o wyrównanie umiejętności wyniesionych z przygotowania przedszkolnego (w odniesieniu do Podstawy Programowej Wychowania Przedszkolnego).

4.1. EDUKACJA POLONISTYCZNA

zakres treści podstawy programowej	treści podstawy programowej umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
edukacja polonistyczna uczeń:	
<p>1. korzysta z informacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji, • uważnie słucha tekstów czytanych przez nauczycieli, (bajek, informacji naukowych), • uważnie słucha tekstów czytanych, odtworzonych z nagrań, odpowiada na pytania związane z tekstem, • uważnie słucha dłuższych wypowiedzi, potrafi skupić się na odczytaniu sensu opowiadania, chronologii zdarzeń, • rozumie sens kodowania oraz dekodowania informacji; odczytuje uproszczone rysunki, 	<ul style="list-style-type: none"> • uważnie słucha tekstów czytanych przez nauczycieli, (bajek, informacji naukowych), • słucha wypowiedzi kolegów, • odpowiada na pytania dotyczące treści opowiadań, • zna wszystkie litery alfabetu, • dzieli wyrazy na głoski, zdanie na wyrazy, • składa ze słuchu wyrazy podzielone na głoski i sylaby, • rozróżnia litery i głoski, sylaby, wyraz, • rozumie pojęcie: zdanie, • zadaje pytania, • przygotowuje zaproszenia, życzenia, laurki, • posługuje się coraz bogatszym słownictwem i przestrzega zasad gramatyki w mowie,

<p>piktogramy, znaki informacyjne, zna wszystkie litery alfabetu; czyta i rozumie teksty przeznaczone dla dzieci i wyciąga z nich wnioski,</p> <ul style="list-style-type: none"> wyszukuje w tekście potrzebne informacje i w miarę możliwości korzysta ze słowników i encyklopedii przeznaczonych dla dzieci, zna formy użytkowe: życzenia, zaproszenie, zawiadomienie, list, notatka do kroniki; potrafi z nich korzystać. <p>2. analizuje i interpretuje teksty kultury:</p> <ul style="list-style-type: none"> przejawia wrażliwość estetyczną, rozszerza zasób słownictwa poprzez kontakt z dziełami literackimi, w tekście literackim zaznacza wybrane fragmenty, określa czas i miejsce akcji, wskazuje głównych bohaterów, czyta teksty i recytuje wiersze, z uwzględnieniem interpunkcji i intonacji, ma potrzebę kontaktu z literaturą i sztuką dla dzieci, czyta wybrane przez siebie i wskazane przez nauczycieli książki, wypowiada się na ich temat. <p>3. tworzy wypowiedzi:</p> <p>a) w formie ustnej i pisemnej: kilku-zdaniową wypowiedź, krótkie opowiadanie, krótki opis, list prywatny, życzenia, zaproszenie,</p> <p>b) dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych,</p> <p>c) uczestniczy w rozmowach, także inspirowanych literaturą: zadaje pytania, udziela odpowiedzi, prezentuje własne zdanie i formułuje wnioski; poszerza zakres słownictwa i struktur składniowych,</p> <p>d) dba o kulturę wypowiedzania się; poprawnie artykułuje głoski, akcentuje wyrazy, stosuje pauzy i właściwą intonację w zdaniu oznajmującym, pytającym i rozkazującym; stosuje formuły grzecznościowe,</p> <p>e) rozumie pojęcia: wyraz, głoska, litera, sylaba, zdanie; dostrzega różnicę między literą i głoską; dzieli wyrazy na sylaby; oddziela wyrazy w zdaniu, zdania w tekście,</p> <p>f) pisze czytelnie i estetycznie (przestrzega zasad kaligrafii), dba o poprawność gramatyczną, ortograficzną oraz interpunkcyjną,</p> <p>g) przepisuje teksty, pisze z pamięci i ze słuchu.</p> <p>4. wypowiada się w małych formach teatralnych:</p> <p>a) uczestniczy w zabawie teatralnej, ilustruje mimiką, gestem, ruchem zachowania bohatera literackiego lub wymyślonego,</p> <p>b) rozumie umowne znaczenie rekwizytu i umie posłużyć się nim w odgrywanej scenie.</p>	<ul style="list-style-type: none"> recytuje wiersze i teksty związane z realizowanymi tematami, opisuje ilustracje, czyta proste teksty, opowiada na podstawie ilustracji, historyjek obrazkowych, tworzy własne historyjki obrazkowe, wypowiada się poprawnie pod względem fonetycznym, podejmuje rozmowy w parach i grupie, potrafi czekać na swoją kolej wypowiedzi, opowiada wydarzenia, uczestniczy w scenkach teatralnych i potrafi właściwie dobrać wypowiedź, posiada bogaty zasób słów, naśladuje różne głosy, zna sposoby właściwego kreślenia liter, doskonali umiejętności pisarskie, kaligrafia, prawidłowo trzyma narzędzie do pisania, używa znaków i prostych symboli, przepisuje z tablicy wyrazy i zdania, podejmuje próby pisania w liniaturze, używa rekwizytów podczas zabaw teatralnych i dramowych, potrafi dostosować rekwizyt do odgrywanej postaci.
--	---

zakres treści podstawy programowej	treści podstawy programowej umiejętności ćwiczone w KLASIE DRUGIEJ
edukacja polonistyczna uczeń:	
<p>1. korzysta z informacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji, • uważnie słucha tekstów czytanych przez nauczycieli, (bajek, informacji naukowych), • uważnie słucha tekstów czytanych, odtworzonych z nagrań, odpowiada na pytania związane z tekstem, • uważnie słucha dłuższych wypowiedzi, potrafi skupić się na odczytaniu sensu opowiadania, chronologii zdarzeń, • rozumie sens kodowania oraz dekodowania informacji; odczytuje uproszczone rysunki, piktoqramy, znaki informacyjne, zna wszystkie litery alfabetu; czyta i rozumie teksty przeznaczone dla dzieci i wyciąga z nich wnioski, • wyszukuje w tekście potrzebne informacje i w miarę możliwości korzysta ze słowników i encyklopedii przeznaczonych dla dzieci, • zna formy użytkowe: życzenia, zaproszenie, zawiadomienie, list, notatka do kroniki; potrafi z nich korzystać. <p>2. analizuje i interpretuje teksty kultury:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przejawia wrażliwość estetyczną, rozszerza zasób słownictwa poprzez kontakt z dziełami literackimi, • w tekście literackim zaznacza wybrane fragmenty, określa czas i miejsce akcji, wskazuje głównych bohaterów, • czyta teksty i recytuje wiersze, z uwzględnieniem interpunkcji i intonacji, • ma potrzebę kontaktu z literaturą i sztuką dla dzieci, czyta wybrane przez siebie i wskazane przez nauczycieli książki, wypowiada się na ich temat. <p>3. tworzy wypowiedzi:</p> <p>a) w formie ustnej i pisemnej: kilku- zdaniową wypowiedź, krótkie opowiadanie, krótki opis, list prywatny, życzenia, zaproszenie,</p> <p>b) dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych,</p> <p>c) uczestniczy w rozmowach, także inspirowanych literaturą: zadaje pytania, udziela odpowiedzi, prezentuje własne zdanie i formułuje wnioski; poszerza zakres słownictwa i struktur składniowych,</p> <p>d) dba o kulturę wypowiedziania się; poprawnie artykułuje głoski, akcentuje wyrazy, stosuje pauzy i właściwą intonację w zdaniu oznajmującym, pytającym i rozkazującym; stosuje formuły grzecznościowe,</p> <p>e) rozumie pojęcia: wyraz, głoska, litera, sylaba,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • uważnie słucha tekstów czytanych, odtworzonych z nagrań, odpowiada na pytania związane z tekstem, • utrzymuje uwagę podczas słuchania wypowiedzi kolegów i koleżanek, • zadaje pytania, • potrafi opisać bohatera opowiadań, • przygotowuje notatki do wspólnych albumów i do własnych kart pracy, • posługuje się coraz bogatszym słownictwem ze zrozumieniem, • pyta o niezrozumiałe słowa, • samodzielnie docieka znaczenia słów, • korzysta z encyklopedii i słowników zgromadzonych w klasowej bibliotece, • recytuje wiersze i teksty, • w tekście literackim zaznacza wybrane fragmenty, określa czas i miejsce akcji, wskazuje głównych bohaterów, • w wierszu potrafi wskazać rymy, tworzy własne rymy, • tworzy opowiadania, • układa wydarzenia we właściwej kolejności (ciąg przyczynowo skutkowy), • ma zasób słownictwa pozwalający na opisanie bohatera, • ma zasób słownictwa pozwalający na określenie własnych potrzeb i emocji, • dostrzega różnicę w mowie potocznej i literackiej, • potrafi odróżnić wiersz od prozy, • potrafi wskazać błędy w mowie, • prawidłowo kreśli litery, • pisze w liniaturze, • przepisuje z tablicy krótkie teksty, notatki, podejmuje próby samodzielnego pisania, • stosuje symbole, • uczestniczy w zabawach inscenizowanych i przedstawieniach, • zwraca się do odbiorcy, widzów, • stosuje rekwizyty, • wymyśla własnych bohaterów do zabaw teatralnych.

<p>zdanie; dostrzega różnicę między literą i głoską; dzieli wyrazy na sylaby; oddziela wyrazy w zdaniu, zdania w tekście,</p> <p>f) pisze czytelnie i estetycznie (przestrzega zasad kaligrafii), dba o poprawność gramatyczną, ortograficzną oraz interpunkcyjną,</p> <p>g) przepisuje teksty, pisze z pamięci i ze słuchu.</p> <p>4. wypowiada się w małych formach teatralnych:</p> <p>a) uczestniczy w zabawie teatralnej, ilustruje mimiką, gestem, ruchem zachowania bohatera literackiego lub wymyślonego,</p> <p>b) rozumie umowne znaczenie rekwizytu i umie posłużyć się nim w odgrywanej scenie.</p>	
--	--

zakres treści podstawy programowej	treści podstawy programowej umiejętności ćwiczone w KLASIE TRZECIEJ
edukacja polonistyczna uczeń:	
<p>1. korzysta z informacji:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uważnie słucha wypowiedzi i korzysta z przekazywanych informacji, • uważnie słucha tekstów czytanych przez nauczycieli (bajek, informacji naukowych), • uważnie słucha tekstów czytanych, odtworzonych z nagrań, odpowiada na pytania związane z tekstem, • uważnie słucha dłuższych wypowiedzi, potrafi skupić się na odczytaniu sensu opowiadania, chronologii zdarzeń, • rozumie sens kodowania oraz dekodowania informacji; odczytuje uproszczone rysunki, piktoqramy, znaki informacyjne, zna wszystkie litery alfabetu; czyta i rozumie teksty przeznaczone dla dzieci i wyciąga z nich wnioski, • wyszukuje w tekście potrzebne informacje i w miarę możliwości korzysta ze słowników i encyklopedii przeznaczonych dla dzieci, • zna formy użytkowe: życzenia, zaproszenie, zawiadomienie, list, notatka do kroniki; potrafi z nich korzystać, • rozumie sens kodowania oraz dekodowania informacji; odczytuje uproszczone rysunki, piktoqramy, znaki informacyjne, zna wszystkie litery alfabetu; czyta i rozumie teksty przeznaczone dla dzieci i wyciąga z nich wnioski, • wyszukuje w tekście potrzebne informacje i w miarę możliwości korzysta ze słowników i encyklopedii przeznaczonych dla dzieci, • zna formy użytkowe: życzenia, zaproszenie, zawiadomienie, list, notatka do kroniki; potrafi z nich korzystać. 	<ul style="list-style-type: none"> • uważnie słucha dłuższych wypowiedzi, potrafi skupić się na odczytaniu sensu opowiadania, chronologii zdarzeń, • potrafi zapisać ważne informacje na podstawie usłyszanych wypowiedzi, • czyta ze zrozumieniem, pyta o niezrozumiałe fragmenty tekstów, • czyta sprawnie, stosując właściwą intonację, znaki interpunkcyjne, • korzysta z biblioteki szkolnej, • czyta książki wskazane przez nauczycieli, opowiada o nich, • potrafi powiedzieć jakie książki lubi, • w tekście literackim zaznacza wybrane fragmenty, określa czas i miejsce akcji, wskazuje głównych bohaterów, • potrafi napisać list, krótki opis, • potrafi wyrazić swoje zdanie, opinie w formie ustnej i pisemnej, • potrafi zabrać głos w ważnych dla niego sprawach, • potrafi dostosować wypowiedź do okoliczności i odbiorcy, • wypowiada się poprawnie stosując właściwe formy gramatyczne, • stosuje bez przypominania formy grzecznościowe, • układa zdania z rozsypanki wyrazowej, • używa pojęć wyraz, głoska, litera, sylaba, zdanie, • pisze czytelnie, • dba o estetykę zapisu, • ma rozbudzoną wrażliwość ortograficzną, • zna podstawowe zasady ortografii, • stosuje znaki interpunkcyjne, • pisze z pamięci i ze słuchu, • uczestniczy w przedstawieniach i prezentacjach,

2. analizuje i interpretuje teksty kultury:

- przejawia wrażliwość estetyczną, rozszerza zasób słownictwa poprzez kontakt z dziełami literackimi,
- w tekście literackim zaznacza wybrane fragmenty, określa czas i miejsce akcji, wskazuje głównych bohaterów,
- czyta teksty i recytuje wiersze, z uwzględnieniem interpunkcji i intonacji,
- ma potrzebę kontaktu z literaturą i sztuką dla dzieci, czyta wybrane przez siebie i wskazane przez nauczycieli książki, wypowiada się na ich temat.

3. tworzy wypowiedzi:

a) w formie ustnej i pisemnej: kilku- zdaniową wypowiedź, krótkie opowiadanie, krótki opis, list prywatny, życzenia, zaproszenie,

b) dobiera właściwe formy komunikowania się w różnych sytuacjach społecznych,

c) uczestniczy w rozmowach, także inspirowanych literaturą: zadaje pytania, udziela odpowiedzi, prezentuje własne zdanie i formułuje wnioski; poszerza zakres słownictwa i struktur składniowych,

d) dba o kulturę wypowiedzania się; poprawnie artykułuje głoski, akcentuje wyrazy, stosuje pauzy i właściwą intonację w zdaniu oznajmującym, pytającym i rozkazującym; stosuje formuły grzecznościowe,

e) rozumie pojęcia: wyraz, głoska, litera, sylaba, zdanie; dostrzega różnicę między literą i głoską; dzieli wyrazy na sylaby; oddziela wyrazy w zdaniu, zdania w tekście,

f) pisze czytelnie i estetycznie (przestrzega zasad kaligrafii), dba o poprawność gramatyczną, ortograficzną oraz interpunkcyjną,

g) przepisuje teksty, pisze z pamięci i ze słuchu.

4. wypowiada się w małych formach teatralnych:

a) uczestniczy w zabawie teatralnej, ilustruje mimiką, gestem, ruchem zachowania bohatera literackiego lub wymyślonego,

b) rozumie umowne znaczenie rekwizytu i umie posłużyć się nim w odgrywanej scenie.

- ma bogaty zasób słownictwa,
- podczas rozmów potrafi czekać na swoją kolej,
- słucha wypowiedzi kolegów i nauczycieli,
- potrafi stosować umowne rekwizyty.

Komentarz metodyczny

Podstawą uczenia się jest sprawne opanowanie przez uczniów umiejętności czytania ze zrozumieniem. Zwracamy szczególną uwagę by umiejętność ta była rzeczywiście przez uczniów opanowana. Zgodnie z zaleceniami w klasie pierwszej odbywa się początkowa nauka czytania i pisania. Nie należy jednak skupiać się wyłącznie na ćwiczeniu techniki czytania. Wskazane jest, aby nie zaniedbywać ciągłego budzenia zainteresowania czytaniem przez pokazywanie sensu czytania oraz przez przykład pięknego czytania w wykonaniu nauczycieli. Sugerujemy by wychowawcy zachęcali również rodziców do systematycznego czytania dzieciom, nawet gdy one już opanowały technikę czytania.

W uczeniu czytania ważną rolę odgrywa cierpliwość nauczycieli i docenianie wysiłku dzieci w tym procesie. Każde dziecko uczy się w swoim tempie i przyspieszanie tego procesu bez budzenia gotowości do czytania może powodować trudności i zniechęcenie do podejmowania wysiłku. Obserwacje pozwalają stwierdzić, że równie istotny jest dobór odpowiedniej metody do sposobu uczenia się poszczególnych dzieci. Poniżej znajduje się krótka charakterystyka aktualnie stosowanych metod nauki czytania. Dobrze, jeśli nauczyciele, poza metodą wiodącą, znają i w przypadku wystąpienia trudności w nauce, stosują dla wsparcia procesu inne metody.

4.1.1. Charakterystyka metod nauki czytania

Metoda analityczno-syntetyczna o charakterze funkcjonalnym *E. i F. Przyłubskich* jest wynikiem połączenia wielu metod wykorzystujących różny poziom rozwoju funkcji psychicznych. Podczas nauki czytania, której podstawą są tak zwane relacje funkcjonalne, wykorzystywane są: funkcja wzrokowa, funkcja słuchowa i funkcja kinestetyczno - ruchowa.

Autorzy opisywanej koncepcji wprowadzili także ogniwo pośrednie - sylaby, jak i pewne elementy metody globalnej, dzięki której w przedliterowym okresie dzieci uczą się poznawać całościowo pewne wyrazy, które wynikają z kontekstu danej ilustracji, a w następnym etapie rozpoznają już owe wyrazy spośród innych. Celem obecności sylaby, stanowiącej element pośredni w analizie oraz syntezie, jest rozszerzenie "pola czytania". Zatem analiza ma tutaj przebieg: **wyraz** → **sylaba** → **głoska**, natomiast synteza: **głoska** → **sylaba** → **wyraz**.

Metoda barwno - dźwiękowa *Heleny Metery* stosowana była w latach 70, mimo to pewne jej rozwiązania mają ciągle zastosowanie w nauce czytania. H. Metera wyodrębniła dwa główne okresy w nauce czytania:

1. okres przedliterowy - następuje tutaj poznanie dźwiękowej budowy wyrazów,
2. okres, w którym dziecko opanowuje graficzny zapis poszczególnych dźwięków (liter), następuje tutaj właściwa nauka czytania.

Autorka metody kładzie nacisk na dobrą znajomość struktury dźwiękowej wyrazów, która ma według niej istotne znaczenie w rozumieniu czytanego tekstu. Metoda ta w kształtowaniu analizy, syntezy słuchowej wyrazów i umiejętności różnego operowania dźwiękową strukturą wyrazów (zanim dzieci poznają znaki graficzne tych wyrazów) wykorzystuje analizatory inne niż sam

słuchowy. W nauce czytania ma tutaj miejsce analiza wzrokowo - słuchowa lub ruchowo - słuchowa oraz powolne przechodzenie od zapisu symbolicznego w postaci ruchu ciała do zapisu graficznego w postaci kolorowego kartoniku, aż w końcu do właściwego zapisu w postaci liter. Zachowanie takiej kolejności w procesie czytania umożliwia zrozumienie dzieciom związku zachodzącego pomiędzy dźwiękiem i jego graficznym zapisem.

W przypadku **metody fonetyczno - literowo - barwnej B. Ročławskiego**, mamy do czynienia z połączeniem płynnego czytania ze zrozumieniem z nauką pisania, gdyż zdaniem twórcy tej koncepcji nie powinno się oddzielać nauki czytania od nauki pisania - według Ročławskiego poznawanie liter budzi w dzieciach chęć pisania, dlatego też nauka czytania przebiega adekwatnie do nauki krešlenia oraz łączenia liter.

W metodzie tej wykorzystuje się kolory (czerwony i zielony) do wyodrębniania poszczególnych głosek podczas nauki czytania. Takie kolorystyczne zróżnicowanie wprowadza się w wyrazach, w których liczba głosek i liczba liter różnią się; niektóre głoski zapisywane są dwoma bądź trzema literami i takie fragmenty wyodrębnia się zielonym kolorem, natomiast barwa czerwona oznacza miejsca, w których litera bądź dwuznak stanowią symbol graficzny głoski, która jest zapisywana w innym miejscu, w innym wyrazie inną literą.

Autor tej metody, dla ułatwienia dokonywania przez dzieci analizy i syntezy głoskowej (fonemowej) jak i zapoznawania się z graficznym zapisem wyrazu, wprowadził do ćwiczeń i zabaw specjalne kločki LOGO. Kločki te składają się na swego rodzaju ruchomy alfabet, który jednak różni się od zwykłego alfabetu z podręczników szkolnych, gdyż kločki LOGO zawierają nowe wieloznaki, takie jak: "ni", "si", "zi", "ci", "dzi" oraz litery q, x, y. Kločki te posiadają 4 podstawowe wersje danej litery, gdzie każdy z tych wariantów stanowi znak tego samego fonemu; każdy kloček zawiera wielką i małą literę drukowaną oraz wielką i małą – pisaną. Nauka czytania powinna się zaczynać od czytania wyrazów techniką wstępną polegającą na "ślizganiu się" z litery na literę, co wraz z wydłużaniem głosek stanowi początkowy etap, gdzie przechodzi się od krótkich wyrazów czy sylab do krótkich tekstów. Należy dbać, by wszystkie uczące się dzieci były mniej więcej na tym samym etapie nauki czytania, a więc nie należy zaniżać wymagań w stosunku do któregośkolwiek z uczniów. W przypadku, gdy któreś z dzieci nauczy się szybciej od innych czytać, to na kolejnym etapie powinno ono doskonalić swoją technikę czytania, podczas gdy reszta uczy się syntezy i analizy sylabowej. Podczas nauki czytania należy w takim tempie pracować z dziećmi, by nie zabijać w nich spontanicznej chęci do czytania.

Metoda Dobrego Startu *Marty Bogdanowicz* stanowi polską wersję metody francuskiej *Bon Depart*, która w znacznym stopniu różni się jednak od swojego pierwowzoru. Autorka tej adaptacji wprowadziła wiele zmian i wzbogaciła tę metodę o nowe elementy; zrezygnowała ona z nazewnictwa obcojęzycznego zostawiając jedynie ogólną myśl, pewne techniki oraz wzory graficzne.

M. Bogdanowicz podzieliła zajęcia na wprowadzające, właściwe oraz końcowe, zmieniła formułę, przebieg ćwiczeń (wyróżniła ćwiczenia ruchowe, ruchowo - słuchowe i ruchowo - słuchowo - wzrokowe) i uzupełniła zestaw piosenek oraz wzorów. I tak, podstawę tej metody stanowi równoczesne usprawianianie analizatora wzrokowego, słuchowego oraz kinestetyczno - ruchowego (podstawową rolę pełni tutaj wzrok, słuch oraz sprawność motoryczna). Metoda ta, pomimo koncentracji na rozwoju funkcji percepcyjno - motorycznych, kształci również inne funkcje psychiczne.

Aktualnie wykorzystywane są 3 polskie wersje Metody Dobrego Startu:

1. **piosenki do rysowania** - jest to zestaw ćwiczeń przeznaczony dla dzieci, które rozwijają się nieharmonijnie, a więc dla dzieci przejawiających ryzyko dysleksji oraz poważne zaburzenia rozwoju,
2. **piosenki i znaki** - ten zestaw stanowi pewną kontynuację pierwszego, który jest realizowany na innym materiale; przeznaczony jest dla dzieci o podwyższonym ryzyku dysleksji i dla dzieci starszych (powyżej 7 lat) z opóźnieniami w rozwoju, w okresie poprzedzającym naukę liter,
3. **piosenki na literki** - jest to zestaw ćwiczeń, które ułatwiają polisensoryczną naukę liter; również przeznaczony dla dzieci z grupy ryzyka dysleksji, dla uczniów dyslektycznych, przejawiających trudności w czytaniu i pisaniu oraz dla dzieci opóźnionych w rozwoju.

Do podstawowych założeń metody *J. Majchrzak* o nazwie **wprowadzanie w świat pisma** należą:

- wprowadzanie dzieci w świat słów odbywać się powinno na zasadzie zabawy oraz gier, które przynoszą mu radość oraz satysfakcję,
- celem nauki czytania powinno być zrozumienie sensu oraz znaczenia słów, a nie poznawanie oddzielnych liter, zatem dzieci mają przede wszystkim poznawać wyrazy, a dopiero później litery, z jakich są one zbudowane,
- na początku nauki dzieci otrzymują pewien skończony zbiór liter czyli alfabet -wszelkie wyrazy tworzone są przy wykorzystaniu znanych mu już liter.

Do następnych etapów należą gry i zabawy zmierzające do poznania przez dzieci pozostałych imion, wyrazów i liter alfabetu. Można wymienić następujące, specyficzne w tej metodzie nazwy ćwiczeń oraz hasła:

- deszcz imion,
- gra w sylaby,
- nazywanie świata,
- sprawdzanie obecności,
- ściana pełna liter,
- targ liter itd.

Autorka tej metody w trakcie własnych warsztatów zachęca również ich uczestników, by samodzielnie tworzyli własne zabawy na podobnej zasadzie, gdyż pomysłów może być tutaj nieskończenie wiele.

Wykorzystanie komputerowych programów edukacyjnych w nauce czytania podyktowane jest faktem zwiększania efektywności nauki czytania przez wielozmysłową stymulację dzieci, a przez masowe korzystanie z komputerów, rozwój techniki ma wielki wpływ w tym zakresie. Komputer może przyspieszyć proces opanowywania umiejętności czytania, a nauka wykorzystująca komputerowe oprogramowanie multimedialne w dużym stopniu aktywizuje uczniów, co wiąże się z polisensorycznym działaniem tego typu programów. Wielość bodźców uruchamia wiele rodzajów aktywności - spostrzeżeniową, emocjonalną, intelektualną czy manualną, podczas gdy wykorzystywanie tylko jednego kanału percepcyjnego prowadzi do zmniejszenia wrażliwości uczniów na następne informacje, czy sprawności.

Wykorzystywanie komputerów w nauczaniu prowadzi do tego, iż dzieci potrafią formułować problem i analizować możliwości jego rozwiązania, a wypracowywane konkluzje kształtują w nich myślenie twórcze i pojęciowe.

4.2. JĘZYK OBCY NOWOŻYTNY

Edukacja w oparciu o programy komputerowe nie powinna jednak zdominować uczenia się dzieci. Oprócz nauki czytania także mówienie wymaga nieustannej troski nauczycieli. Warto prowadzić systematyczne ćwiczenia rozwijające artykulatory (gimnastyka buzi i języka), prowokować uczniów do swobodnych wypowiedzi, stwarzać okazje do opowiadania na zadany temat i słuchania siebie nawzajem. Sztuka poprawnego i sprawnego posługiwania się mową będzie bowiem uczniom potrzebna na każdym etapie kształcenia aż do egzaminu maturalnego. Bez praktyki, czyli bez mówienia trudno spodziewać się w przyszłości sprawnych językowo uczniów.

zakres treści podstawy programowej	treści podstawy programowej umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
język obcy nowożytny uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. wie, że ludzie posługują się różnymi językami i aby się z nimi porozumieć, trzeba nauczyć się ich języka; 2. reaguje werbalnie i niewerbalnie na proste polecenia nauczycieli; 3. rozumie wypowiedzi ze słuchu: <ol style="list-style-type: none"> a. rozróżnia znaczenie wyrazów o podobnym brzmieniu, b. rozpoznaje zwroty stosowane na co dzień i potrafi się nimi posługiwać, c. rozumie ogólny sens krótkich opowiadań i baśni przedstawianych także za pomocą obrazów, gestów, d. rozumie sens prostych dialogów w historyjkach obrazkowych (także w nagraniach audio i wideo); 4. czyta ze zrozumieniem wyrazy i proste zdania, 5. zadaje pytania i udziela odpowiedzi w ramach wyuczonych zwrotów, recytuje wiersze, rymowanki i śpiewa piosenki, nazywa obiekty z otoczenia i opisuje je, bierze udział w mini przedstawieniach teatralnych; 6. przepisuje wyrazy i zdania; 7. potrafi korzystać ze słowników obrazkowych, książeczek, środków multimedialnych; 8. współpracuje z rówieśnikami w trakcie nauki. 	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że ludzie posługują się różnymi językami, • potrafi się przedstawić, • reaguje na proste polecenia nauczycieli wzmocnione gestem lub ilustracją, • zna nazwy wybranych owoców i warzyw: jabłko, gruszka, śliwka, marchew, ziemniak, • rozumie prostą historyjkę obrazkową np. przygotowanie powideł, • zna na pamięć proste wierszyki i piosenki, • słucha nagrań z piosenkami i wierszami dla dzieci – stara się odnaleźć znane słowa, • potrafi stosować liczebniki główne do policzenia elementów na ilustracji, • tworzy własny słownik obrazkowy (np. warzywa i owoce), • właściwie korzysta z kart pracy do nauki języka obcego, • zadaje nauczycielom pytania dotyczące rozumienia języka, • wykazuje zainteresowanie nauką języka obcego, • pomaga kolegom w rozumieniu poleceń nauczycieli.

zakres treści podstawy programowej	treści podstawy programowej umiejętności ćwiczone w KLASIE DRUGIEJ
język obcy nowożytny uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. wie, że ludzie posługują się różnymi językami i aby się z nimi porozumieć, trzeba nauczyć się ich języka; 2. reaguje werbalnie i niewerbalnie na proste polecenia nauczycieli; 3. rozumie wypowiedzi ze słuchu: <ol style="list-style-type: none"> a. rozróżnia znaczenie wyrazów o podobnym brzmieniu, b. rozpoznaje zwroty stosowane na co dzień i potrafi się nimi posługiwać, c. rozumie ogólny sens krótkich opowiadań i baśni przedstawianych także za pomocą obrazów, gestów, d. rozumie sens prostych dialogów w historyjkach obrazkowych (także w nagraniach audio i wideo); 4. czyta ze zrozumieniem wyrazy i proste zdania; 5. zadaje pytania i udziela odpowiedzi w ramach wyuczonych zwrotów, recytuje wiersze, rymowanki i śpiewa piosenki, nazywa obiekty z otoczenia i opisuje je, bierze udział w mini przedstawieniach teatralnych; 6. przepisuje wyrazy i zdania; 7. potrafi korzystać ze słowników obrazkowych, książeczek, środków multimedialnych; 8. współpracuje z rówieśnikami w trakcie nauki. 	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że ludzie posługują się różnymi językami, • posiada coraz większy zasób słów związanych tematycznie z realizowanymi projektami, • potrafi powiedzieć skąd jest, gdzie mieszka, ile ma lat, • reaguje na proste polecenia nauczycieli bez potrzeby wzmacniania gestem, • poznaje wyrazy o podobnym brzmieniu, • w zabawach stosuje zwroty grzecznościowe, • tworzy proste dialogi, • dopasowuje opisy do obrazków i historyjek obrazkowych, • powtarza bardziej skomplikowane zwroty z nagrań i z prezentacji nauczycieli, • zapisuje i odczytuje proste wyrazy, zdania, • zadaje proste pytania, • zna kolory, kształty, • uczestniczy w przygotowaniu występów dla rodziców z wykorzystaniem znanych tekstów wierszy i piosenek, • rozumie konieczność powtarzania i uczenia się na pamięć, • wymienia elementy na ilustracjach, • nazywa czynności osób na ilustracjach.

zakres treści podstawy programowej	treści podstawy programowej umiejętności ćwiczone w KLASIE TRZECIEJ
język obcy nowożytny uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1. wie, że ludzie posługują się różnymi językami i aby się z nimi porozumieć, trzeba nauczyć się ich języka; 2. reaguje werbalnie i niewerbalnie na proste polecenia nauczycieli; 3. rozumie wypowiedzi ze słuchu: <ol style="list-style-type: none"> a. rozróżnia znaczenie wyrazów o podobnym brzmieniu, b. rozpoznaje zwroty stosowane na co dzień i potrafi się nimi posługiwać, c. rozumie ogólny sens krótkich opowiadań i baśni przedstawianych także za pomocą obrazów, gestów, d. rozumie sens prostych dialogów w historyjkach obrazkowych (także w nagraniach audio i wideo); 	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że ludzie posługują się różnymi językami, uczy się języka z przekonaniem o jego przydatności, • potrafi powiedzieć gdzie na świecie ludzie posługują się np. językiem angielskim, • ma bogaty zasób słów związanych tematycznie z realizowanymi projektami, • aktywnie uczestniczy we fragmentach lekcji prowadzonych wyłącznie w języku obcym, • rozumie wszystkie polecenia nauczycieli, • potrafi stosować polecenia w zabawach z kolegami i koleżankami, • słucha opowiadań nauczycieli, zadaje pytania o niezrozumiałe słowa, zwroty, • opowiada proste historyjki obrazkowe, • zapisuje zdania i słowa w zeszytach i słowniku obrazkowym,

<p>4. czyta ze zrozumieniem wyrazy i proste zdania; 5. zadaje pytania i udziela odpowiedzi w ramach wyuczonych zwrotów, recytuje wiersze, rymowanki i śpiewa piosenki, nazywa obiekty z otoczenia i opisuje je, bierze udział w mini przedstawieniach teatralnych; 6. przepisuje wyrazy i zdania; 7. potrafi korzystać ze słowników obrazkowych, książeczek, środków multimedialnych; 8. współpracuje z rówieśnikami w trakcie nauki.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • czyta proste teksty, • tłumaczy proste teksty, • bierze udział w przedstawieniach, • korzysta ze słownika, • zna alfabet, • w ćwiczeniach współpracuje z rówieśnikami.
---	---

Komentarz merytoryczny

Podstawa programowa zakłada, że nauka języka obcego, rozpoczęta w klasie I, będzie kontynuowana przez cały sześcioletni okres kształcenia w szkole podstawowej, umożliwiając uczniom osiągnięcie poziomu biegłości językowej określanego w **Europejskim Opisie Kształcenia Językowego** jako poziom A1. To, czego uczniowie nauczą się w klasach I-III, będzie podstawą dalszej pracy w klasach IV-VI. Aby proces uczenia się przebiegał w sposób efektywny i atrakcyjny dla dzieci warto stosować ćwiczenia oparte na zabawach i technikach aktywizujących.

Ważną rolę odgrywają przykłady nauczycieli i stawianie poprzeczki na miarę możliwości dzieci. Konieczne jest częste prowadzenie zabaw powtórkowych, ćwiczenia takie dają uczniom poczucie bezpieczeństwa i stwarzają okazje do utrwalenia słownictwa i zwrotów. Aby wzbudzić motywację uczniów realizowane treści powinny być bliskie zainteresowaniom dzieci, dlatego też zaleca się, aby lekcje języka obcego były kontynuacją zajęć zintegrowanych.

Po osiągnięciu przez dzieci wystarczającego poziomu umiejętności, warto jak najwcześniej zachęcać je do zabawy językiem, odgrywania scenek, dialogów itp.

Pisanie i czytanie w języku obcym nie może wyprzedzać osiągnięcia tych umiejętności w języku polskim. Ważne by nauczyciele nauczania zintegrowanego i języka obcego ściśle ze sobą współpracowali by wymagania stawiane przed dziećmi nie zniechęciły ich do dalszej nauki. Na etapie edukacji wczesnoszkolnej szczególną uwagę należy poświęcić na komunikowanie się w mowie i motywowanie do dalszego uczenia się przez troskę o stworzenie możliwości sukcesu każdemu dziecku.

Na rynku wydawniczym znajduje się wiele opracowań metodycznych, jedną z lepszych pozycji jest rozwiązanie metodyczne jest: „Moje pierwsze portfolio językowe”, w którym to uczniowie są zachęceni do refleksji nad własnym uczeniem się i przyrostem umiejętności.

Odrębnym, lecz istotnym wyzwaniem dla nauczycieli języka obcego jest współdziałanie z rodzicami, szczególnie w sytuacji gdy rodzice języka nie znają. Warto od początku ustalić jakiego rodzaju pomocy od rodziców oczekuje się i wesprzeć ich w tym działaniu. Błędne uczenie wymowy, czytania itp. może bardziej utrudnić dzieciom nabywanie umiejętności niż brak wsparcia w domu rodzinnym.

4.3. EDUKACJA MATEMATYCZNA

Edukacja matematyczna została rozpisana bardzo szczegółowo, tak aby nauczyciel zwrócił szczególną uwagę na kształtowanie myślenia matematycznego u dzieci. Program „Uczeń przerósł mistrza” zakłada wprowadzenie innowacyjności w obszarze myślenia matematycznego i dlatego poświęcono dużo miejsca na wdrażanie metod „wstępnej matematyzacji”, uczenia się myślenia matematycznego poprzez przeprowadzanie praktycznych doświadczeń, poszukiwanie konkretnych zastosowań; obrazowanie problemów, wizualizacje (piktogramy), komunikacja graficzna. Program zakłada realizację treści matematycznych na osobnych zajęciach oraz w trakcie realizacji projektów, gdzie uczniowie będą mogli m.in. tworzyć modele problemów matematycznych co znacznie wpływa na rozwój twórczego myślenia i odejście od schematycznego sposobu myślenia.

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:
edukacja matematyczna uczeń:
<ol style="list-style-type: none">1. klasyfikuje obiekty i tworzy proste serie; dostrzega i kontynuuje regularności;2. liczy (w przód i w tył) od danej liczby po 1, dziesiątkami od danej liczby w zakresie 100 i setkami od danej liczby w zakresie 1000;3. zapisuje cyframi i odczytuje liczby w zakresie 1000; rozumie dziesiętkowy system pozycyjny;4. ustala równoliczność porównywanych zestawów elementów mimo obserwowanych zmian w ich układzie; porównuje dowolne dwie liczby w zakresie 1000 (słownie i z użyciem znaków $<$, $>$, $=$);5. dodaje i odejmuje liczby w zakresie 100 (bez algorytmów działań pisemnych); sprawdza wyniki odejmowania za pomocą dodawania;6. mnoży i dzieli liczby w zakresie tabliczki mnożenia (bez algorytmów działań pisemnych); podaje z pamięci iloczyn; sprawdza wyniki dzielenia za pomocą mnożenia;7. rozwiązuje łatwe równania jednodziałaniowe z niewiadomą w postaci okienka (bez przenoszenia na drugą stronę);8. rozwiązuje proste zadania tekstowe (w tym zadania na porównywanie różnicowe, ale bez porównywania ilorazowego);9. wykonuje łatwe obliczenia pieniężne (cena, ilość, wartość) i radzi sobie w sytuacjach codziennych wymagających takich umiejętności; zna będące w obiegu monety i banknoty; zna wartość nabywczą pieniędzy; rozumie, czym jest dług;10. mierzy i zapisuje wynik pomiaru długości, szerokości i wysokości przedmiotów oraz odległości; posługuje się jednostkami: milimetr, centymetr, metr; wykonuje łatwe obliczenia dotyczące tych miar (bez wyrażen dwumianowanych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych); używa pojęcia kilometr w sytuacjach życiowych, np. jechaliśmy autobusem 27 kilometrów (bez zamiany na metry);

11. waży przedmioty, różnicuje przedmioty cięższe, lżejsze; używa określeń: kilogram, pół kilograma, deka-gram, gram; wykonuje łatwe obliczenia, używając tych miar (bez wyrażeń dwumianowanych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych);
12. odmierza płyny różnymi miarkami; używa określeń: litr, pół litra, ćwierć litra;
13. odczytuje temperaturę (bez konieczności posługiwania się liczbami ujemnymi, np. 5 stopni mrozu, 3 stopnie poniżej zera);
14. odczytuje i zapisuje liczby w systemie rzymskim od I do XII;
15. podaje i zapisuje daty; zna kolejność dni tygodnia i miesięcy; porządkuje chronologicznie daty; wykonuje obliczenia kalendarzowe w sytuacjach życiowych; odczytuje wskazania zegarów w systemach: 12- i 24-godzinnym, wyświetlających cyfry i ze wskazówkami; posługuje się pojęciami: godzina, pół godziny, kwadrans, minuta; wykonuje proste obliczenia zegarowe;
16. rozpoznaje i nazywa koła, prostokąty (w tym kwadraty) i trójkąty (również położone w różny sposób oraz w sytuacji, gdy figury zachodzą na siebie); rysuje odcinki o podanej długości; oblicza obwody trójkątów i prostokątów (bez wyrażeń dwumianowanych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych);
17. wyprowadza kierunki od siebie i innych osób; określa położenie obiektów względem obranego obiektu, używając określeń: góra, dół, przód, tył, w prawo, w lewo oraz ich kombinacji;
18. dostrzega symetrię (np. w rysunku motyla); rysuje drugą połowę symetrycznej figury;
19. zauważa, że jedna figura jest powiększeniem lub pomniejszeniem drugiej; rysuje figury w powiększeniu i w pomniejszeniu.

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
1. klasyfikuje obiekty i tworzy proste serie; dostrzega i kontynuuje regularności;	<ul style="list-style-type: none"> • określi kryteria, według których obiekty zostały pogrupowane, • zdefiniuje, czyli określi cechy obiektów, które pozwalają zaliczyć je do danej kategorii, • sklasyfikuje obiekty według podanej cechy, • sklasyfikuje obiekty, biorąc pod uwagę dwie, trzy cechy, • ułoży obiekty w serie rosnące i malejące, np. od najdłuższego do najkrótszego lub od najwęższego do najszerszego, • znajdzie miejsca obiektu w serii, • ponumeruje obiekty w ułożonej serii, • wskaże dany obiekt w serii, • określi obiekt następny i poprzedni,

	<ul style="list-style-type: none"> • przewidzi kolejne objekty w serii, • uporządkuje zbiory według wzrastającej i malejącej liczby obiektów, • rozpozna wzrokiem i słuchem powtarzające się regularności, • kontynuuje układy rytmiczne, • przełoży rytmy z jednej reprezentacji na drugą (np. dziecko przekłada układ z klocków na układ dźwięków lub układ dźwięków na układ klocków), • uzupełni luki w dostrzeżonych regularnościach.
<p>2. liczy (w przód i w tył) od danej liczby po 1, dziesiątkami od danej liczby w zakresie 100 i setkami od danej liczby w zakresie 1000;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • przeliczy różne objekty, także przemijające, np. dźwięki, • liczy w różnych kierunkach: od strony lewej do prawej, od prawej do lewej, od dowolnego obiektu, • przelicza objekty nieuporządkowane, • odróżnia liczenie poprawne od błędnego, • liczy od danej liczby (w zakresie co najmniej 20), • liczy wstecz (w zakresie co najmniej 20), • liczy po 10 w jak największym zakresie.
<p>3. zapisuje cyframi i odczytuje liczby w zakresie 1000; rozumie dziesiętny system pozycyjny;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zna liczby naturalne od 0 do 20 w aspekcie porządkowym, kardynalnym i symbolicznym, • wyodrębnia w liczbie dwucyfrowej liczbę dziesiątek i jedności, a w zapisie tej liczby cyfry dziesiątek i cyfry jedności, • rozłoży liczby w zakresie 20 na składniki; odkryje wiele kombinacji rozkładu danej liczby, • dostrzeże związek liczby porządkowej z kardynalną, • uporządkuje liczby z zakresu 0–20 od najmniejszej do największej i odwrotnie, • określi miejsce liczby w ciągu liczbowym (na chodniczku liczbowym), • porówna liczby od 0 do 20, • porówna: o tyle więcej/o tyle mniej, o ile więcej/o ile mniej, • zastosuje pojęcie para, wyróżni liczby parzyste i nieparzyste, • zastosuje liczby od 0 do 20 w aspekcie miarowym: zmierzy długość linijką, sumuje długość dwóch przedmiotów wyrażonych w centymetrach (w zakresie 20 cm), • doda i odejmie wagi produktów i wyrazi sumy w kilogramach (w zakresie 20 kg), • doda i odejmie ilości płynu, np. 4 litry i 3 litry to razem 7 litrów (w zakresie 20 l).
<p>4. ustala równoliczność porównywanych zestawów elementów mimo obserwowanych zmian w ich układzie; porównuje dowolne dwie liczby w zakresie 1000 (słownie i z użyciem znaków <, >, =);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ustali, czy po zmianie ułożenia obiektów w jednym z dwóch równolicznych zbiorów nadal w obu jest po tyle samo obiektów, • wnioskuje o zmianach odwracalnych: zmiany związane z układem obiektów – nie zmienia się ich liczba, zmienia się układ, • wnioskuje o zmianach odwracalnych: zmiany związane z dodaniem, a potem odjęciem takiej samej liczby obiektów, • dolicza i odlicza na zbiorach zastępczych lub w myśli.

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
<p>5. dodaje i odejmuje liczby w zakresie 100 (bez algorytmów w działaniach pisemnych); sprawdza wyniki odejmowania za pomocą dodawania;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • stosuje znaki: +, -, =, w zapisie działań arytmetycznych, • dodaje i odejmuje w zakresie 20 z zapisywaniem obliczeń za pomocą cyfr i znaków działań matematycznych, • dolicza do 10, • praktycznie korzysta w obliczeniach z prawa przemienności dodawania, • dostrzega i praktycznie korzysta ze związków dodawania z odejmowaniem, • doda kilka liczb w zakresie 20, • odejmie od danej liczby dwie liczby (w zakresie 20), • obliczy złożone działania w zakresie 20, np. $9 + 8 - 2$, • wielokrotnie doda takie same liczby w zakresie 20.
<p>6. mnoży i dzieli liczby w zakresie tabliczki mnożenia (bez algorytmów działań pisemnych); podaje z pamięci iloczyny; sprawdza wyniki dzielenia za pomocą mnożenia;</p>	<hr/>
<p>7. rozwiązuje łatwe równania jednodziałaniowe z niewiadomą w postaci okienka (bez przenoszenia na drugą stronę);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ustali w działaniu nieznaną składnik bez kodowania działania, • ustali w działaniu nieznaną odjemnik bez kodowania działania, • ustali w działaniu nieznaną składnik z kodowaniem; działania (w zakresie 20), • ustali w działaniu nieznaną odjemnik z kodowaniem; działania (w zakresie 20).
<p>8. rozwiązuje proste zadania tekstowe (w tym zadania na porównywanie różnicowe, ale bez porównywania ilorazowego);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • matematyzuje sytuacje konkretne: rozwiąże proste zadania z treścią na dodawanie i odejmowanie za pomocą symulacji na konkretach, rysunkach pomocniczych lub przez wykonywanie wyłącznie działań na liczbach, • zapisze rozwiązania zadania z treścią za pomocą cyfr i znaków działań matematycznych, • rozwiąże proste zadania z treścią, w których trzeba zastosować porównywanie różnicowe, • rozwiąże proste zadania z treścią, w których zależności między liczbami można przedstawić za pomocą działania okienkowego (ustalenie nieznanego składnika, nieznanego odjemnika), • rozwiąże złożone zadania z treścią wymagające zastosowania dwóch działań (dodania kilku liczb, odjęcia od danej liczby dwóch innych lub dodawania i odejmowania),

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
	<ul style="list-style-type: none"> • rozwiąże zadania otwarte, czyli takie, w których jest kilka poprawnych odpowiedzi, • rozwiąże proste zadania z treścią celowo źle sformułowaną: ułoży pytania do treści zadania, uzupełni treści zadania danymi (w treści zadania jest lub nie jest zaznaczone miejsce, w którym brakuje danych); rozwiąże zadania z danymi sprzecznymi, • ułoży zadanie z treścią: do historyjek obrazkowych, do obrazków, na których przedstawiona jest akcja, do działania dodawania i odejmowania.
<p>9. wykonuje łatwe obliczenia pieniężne (cena, ilość, wartość) i radzi sobie w sytuacjach codziennych wymagających takich umiejętności; zna będące w obiegu monety i banknoty; zna wartość nabywczą pieniędzy; rozumie, czym jest dług;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozpozna monety: 1 zł, 2 zł, 5 zł, • rozpozna monety: 1 gr, 2 gr, 5 gr, 10 gr, 20 gr, • rozpozna banknoty: 10 zł i 20 zł, • porówna wartości monet i banknotów, np. 20 gr to więcej niż 10 gr, a 10 zł to mniej niż 20 zł, • pozna i zastosuje do rozwiązywania zadań zależności: za monetę o większym nominale można otrzymać kilka innych monet o mniejszym nominale, • doda i odejmie złotówki w zakresie 20 zł, zastosuje w takich obliczeniach kilka różnych możliwości, • doda i odejmie grosze w zakresie 20 groszy, zastosuje w takich obliczeniach kilka różnych możliwości, • zna i zastosuje pojęcie ceny towaru, • wskaże produkty droższe/tańsze, • orientacyjnie zna wartości podstawowych produktów, np. butelka napoju jest tańsza od pary butów i kosztuje kilka złotych (buty są o wiele droższe), • szacuje to, czy wystarczy pieniędzy na zakup określonego towaru, • obliczy wartość zakupów (zakres obliczeń do 20 zł), • zna pojęcie długu i konieczności spłacania go.

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
<p>10. mierzy i zapisuje wynik pomiaru długości, szerokości i wysokości przedmiotów oraz odległości; posługuje się jednostkami: milimetr, centymetr, metr; wykonuje łatwe obliczenia dotyczące tych miar (bez wyrażeń dwumianowych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych); używa pojęcia kilometr w sytuacjach życiowych, np. jechaliśmy autobusem 27 kilometrów (bez zamiany na metry);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wnioskuje o stałości długości obiektu pomimo obserwowanych zmian w jego kształcie, • zmierzy długość, szerokość, wysokość tego samego przedmiotu różnymi miarkami; dobiera miarki do mierzonego obiektu, • pozna i zastosuje pojęcia 1 centymetr, • mierzy długość za pomocą linijki; zapisze wynik pomiaru, • zastosuje skrót cm, • porówna długości mierzonych za pomocą linijki obiektów; wskaże obiekty krótsze, dłuższe, o takiej samej długości.
<p>11. waży przedmioty, różnicuje przedmioty cięższe, lżejsze; używa określeń: kilogram, pół kilograma, dekagram, gram; wykonuje łatwe obliczenia, używając tych miar (bez wyrażeń dwumianowych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • skonstruuje wagę szalkową; dostrzeże równowagę na wadze, • zważy obiekty za pomocą umownych odważników, np. klocków, • porówna ciężar obiektów, zastosuje określenia: cięższy, lżejszy, waży tyle samo, • zna i stosuje pojęcia 1 kilogram, • stosuje skrót kg, • obserwuje to, że towary są pakowane według wagi produktu, • wnioskuje o tym, że ciężar zależy nie tylko od wielkości obiektu.

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
<p>12. odmierza płyny różnymi miarkami; używa określeń: litr, pół litra, ćwierć litra;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • odmierza ilości płynu za pomocą różnych miarek, np. szklanki, butelki, • mierzy pojemność naczyń przez wlewanie do nich płynu, • zastosuje rozumowania typu: naczynia o różnym kształcie i wysokości mogą mieć taką samą pojemność, • porówna pojemności naczyń i zastosuje określenia: tyle samo, mniej/więcej płynu, • zna i stosuje pojęcia 1 litr; stosuje skrót l, • odmierza płyny miarką litrową.
<p>13. odczytuje temperaturę bez konieczności posługiwania się liczbami ujemnymi, np. 5 stopni mrozu, 3 stopnie poniżej zera);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zna różnego rodzaju termometry oraz ich zastosowania, • odczyta temperaturę na termometrze (liczby w zakresie 20), • zna i stosuje pojęcie 1 stopień Celsjusza.
<p>14. odczytuje i zapisuje liczby w systemie rzymskim od I do XII;</p> <p>15. podaje i zapisuje daty; zna kolejność dni tygodnia i miesięcy; porządkuje chronologicznie daty; wykonuje obliczenia kalendarzowe w sytuacjach życiowych; odczytuje wskazania zegarów w systemach: 12- i 24-godzinnym, wyświetlających cyfry i ze wskazówkami; posługuje się pojęciami: godzina, pół godziny, kwadrans, minuta; wykonuje proste obliczenia zegarowe;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • określa pory dnia: rano, przed południem, po południu, wieczorem, w nocy, • rozumie pojęcia tydzień w znaczeniu administracyjnym oraz jako 7 kolejnych dni tygodnia, • wymienia w odpowiedniej kolejności nazwy dni tygodnia, • zastosuje określenia: dziś, wczoraj, przedwczoraj, jutro, pojutrze, • określi dzień tygodnia w zadaniach typu: dzisiaj jest poniedziałek, za 2 dni będzie...; dzisiaj jest wtorek, 2 dni temu był..., • rozumie pojęcia rok w znaczeniu administracyjnym (kalendarzowym) oraz jako 12 kolejnych miesięcy, • wymienia w odpowiedniej kolejności nazwy miesięcy w roku, • określa miesiące w zadaniach typu: jest maj, za 2 miesiące będzie...; jest lipiec, 2 miesiące temu był..., • odczyta i zaznaczy pełne godziny na zegarze (układ 12-godzinny), • zastosuje określenia: wcześniej/później, • dokona proste obliczenia zegarowe na pełnych godzinach, • określa wiek różnych osób oraz relacje typu starszy/młodszy; o tyle lat starszy/o tyle lat młodszy, o ile lat starszy/o ile lat młodszy, • zna różne kalendarze (miesięczne, tygodniowe, dzienne) oraz ich zastosowania, • szuka w kalendarzu potrzebne informacje (miesiąc, dzień tygodnia, liczba tygodni i liczba dni w miesiącu).

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
<p>16. rozpoznaje i nazywa koła, prostokąty (w tym kwadraty) i trójkąty (również położone w różny sposób oraz w sytuacji, gdy figury zachodzą na siebie); rysuje odcinki o podanej długości; oblicza obwody trójkątów i prostokątów (bez wyrażeń dwumianowych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych); osi odcinków;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje i nazywa kształt koła, prostokąta, kwadratu, trójkąta w otoczeniu dziecka i na rysunkach, • konstruuje prostokąty i trójkąty z patyczków o różnej długości, • narysuje, wytnie prostokąty, kwadraty i trójkąty po śladzie, • obrysuje szablony kół, trójkątów, prostokątów i kwadratów, • zaprojektuje szlaczki, rozety, ornamenty, • porówna długości boków prostokątów poprzez bezpośrednie przyłożenie ich do siebie, • rozpoznaje i nazywa odcinki, • mierzy długości odcinków (do 20 cm), • narysuje odcinki o danej długości w centymetrach (w zakresie 20 cm), • porówna długości odcinków.
<p>17. wyprowadza kierunki od siebie i innych osób; określa położenie obiektów w z g ł ę d e m o b r a n e g o o b i e k t u , u ż y w a j ą c określić: góra, dół, przód, tył, w prawo, w lewo oraz ich kombinacji;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wskaże i słownie określi kierunki na rysunku; wyprowadzi kierunki od osoby usytuowanej na rysunku tyłem, przodem, bokiem, • wskaże i słownie określi kierunki na rysunku – położenie jednego przedmiotu w stosunku do innego, • zastosuje umowy związane z orientacją na rysunku, np. określanie osób znajdujących się na zdjęciach, • zastosuje określenia: na, pod, nad, przed, za, obok, między, wyżej, niżej, daleko, blisko, dalej, bliżej, wewnątrz, na zewnątrz, na brzegu, na prawo, na lewo itp., w przód, w tył, do góry, na dół, przed siebie, za siebie, w bok, w prawo, w lewo, na wprost, w odniesieniu do realnych osób, przedmiotów i obiektów przedstawionych na rysunku, • zastosuje określenia: na wierzchu, na spodzie, pomiędzy, zarówno w odniesieniu do realnych obiektów, jak i tych przedstawionych na rysunku.

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
18. dostrzega symetrię (np. w rysunku motyla); rysuje drugą połowę symetrycznej figury;	<ul style="list-style-type: none"> • dostrzeże efekt lustrzanego odbicia i radzi sobie z nim, • dostrzega symetrię na rysunkach, • dostrzega symetrię na kształtach figur geometrycznych, układach kropek.
19. zauważa, że jedna figura jest powiększeniem lub pomniejszeniem drugiej; rysuje figury w powiększeniu i w pomniejszeniu.	<hr style="width: 60%; margin: 0 auto;"/>

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE DRUGIEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
1. klasyfikuje obiekty i tworzy proste serie; dostrzega i kontynuuje regularności;	<ul style="list-style-type: none"> • określi zasady, według której utworzono serię, • określi zasady, na jakich utworzono regularność.
2. liczy (w przód i w tył) od danej liczby po 1, dziesiątkami od danej liczby w zakresie 100 i setkami od danej liczby w zakresie 1000;	<ul style="list-style-type: none"> • liczy po 2, 3, 5 w przód i w tył w zakresie co najmniej 100, • liczy po 100 w przód i w tył w zakresie co najmniej 1000.
3. zapisuje cyframi i odczytuje liczby w zakresie 1000; rozumie dziesiętny system pozycyjny;	<ul style="list-style-type: none"> • zna liczby naturalne do 100 w aspekcie porządkowym, kardynalnym i symbolicznym, • zapisuje cyframi i odczytuje liczby w zakresie 100; zamienia zapis słowny liczby na cyfrowy i odwrotnie, • rozkłada liczby z zakresu 0–100 na składniki, • uporządkuje liczby z zakresu 0–100 od najmniejszej do największej i odwrotnie; • określi miejsce liczby w ciągu liczbowym (na chodniczku liczbowym); ustali brakującej liczby w danym ciągu, • porówna dowolne dwie liczby w zakresie 100 słownie i z użyciem znaków: $<$, $>$, $=$, • wyróżni liczby parzyste i nieparzyste z zakresu 100, • zastosuje liczby od 0 do 100 w aspekcie miarowym: <ul style="list-style-type: none"> - doda i odejmie długości dwóch, trzech przedmiotów i wyrazi wynik w centymetrach, - doda i odejmie wagi produktów i wyrazi wynik w kilogramach (w zakresie 100 kg), - doda i odejmie ilości płynu i wyrazi wyniku w litrach (w zakresie 100 l).
4. ustala równoliczność porównywanych zestawów elementów mimo obserwowanych zmian w ich układzie; porównuje dowolne dwie liczby w zakresie 1000 (słownie i z użyciem znaków $<$, $>$, $=$);	<ul style="list-style-type: none"> • porówna dowolne dwie liczby w zakresie 1000 (słownie i z użyciem znaków $<$, $>$, $=$).

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE DRUGIEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
<p>5. dodaje i odejmuje liczby w zakresie 100 (bez algorytmów działań pisemnych); sprawdza wyniki odejmowania za pomocą dodawania;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wykona działania złożone na dodawanie i odejmowanie w zakresie 100, • zaznaczy na chodniczku liczbowym proste operacje dodawania i odejmowania, • wskaże w zapisie działania składniki i sumę oraz odjemną, odjemnik i różnicę, • sprawdza wyniki odejmowania za pomocą dodawania.
<p>6. mnoży i dzieli liczby w zakresie tabliczki mnożenia (bez algorytmów działań pisemnych); podaje z pamięci iloczyn; sprawdza wyniki dzielenia za pomocą mnożenia;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zna działania mnożenia w nawiązaniu do konkretnych sytuacji, np. na stole są 3 talerze, a na każdym talerzu leżą 2 ciastka; 3 talerze na każdym po 2 ciastka; 3 po 2, • zastosuje w zapisie działania mnożenia znak „•”, • odczyta, zapisze i obliczy działania mnożenia w zakresie 30, • zna działania dzielenia w nawiązaniu do konkretnych sytuacji typu: Mama ma 12 ciastek. Podzieliła je po 6 (dzielenie przez mieszczzenie); Mama ma 12 ciastek. Rozdzieliła je po równo pomiędzy 2 dzieci (dzielenie przez podział); 12 podzielić przez 4 (dzielenie liczby przez liczbę), • zastosuje w zapisie działania dzielenia znak „:”, • odczyta, zapisze i obliczy działania dzielenia w zakresie 30, • dostrzeże i praktycznie skorzysta ze związków mnożenia z dzieleniem, sprawdzi wynik dzielenia za pomocą mnożenia oraz mnożenia za pomocą dzielenia, • praktycznie wykorzysta prawo przemienności mnożenia, • obliczy kolejne wielokrotności danej liczby, • wskaże i nazwie w działaniu mnożenia czynniki i iloczyn, • obliczy działania mnożenia i dzielenia z liczbami 0 i 1.
<p>7. rozwiązuje łatwe równania jednodziałaniowe z niewiadomą w postaci okienka (bez przenoszenia na drugą stronę);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozwiąże łatwe równanie jednodziałaniowe z niewiadomą w postaci okienka; ustali nieznaną odjemną z kodowaniem działania (w zakresie 100), • rozwiąże łatwe równania jednodziałaniowe z niewiadomą w postaci okienka; ustali nieznaną czynnik z kodowaniem działania (w zakresie 30).

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE DRUGIEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
8. rozwiązuje proste zadania tekstowe (w tym zadania na porównywanie różnicowe, ale bez porównywania ilorazowego);	<ul style="list-style-type: none"> • rozwiąże proste zadania z treścią na mnożenie i dzielenie; zapisze rozwiązania zadania za pomocą cyfr i znaków działań matematycznych; • rozwiąże proste zadania z treścią, w których zależności między liczbami można przedstawić za pomocą działania okienkowego (ustali nieznaną odjemną); • ułoży zadania z treścią do działania mnożenia i dzielenia;
9. wykonuje łatwe obliczenia pieniężne (cena, ilość, wartość) i radzi sobie w sytuacjach codziennych wymagających takich umiejętności; zna będące w obiegu monety i banknoty; zna wartość nabywczą pieniędzy; rozumie, czym jest dług;	<ul style="list-style-type: none"> • rozpozna monety 50 gr, • rozpozna banknoty: 50 zł, 100 zł, • doda i odejmie złote w zakresie 100 złotych, zastosuje kilka różnych możliwości; • doda i odejmie grosze w zakresie 100 groszy, zastosuje kilka różnych możliwości, • zna i stosuje pojęcia: cena towaru, wartość towaru, • zastosuje proste obliczenia typu: cena – ilość (liczba) – wartość, • obliczy resztę z zakupów w złotówkach.
10. mierzy i zapisuje wynik pomiaru długości, szerokości i wysokości przedmiotów oraz odległości; posługuje się jednostkami: milimetr, centymetr, metr; wykonuje łatwe obliczenia dotyczące tych miar (bez wyrażeń dwumianowanych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych); używa pojęcia kilometr w sytuacjach życiowych, np. jechaliśmy autobusem 27 kilometrów (bez zamiany na metry);	<ul style="list-style-type: none"> • zna i stosuje pojęcie 1 metr, • zmierzy długość, szerokość, wysokość oraz odległości za pomocą miarki krawieckiej; zapisze wynik pomiaru, • zastosuje skrót m, • porówna długość, szerokość, wysokość oraz odległość mierzoną za pomocą miarki krawieckiej, • wskaże obiekty krótsze, dłuższe, o takiej samej długości, szerokości lub wysokości, • zastosuje zapisy dotyczące porównywania długości, szerokości, wysokości oraz odległości znakami: <, >, =.

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE DRUGIEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
<p>11. waży przedmioty, różnicuje przedmioty cięższe, lżejsze; używa określeń: kilogram, pół kilograma, dekagram, gram; wykonuje łatwe obliczenia, używając tych miar (bez wyrażeń dwumianowych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zważy obiekty na różnych wagach, odczyta wyniki ważenia i zapisze je, • zastosuje pojęcia pół kilograma, • zastosuje w zapisach dotyczących porównywania wagi ważonych obiektów znaki: <, >, =.
<p>12. odmierza płyny różnymi miarkami; używa określeń: litr, pół litra, ćwierć litra;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zna i stosuje określenia: litr, pół litra, ćwierć litra, • zastosuje w zapisach dotyczących porównywania pojemności znaki: <, >, =, pomiędzy wartościami wyrażonymi w litrach.
<p>13. odczytuje temperaturę (bez konieczności posługiwania się liczbami ujemnymi, np. 5 stopni mrozu, 3 stopnie poniżej zera);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zastosuje określenia: temperatura wzrosła, temperatura obniżyła się, • zastosuje określenia: temperatura wzrosła o tyle stopni/temperatura obniżyła się o tyle stopni.
<p>14. odczytuje i zapisuje liczby w systemie rzymskim od I do XII;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • odczyta i zapisze liczby od I do XII w systemie rzymskim.

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE DRUGIEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
<p>15. podaje i zapisuje daty; zna kolejność dni tygodnia i miesięcy; porządkuje chronologicznie daty; wykonuje obliczenia kalendarzowe w sytuacjach życiowych; odczytuje wskazania zegarów w systemach: 12- i 24-godzinnym, wyświetlających cyfry i ze wskazówkami; posługuje się pojęciami: godzina, pół godziny, kwadrans, minuta; wykonuje proste obliczenia zegarowe;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • odczyta i zapisze daty w formule: 11 kwietnia/11.04, • chronologicznie uporządkuje daty w obrębie jednego miesiąca, • odczyta i zaznaczy pełne godziny na zegarze analogowym (ze wskazówkami) i cyfrowym (wyświetlającym cyfry) w układzie 24-godzinnym, • posłuży się pojęciami: minuta, kwadrans, pół godziny, godzina.
<p>16. rozpoznaje i nazywa koła, prostokąty (w tym kwadraty) i trójkąty (również położone w różny sposób oraz w sytuacji, gdy figury zachodzą na siebie); rysuje odcinki o podanej długości; oblicza obwody trójkątów i prostokątów (bez wyrażeń dwumianowanych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • narysuje, wytnie prostokąty, kwadraty i trójkąty bez śladu, • narysuje prostokąty i kwadraty na pokratkowanym papierze (kratki o boku 1 cm), • zmierzy linijką boki prostokątów oraz porówna długości boków prostokątów, • zmierzy i narysuje odcinki o długości wyrażonej w centymetrach, • porówna długości odcinków.

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE DRUGIEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
17. wyprowadza kierunki od siebie i innych osób; określa położenie obiektów względem obranego obiektu, używając określeń: góra, dół, przód, tył, w prawo, w lewo oraz ich kombinacji;	<ul style="list-style-type: none"> • wskaże kierunki w celu wytłumaczenia, jak dojść do określonego punktu (otoczenie znane dzieciom).
18. dostrzega symetrię (np. w rysunku motyla); rysuje drugą połowę symetrycznej figury;	<ul style="list-style-type: none"> • dostrzeże symetrię na kształtach figur geometrycznych, układach kropek.
19. zauważa, że jedna figura jest powiększeniem lub pomniejszeniem drugiej; rysuje figury w powiększeniu i w pomniejszeniu.	<ul style="list-style-type: none"> • narysuje proste figury w pomniejszeniu i powiększeniu.

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE TRZECIEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
<p>1. klasyfikuje obiekty i tworzy proste serie; dostrzega i kontynuuje regularności;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ułoży te same obiekty w różne serie, • poszuka zależności pomiędzy miejscem obiektu w serii a cechą, według której utworzono serię, • dostrzeże regularność w układach, w których sposób kodowania tego nie ułatwia.
<p>2. liczy (w przód i w tył) od danej liczby po 1, dziesiątkami od danej liczby w zakresie 100 i setkami od danej liczby w zakresie 1000;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • policzy po 1000 w jak największym zakresie w przód i w tył, • zaznaczy liczby na osi liczbowej, porówna liczby na osi liczbowej, • zastosuje liczby od 0 do 100 w aspekcie miarowym, • doda i odejmie długości dwóch, trzech przedmiotów i wyrazi wynik w kilometrach (w zakresie 100 km) i w milimetrach (w zakresie 100mm), • doda i odejmie wagi produktów i wyrazi wynik w dekagramach (w zakresie 100 dag) i w gramach (w zakresie 100 g).
<p>3. zapisuje cyframi i odczytuje liczby w zakresie 1000; rozumie dziesiętkowy system pozycyjny;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zapisze cyframi i odczyta liczby w zakresie 1000; rozumie dziesiętkowy system pozycyjny.
<p>4. ustala równoliczność porównywalnych zestawów elementów mimo obserwowanych zmian w ich układzie; porównuje dowolne dwie liczby w zakresie 1000 (słownie i z użyciem znaków $<$, $>$, $=$);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • porówna dowolne dwie liczby w zakresie 1000 (słownie i z użyciem znaków: $<$, $>$, $=$).

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE TRZECIEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
<p>5. dodaje i odejmuje liczby w zakresie 100 (bez algorytmów w działaniach pisemnych); sprawdza wyniki odejmowania za pomocą dodawania;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wykona obliczenia złożone – na dodawanie, odejmowanie, mnożenie i dzielenie w zakresie 100, • wykona obliczenia złożone – na dodawanie i odejmowanie z użyciem nawiasu (nawias jako pomoc w rachowaniu), • zaznaczy na osi liczbowej operację dodawania i odejmowania, • zapisze i odczyta dodawania i odejmowania na grafach, • posłuży się w obliczeniach kalkulatorem.
<p>6. mnoży i dzieli liczby w zakresie tabliczki mnożenia (bez algorytmów działań pisemnych); podaje z pamięci iloczyny; sprawdza wyniki dzielenia za pomocą mnożenia;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wskaże i nazwie w działaniu dzielenia dzielną, dzielnik i iloraz, • pamięciowo zastosuje tabliczkę mnożenia, • poda z pamięci iloczyny w zakresie tabliczki mnożenia, • wykona proste obliczenia na dzielenie z resztą, • wykona obliczenia złożone – na mnożenie i dzielenie, • wykona obliczenia złożone – na dodawanie i odejmowanie oraz mnożenie i dzielenie, • posłuży się w obliczeniach kalkulatorem.
<p>7. rozwiązuje łatwe równania jednodziałaniowe z niewiadomą w postaci okienka (bez przenoszenia na drugą stronę);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozwiąże łatwe równania jednodziałaniowe z niewiadomą w postaci okienka; ustali nieznaną dzielnik z kodowaniem działania (w zakresie 100), • rozwiąże łatwe równania jednodziałaniowe z niewiadomą w postaci okienka; ustali nieznaną dzielną z kodowaniem działania (w zakresie 100).
<p>8. rozwiązuje proste zadania tekstowe (w tym zadania na porównywanie różnicowe, ale bez porównywania ilorazowego);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozwiąże proste zadania z treścią, w których zależności między liczbami można przedstawić za pomocą działania okienkowego (ustalenie nieznanego czynnika, dzielnika, dzielnej).

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE TRZECIEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
<p>9. wykonuje łatwe obliczenia pieniężne (cena, ilość, wartość) i radzi sobie w sytuacjach codziennych wymagających takich umiejętności; zna będące w obiegu monety i banknoty; zna wartość nabywczą pieniędzy; rozumie, czym jest dług;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozpozna banknot 200 zł, • zastosuje proste obliczenia typu: cena – ilość (liczba) – wartość, • obliczy resztę z zakupów w złotych.
<p>10. mierzy i zapisuje wynik pomiaru długości, szerokości i wysokości przedmiotów oraz odległości; posługuje się jednostkami: milimetr, centymetr, metr; wykonuje łatwe obliczenia dotyczące tych miar (bez wyrażeń dwumianowanych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych); używa pojęcia kilometr w sytuacjach życiowych, np. jechaliśmy autobusem 27 kilometrów (bez zamiany na metry);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zna i stosuje pojęcia: 1 milimetr, 1 kilometr, • zastosuje w praktyce skróty: mm, km.

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE TRZECIEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
11. waży przedmioty, różnicuje przedmioty cięższe, lżejsze; używa określeń: kilogram, pół kilograma, dekagram, gram; wykonuje łatwe obliczenia, używając tych miar (bez wyrażeń dwumianowych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych);	<ul style="list-style-type: none"> • zastosuje pojęcia: 1 gram, 1 dekagram, • zastosuje skróty: g, dag, • zastosuje w zapisach dotyczących porównywania wagi ważonych obiektów znaki: <, >, =, pomiędzy wartościami ciężaru wyrażonymi w tych samych jednostkach (gram, dekagram).
12. odmierza płyny różnymi miarkami; używa określeń: litr, pół litra, ćwierć litra;	<ul style="list-style-type: none"> • zastosuje skrót l, • zastosuje w zapisach dotyczących porównywania pojemności znaki: <, >, =, pomiędzy wartościami wyrażonymi w litrach.
13. odczytuje temperaturę (bez konieczności posługiwania się liczbami ujemnymi, np. 5 stopni mrozu, 3 stopnie poniżej zera);	<ul style="list-style-type: none"> • obliczy o ile wzrosła/obniżyła się temperatura.
14. odczytuje i zapisuje liczby w systemie rzymskim od I do XII;	<ul style="list-style-type: none"> • chronologicznie uporządkuje daty w obrębie jednego roku.

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE TRZECIEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
<p>15. podaje i zapisuje daty; zna kolejność dni tygodnia i miesięcy; porządkuje chronologicznie daty; wykonuje obliczenia kalendarzowe w sytuacjach życiowych; odczytuje wskazania zegarów w systemach: 12- i 24-godzinnym, wyświetlających cyfry i ze wskazówkami; posługuje się pojęciami: godzina, pół godziny, kwadrans, minuta; wykonuje proste obliczenia zegarowe;</p>	<ul style="list-style-type: none"> • chronologicznie uporządkuje daty w obrębie jednego roku, • określi i porówna liczby dni w poszczególnych miesiącach, • odczyta i zaznaczy minuty na zegarze analogowym (ze wskazówkami) i cyfrowym (wyświetlającym cyfry) w układzie 12-godzinnym i 24-godzinnym (np. godzina 2:10, godzina 4:50), • dokona obliczeń kalendarzowych (na dniach) i zegarowych (na minutach).
<p>16. rozpoznaje i nazywa koła, prostokąty (w tym kwadraty) i trójkąty (również położone w różny sposób oraz w sytuacji, gdy figury zachodzą na siebie); rysuje odcinki o podanej długości; oblicza obwody trójkątów i prostokątów (bez wyrażeń dwumianowanych i zamiany jednostek w obliczeniach formalnych);</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zaprojektuje figury złożone z odcinków, • zastosuje w zadaniach wiedzę o tym, że kwadrat jest szczególnym rodzajem prostokąta, • policzy boki i kąty w wielokątach, • obliczy obwody trójkątów, kwadratów i prostokątów, • zmierzy i narysuje odcinki o długości wyrażonej w milimetrach, porówna ich długości, • narysuje za pomocą linijki różne odcinki na papierze kratkowanym, • obliczy długość łamanych, • zaobserwuje i wytyczy linie proste, krzywe i łamane, • wskaże odcinki równoległe.

zakres treści podstawy programowej uczeń kończący klasę trzecią:	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE TRZECIEJ
edukacja matematyczna uczeń:	
<p>17. wyprowadza kierunki od siebie i innych osób; określa położenie obiektów względem obranego obiektu, używając określeń: góra, dół, przód, tył, w prawo, w lewo oraz ich kombinacji;</p>	<ul style="list-style-type: none"> określi, gdzie znajduje się przedmiot lub jak dojść do wybranego miejsca na podstawie schematycznego rysunku, orientuje się na prostych planach, mapach fizycznych przedstawiających fragment miejscowości.
<p>18. dostrzega symetrię (np. w rysunku motyla); rysuje drugą połowę symetrycznej figury;</p>	<ul style="list-style-type: none"> rysuje drugą połowę figury symetrycznej.
<p>19. zauważa, że jedna figura jest powiększeniem lub pomniejszeniem drugiej; rysuje figury w powiększeniu i w pomniejszeniu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> powiększa i pomniejsza figury geometryczne i proste układy figur.

Komentarz metodyczny

Wyjątkowe miejsce w organizacji procesu kształcenia ma edukacja matematyczna. Ze względu na liniowy układ treści kształcenia powinna być ona realizowana oddzielnie, a ukształtowane na tych zajęciach umiejętności i wiadomości powinny być wykorzystywane przez nauczycieli do realizacji treści z innych zakresów edukacji.

Wydzielenie edukacji matematycznej jako odrębnej ścieżki kształcenia i nie integrowanie jej z innymi zakresami edukacji wynika przede wszystkim z bardziej liniowego niż spiralnego układu treści.

Jedne treści są podstawą do wprowadzania innych; jednocześnie musi być zachowana hierarchia kolejności, zasada stopniowania trudności. Powtarzanie, pogłębianie i rozszerzanie treści

zachodzi na kolejnych poziomach umiejętności i wtedy mamy do czynienia z układem spiralnym.

W edukacji matematycznej można mówić o kombinacji układu spiralnego z liniowym. Na przykład nim dzieci będą się uczyły zapisywania działania mnożenia, muszą najpierw opanować umiejętność dodawania kilku jednakowych składników, potem poznać istotę mnożenia (3 razy po 2), a dopiero później zapisują działania za pomocą symboli matematycznych. To jest układ liniowy. Kiedy już uczniowie wiedzą, jak się zapisuje działania – mnożą w zakresie 30, następnie 100. To jest z kolei układ spiralny treści nauczania.

To zaś, że edukacja matematyczna zajmuje w programie więcej miejsca niż inne edukacje, wynika z niepokojących informacji, które docierają po różnorodnych badaniach, w których ocenia się poziom umiejętności i wiedzy polskich uczniów z matematyki.

Poziom umiejętności matematycznych jest systematycznie badany w ramach Ogólnopolskiego Badania Umiejętności Trzecioklasistów – OBUT przez Centralną Komisję Egzaminacyjną. Badania dotyczą trzech obszarów umiejętności matematycznych: rozwiązywania zadań tekstowych, wykonywania obliczeń oraz czytania tekstu z danymi liczbowymi. Badani w 2011 roku trzecioklasiści uzyskali 59% możliwych do zdobycia punktów z zakresu rozwiązywania zadań tekstowych, 70% – z zakresu obliczeń oraz 61% – z zakresu czytania tekstu z danymi liczbowymi.

Co piąty polski uczeń osiąga słabe wyniki w matematyce. To znacznie gorzej niż w innych krajach OECD, widać to na podstawie danych PISA. Średni wynik polskich uczniów w roku 2009 w stosunku do roku 2006 się nie zmienił i Polska nadal znajduje się w grupie przeciętnych krajów OECD. Następuje stagnacja powszechnie kształconych umiejętności matematycznych, zwłaszcza przeprowadzenia choćby prostego rozumowania, a przecież matematyka rozwija kreatywne myślenie. Jest ono niezbędne przy powstawaniu innowacyjnych rozwiązań napędzających naszą gospodarkę, dlatego warto efektywną naukę zaczynać już od przedszkola i klas I–III szkoły podstawowej.

W pierwszych miesiącach nauki w centrum uwagi jest wspomaganie rozwoju czynności umysłowych ważnych dla uczenia się matematyki oraz budowanie podstawowych intuicji matematycznych. Dominującą formą zajęć są w tym czasie zabawy, gry i sytuacje zadaniowe, w których dzieci manipulują specjalnie dobranymi przedmiotami, np. liczmanami, klockami.

Kolejne umiejętności to tworzenie w umysłach dzieci pojęć liczbowych, sprawności rachunkowej i pojęć geometrycznych.

W zaleceniach do podstawy programowej czytamy:

„W klasie I szkoły podstawowej uczniowie około jednej trzeciej czasu przeznaczanego na edukację matematyczną mogą zajmować się rysowaniem i pisanie, siedząc przy stolikach.

W klasach II i III szkoły podstawowej czas poświęcany na pisanie i rysowanie może być stopniowo wydłużany; nie powinien jednak w całości wypełniać czasu przeznaczanego na edukację matematyczną. Przy układaniu i rozwiązywaniu zadań trzeba zadbać o wstępną matematyzację: dzieci rozwiązują zadania matematyczne, manipulując przedmiotami lub obiektami zastępczymi, potem przedstawiają rozwiązanie w dogodny dla siebie sposób, np. ustnie lub za pomocą rysunku, a podczas zajęć rozmawiają o proponowanych rozwiązaniach zadania”.

W edukacji matematycznej wg J. S. Brunera zalecane jest organizowanie działania dzieci na trzech poziomach reprezentacji: enaktywnej, ikonicznej, symbolicznej.

Punktem wyjścia przy opracowaniu nowego pojęcia jest badanie i omawianie sytuacji życiowej, która zaistniała w szkole, w klasie, w domu, na podwórku itp. W konkretnym działaniu powstają proble-

my, które trzeba rozwiązać. W takim podejściu nauczyciele łatwo zorientują się, co dzieci już potrafią, wiedzą na ten temat, będą mogli odwołać się do ich wiedzy nieformalnej.

Dalej dzieci działając na konkretach mają rozwiązywać problemy. Kiedy radzą sobie z działaniami na konkretach nauczyciele przechodzą do działań na poziomie reprezentacji ikonicznej - korzystają z rysunków, na początku najlepiej własnoręcznie wykonanych przez dzieci (symulacja graficzna rozwiązania zadania). Potem sięgają do gotowych ilustracji zamieszczonych w pomocach papierowych i do wyobrażeń dzieci. Na końcu rozwiązują problemy na poziomie reprezentacji symbolicznej.

Pierwsze lata pobytu w szkole przesądzą o tym, kim stają się dzieci i utrwalają w nich nawyki myślenia i rozumienia. Pierwsze doświadczenia szkolne są źródłem trudnych później do zmian struktur wiedzy, strategii intelektualnych i motywów podejmowania działań poznawczych i zdolności do refleksji (D. Klus – Stańska, Alina Kalinowska, *Rozwijanie myślenia matematycznego młodszych uczniów*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2004). Proponowane na rynku wydawniczym podręczniki niemal w całości wymuszają jedynie uzupełnienia. Zdarza się, że autor podręcznika krok po kroku opisuje każdą czynność umysłową uczniów. Nie ma to nic wspólnego z aktywnością matematyczną. Należy najpierw dać uczniom znaczny czas na myślenie „po swojemu” zamiast zamykać im tę możliwość przez „zręczne” kierowanie ich ku poprawnym odpowiedziom lub wręcz podawanie wzoru działania.

Nauczyciele nie zezwalają na samodzielne poszukiwania uczniowskie, które byłoby czynione metodą prób i błędów, po omacku. Wolą oni kierować uczniów „na skróty” ku zapisowi lub regule, która wynika z tematu. Faza ćwiczenia „po śladzie” nauczycieli aż do przejścia opanowanej umiejętności w nawyk nazywana jest bezpodstawnie samodzielną aktywnością uczniów. W ten sposób samodzielność, zamiast oznaczać samodzielne myślenie, sprowadzana jest do pilnego ćwiczenia pod dyktando.

Myślenie to zgoła inna aktywność niż śledzenie cudzego myślenia (D. Klus – Stańska, Alina Kalinowska, 2004).

Wprowadzanie nowego zagadnienia powinno być rozpoczynane od samodzielnych prób jego rozwiązywania przez uczniów. Zamiast narzucać uczniom metodę działania, można zaproponować im samodzielne poszukiwanie sposobów obliczania obwodu prostokąta, badania własności figur, dodawania długich ciągów takich samych liczb, dodawania dużych liczb itd.

Uczniowie powinni jak najczęściej rozwiązywać zadania z różnych działów wymieszane ze sobą, by „krzyżować” rozmaite strategie postępowania, doskonalić zdolność do identyfikacji trudności matematycznej.

Liczne zadania problemowe nie dają się zapisać za pomocą schematycznego działania.

Często nauczyciele traktują je jako rodzaj gier i zabaw a nie jako „prawdziwą matematykę”. Zadania problemowe należy stosować jak najwcześniej. Oczywiście niektórzy uczniowie powinni przejść trening wspierający rozwój ich myślenia operacyjnego, bazujący na licznych okazjach do manipulacji konkretnymi (E. Gruszczyk – Kolczyńska, 1992).

Dzieci uczą się szybciej, gdy mogą połączyć pojęcia matematyczne z własnymi doświadczeniami, takimi jak przygotowywanie posiłków, robienie zakupów, pomoc w porządkach domowych, współudział w planowaniu dnia oraz rodzinnych wydatków i wyjazdów itp. Warto wykorzystać te doświadczenia i odwoływać się do nich w zadaniach wykonywanych przez dzieci w szkole.

Według L. Jeleńskiej żaden przedmiot nie uległ w nauczaniu takim zmianom metodycznym i programowym jak geometria. Nauka geometrii jest czymś obcym dla dzieci, wiedzą naprawdę książkową, dlatego należy ją przybliżać dzieciom od najmłodszych lat. Rozwijając i kształtując wyobraźnię przestrzenną poprzez precyzyjnie dobrane ćwiczenia, w których dzieci będą miały okazję manipulo-

wania różnymi przedmiotami, badania ich właściwości, eksperymentowania. Na tym etapie kształcenia należy odchodzić od pamięciowego opanowywania definicji związanych z pojęciami geometrycznymi, na przykład figurami geometrycznymi.

Zdaniem *E. Gruszczyk-Kolczyńskiej* małe dzieci powinny konstruować figury geometryczne z naturalnych przedmiotów, np.: pudełek, płytek, cegieł, piłek, styropianu. Podczas tych zabaw dostrzegają nie tylko kształt, ale też inne cechy tych przedmiotów, takie jak wielkość, kolor i materiał, z którego są wykonane. W ten sposób dzieci całościowo postrzegają świat figur w obserwowanych zjawiskach, na przykład w tęczy, śnieżynkach, kołach tworzących się w kałuży, gdy spadają do niej krople deszczu.

Należy uczyć dzieci, że nie ma znaczenia sposób rozwiązania ćwiczenia czy zadania, ale jego poprawny wynik. Dzieci powinni mieć świadomość, że istnieją ćwiczenia lub zadania niestandardowe, które mają wiele rozwiązań (wyników).

Zabawy i gry dydaktyczne są atrakcyjną i bardzo lubianą przez dzieci formą pracy. Nie tylko uatrakcyjniają zajęcia, ale również powodują zwiększenie u dzieci intelektualnego wysiłku, co z kolei prowadzi do rozwoju sprawności myślenia i działania. Ze względu na swe walory i nieograniczone wprost możliwości wykorzystania gry i zabawy dydaktyczne mają ogromne znaczenie zarówno w zakresie powtórzenia pojęć już znanych, jak również przy realizacji nowego materiału. Pomagają w realizacji zadań dydaktycznych, a także wychowawczych.

Podstawę pracy na zajęciach z matematyki stanowią zadania tekstowe. Wiele ważnych funkcji, jakie niesie ze sobą rozwiązywanie zadań, szczegółowo określiła *W. Hemmerling*.

Rozwiązywanie zadań przyniesie oczekiwane efekty, jeżeli damy uczniom odpowiedni czas na przemyślenie treści zadań. Celem jest, aby po przeczytaniu zadania uczniowie samodzielnie potrafili rozwiązać problem. Następnie o rozwiązaniu zadania informowali nauczyciela – kiedy uzyskają odpowiedź błędną, próbują jeszcze raz. Gdyby uczniowie w dalszym ciągu mieli kłopot z rozwiązaniem zadania, nauczyciele powinni jedynie naprowadzić ich na właściwy tok rozumowania. Od otrzymania prawidłowego wyniku istotniejsze jest bowiem wykształcenie właściwych procesów myślowych dzieci.

Należy więc poświęcać więcej czasu na samodzielne, niekierowane próby odkrycia własnych sposobów poradzenia sobie z nieznaną dzieciom dotychczas trudnością niż na ćwiczenia i powtarzanie poznanych metod.

Nauczyciele nie powinni wyręczać uczniów i kierować ich ku poprawnym odpowiedziom, podając gotowe wzory i definicje. Zamiast wskazywać drogę na skróty, należy pozwolić dzieciom ruszyć głowami, by drogą prób i błędów pokonali problem.

To na pewno przyniesie im radość, satysfakcję, wiarę we własne możliwości i motywację do dalszej pracy.

Uczniowie powinni rozwiązywać zadania z różnych działów, tak by mogli stosować rozmaite strategie postępowania i nie przyzwyczajali się do mechanicznego stosowania sekwencji czynności wskazanych przez nauczycieli. Nie należy również egzekwować tylko jednego sposobu obliczeń – myślenie matematyczne musi być twórcze. By rozwiązywanie zadań przyczyniło się do odniesienia sukcesu przez uczniów, nauczyciele powinni dokonać właściwego doboru zadań i odpowiednio zorganizować ich rozwiązanie. Pozwólmy uczniom aktywnie uczestniczyć w zajęciach. Zachęcajmy do tego, by odkrywali, zadawali pytania, dopytywali, wymyślali rozwiązania. Pozwólmy im popełniać błędy. (*W. Hemmerling, 1977*).

Podsumowując, można powiedzieć za Prof. Klus-Stańską, że w zakresie rozumienia matematyki

większość uczniów osiąga **poziom kalkulatora**, co wyraża się umiejętnością dokonywania obliczeń. Jest to kompetencja niewątpliwie potrzebna, ale jej ważność traci współcześnie na wartości. Kalkulatorem nie trzeba być, bo ma się go w kieszeni. Trzeba natomiast rozwiązywać niebanalne i złożone sytuacje uwikłane w relacje matematyczne. Do tego uczniom niezbędne jest rozumienie **na poziomie badacza**. Nie musi to być zaawansowana matematyka, pamiętajmy, że w sensie rozwojowym i intelektualnym dzieci od początku swojego istnienia są badaczami... póki nie zrobimy z nich kalkulatorów.

Aby zmienić tradycyjną edukację matematyczną opartą zazwyczaj na pakietach edukacyjnych i kartach pracy proponujemy między innymi:

- unikać zbyt prostych zadań lub serii podobnych zadań, które nie motywują do uczenia się, za to skutecznie zniechęcają;
- zachęcać uczniów do samodzielnego poszukiwania rozwiązania zadania i prezentowania swoich rozwiązań, opowiadania o swoich strategiach rozwiązania go;
- nagradzać uczniów za oryginalne rozwiązania zadań, przez co wzmacniamy ich twórcze myślenie;
- do rozwiązywania zadań o realistycznym charakterze wykorzystywać np. zegar, termometr, miarkę itp., dzięki czemu dzieci łatwiej zrozumieją sens wykonywanych operacji, co wpłynie na rozwój zaradności matematycznej;
- kłaść większy nacisk na manualne i rysunkowe metody rozwiązywania zadań tekstowych, samodzielne dochodzenie do rozwiązania;
- rezygnować z podawania uczniom gotowego schematu wykonywania obliczeń, przez co osłabia się naturalną pomysłowość uczniów;
- wykorzystywać autentyczne teksty ze środków masowego przekazu, na przykład artykuły o interesującej dla dzieci tematyce oraz teksty użytkowe zawierające dane o charakterze matematycznym: dane liczbowe, tabele, wykresy itp.
- przy okazji zamierzonych i spontanicznych ćwiczeń oraz zadań matematycznych formułować pytania,
- uwzględniać w klasie szkolnej rozwijanie zainteresowań i zdolności matematycznych dzieci „sześćioletnich”, np. poprzez propozycje gier i zabaw matematycznych, rodzinną matematykę w klasie lekcyjnej (np. „Mój własny pomysł na pizzę dla domowników”, „Układamy zadania tekstowe dla domowników”), rym, rytm, ruch w edukacji matematycznej, matematyka w terenie.

Przy realizacji projektów z młodszymi uczniami nauczyciele odgrywają rolę opiekunów, ekspertów i doradców. Wspólnie z uczniami przygotowują opis planowanych działań, określają zasady współpracy (w przypadku projektu grupowego) oraz sposób prezentacji efektów końcowych.

Tematyka projektów (*I. Fechner-Sędzicka, B. Ochmańska, W. Odrobina Rozwijanie zainteresowań i zdolności matematycznych uczniów klas I – III szkoły podstawowej Poradnik dla nauczyciela, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa, 2012*) realizowanych na lekcjach matematyki przez uczniów na I etapie edukacyjnym powinna się odnosić do sytuacji z życia codziennego, na przykład:

- matematyka w domu – wskazanie wartości pieniądza poprzez planowanie wydatków i tworzenie listy zakupów (np. na przyjęcie urodzinowe) z uwzględnieniem cen wybranych artykułów, liczby uczestników przy określonym budżecie itp.;
- matematyka w sporcie – pomiary (np. długości skoków), punktacja, tworzenie gier sportowych i planszowych oraz wspólne ustalanie ich zasad itp.;
- matematyka w meteorologii – pomiary temperatury (odczytywanie temperatury), siły wiatru

- (liczenie obrotów wiatromierza), opadów (odmierzenie wody za pomocą wybranej miarki), zapisywanie dat i godzin dokonywania pomiarów, przedstawienie danych na prostych wykresach, wykonanie prostych urządzeń pomiarowych na podstawie instrukcji (mierzenie);
- matematyka w projektowaniu – projektowanie domu/pokoju, rysowanie planu, obliczanie obwodów (np. pokoju, okien, trawnika, blatu biurka);
 - matematyka w historii – tworzenie kalendarzy, przedstawianie wydarzeń na osi czasu, pisanie dat itp.;
 - matematyka w przyrodzie – prowadzenie obserwacji, poszukiwanie matematyki w przyrodzie (symetria, figury geometryczne, linie prostopadłe i równoległe), przemijający czas, zegar, pory roku, wschody i zachody Słońca itp.;
 - matematyka w terenie – szacowanie odległości, dokonywanie prostych pomiarów, klasyfikowanie przedmiotów itp.

Najwyższą zaś wartość w rozwijaniu kompetencji matematycznych uczniów mają zadania niestandardowe. Są to zadania typu problemów otwartych, które służą rozwojowi krytycznego myślenia uczniów, doskonalenia analizowania treści zadania, rozwojowi myślenia matematycznego. Aby takie zadanie rozwiązać, uczniowie powinni dostrzec ewentualne błędy w treści zadania, skorygować je, uzupełnić jego treść, przebudować zadanie tak, aby było rozwiązywalne. Zadania niestandardowe wymagają intensywnego i twórczego wysiłku. Nie prowadzą do ograniczeń, służą rozwijaniu złożonych umiejętności matematycznych.

4.4. EDUKACJA MUZYCZNA

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
edukacja muzyczna uczeń:	
<p>1. w zakresie odbioru muzyki:</p> <p>a) zna i stosuje następujące rodzaje aktywności muzycznej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • śpiewa proste melodie, piosenki z repertuaru dziecięcego; wykonuje śpiewanki i rymowanki; śpiewa w zespole piosenki ze słuchu (nie mniej niż 10 utworów w roku szkolnym); śpiewa z pamięci hymn narodowy, • odtwarza proste rytmy głosem, • odtwarza i gra na instrumentach perkusyjnych proste rytmy i wzory rytmiczne, • odtwarza i gra na instrumentach melodycznych proste melodie i akompaniamenty, • realizuje sylabami rytmicznymi, gestem oraz ruchem proste rytmy i wzory rytmiczne; reaguje ruchem na puls rytmiczny i jego zmiany, zmiany tempa, metrum i dynamiki (maszeruje, biega, podskakuje); realizuje proste schematy rytmiczne (tataizacją, ruchem całego ciała), • wyraża ruchem nastrój i charakter muzyki; tańczy podstawowe kroki i figury krakowiaka, polki oraz innego, prostego tańca ludowego, <p>b) rozróżnia podstawowe elementy muzyki (melodia, rytm, wysokość dźwięku, akompaniament, tempo, dynamika) i znaki notacji muzycznej (wyraża ruchowo czas trwania wartości rytmicznych, nut i pauz),</p> <p>c) świadomie i aktywnie słucha muzyki (wyraża swe doznania werbalnie i niewerbalnie) oraz określa jej cechy: rozróżnia i wyraża środkami pozamuzycznymi charakter emocjonalny muzyki, rozpoznaje utwory wykonane: solo i zespołowo, na chór i orkiestrę; orientuje się w rodzajach głosów ludzkich (sopran, bas) oraz w instrumentach muzycznych (fortepian, gitara, skrzypce, trąbka, flet, perkusja); rozpoznaje podstawowe formy muzyczne – AB, ABA (wskazuje ruchem lub gestem ich kolejne części);</p> <p>2. w zakresie tworzenia muzyki:</p> <p>a) wie, że muzykę można zapisać i odczytać,</p> <p>b) tworzy proste ilustracje dźwiękowe do tekstów i obrazów oraz improwizacje ruchowe do muzyki,</p> <p>c) improwizuje głosem i na instrumentach według ustalonych zasad,</p> <p>d) wykonuje proste utwory, interpretuje je zgodnie z ich rodzajem i funkcją;</p> <ul style="list-style-type: none"> • śpiewa piosenki związane tematycznie z realizowanymi projektami po polsku i angielsku (lub innym języku obcym nauczonym w szkole), • powtarza i tworzy proste rytmy, • używa instrumentów perkusyjnych we właściwy sposób, • wykonuje śpiewanki i rymowanki; 	<ul style="list-style-type: none"> • powtarza proste melodie, • śpiewa piosenki z repertuaru dziecięcego w grupie i indywidualnie, • rytmicznie wykonuje rymowanki i wierszyki, • używa instrumentów perkusyjnych do odtwarzania i tworzenia prostych rytmów • odtwarza schematy rytmiczne głosem i na instrumentach, • ruchem oddaje charakter muzyki, • zna podstawowe znaki notacji muzycznej, • rozpoznaje utwory muzyczne, • zna hymn narodowy i zachowuje właściwą postawę podczas słuchania i śpiewania hymnu, • uczestniczy w koncertach muzyki poważnej, • potrafi zatańczyć proste układy taneczne, szczególnie z regionu z którego pochodzi, • wie jak należy zachować się podczas występów muzycznych.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE DRUGIEJ
edukacja muzyczna uczeń:	
<p>1. w zakresie odbioru muzyki:</p> <p>a) zna i stosuje następujące rodzaje aktywności muzycznej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • śpiewa proste melodie, piosenki z repertuaru dziecięcego; wykonuje śpiewanki i rymowanki; śpiewa w zespole piosenki ze słuchu (nie mniej niż 10 utworów w roku szkolnym); śpiewa z pamięci hymn narodowy, • odtwarza proste rytmy głosem, • odtwarza i gra na instrumentach perkusyjnych proste rytmy i wzory rytmiczne, • odtwarza i gra na instrumentach melodycznych proste melodie i akompaniamenty, • realizuje sylabami rytmicznymi, gestem oraz ruchem proste rytmy i wzory rytmiczne; reaguje ruchem na puls rytmiczny i jego zmiany, zmiany tempa, metrum i dynamiki (maszeruje, biega, podskakuje); realizuje proste schematy rytmiczne (tataizacją, ruchem całego ciała), • wyraża ruchem nastrój i charakter muzyki; tańczy podstawowe kroki i figury krakowiaka, polki oraz innego, prostego tańca ludowego, <p>b) rozróżnia podstawowe elementy muzyki (melodia, rytm, wysokość dźwięku, akompaniament, tempo, dynamika) i znaki notacji muzycznej (wyraża ruchowo czas trwania wartości rytmicznych, nut i pauz),</p> <p>c) świadomie i aktywnie słucha muzyki (wyraża swe doznania werbalnie i niewerbalnie) oraz określa jej cechy: rozróżnia i wyraża środkami pozamuzycznymi charakter emocjonalny muzyki, rozpoznaje utwory wykonane: solo i zespołowo, na chór i orkiestrę; orientuje się w rodzajach głosów ludzkich (sopran, bas) oraz w instrumentach muzycznych (fortepian, gitara, skrzypce, trąbka, flet, perkusja); rozpoznaje podstawowe formy muzyczne – AB, ABA (wskazuje ruchem lub gestem ich kolejne części);</p> <p>2. w zakresie tworzenia muzyki:</p> <p>a) wie, że muzykę można zapisać i odczytać,</p> <p>b) tworzy proste ilustracje dźwiękowe do tekstów i obrazów oraz improwizację ruchowe do muzyki,</p> <p>c) improwizuje głosem i na instrumentach według ustalonych zasad,</p> <p>d) wykonuje proste utwory, interpretuje je zgodnie z ich rodzajem i funkcją;</p> <ul style="list-style-type: none"> • śpiewa piosenki związane tematycznie z realizowanymi projektami po polsku i angielsku (lub innym języku obcym nauczonym w szkole), • powtarza i tworzy proste rytmy, • używa instrumentów perkusyjnych we właściwy sposób, • wykonuje śpiewanki i rymowanki. 	<ul style="list-style-type: none"> • śpiewa piosenki, • właściwie korzysta z instrumentów muzycznych, • tworzy prosty akompaniament rytmiczny do śpiewanych piosenek i prostych utworów, • stosuje tataizację, gesty, ruchy podczas odtwarzania wzorów rytmicznych, • reaguje ruchem i na zmiany tempa, głośności, metrum słuchanych utworów, • zna podstawowe elementy muzyki: wysokość dźwięków, rytm, melodia, • zna znaki notacji muzycznej: cała nuta, półnuta, ćwierćnuta, pauza, • ilustruje ruchem utwory muzyczne o wyraźnym różnym charakterze, • właściwie zachowuje się na koncertach, • zachęczone podejmuje próby tworzenia prostych improwizacji, • potrafi nazwać instrumenty muzyczne, • rozróżnia dźwięki grane na różnych instrumentach, • formułuje przypuszczenia dotyczące sposobu powstawania dźwięków.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE TRZECIEJ
edukacja muzyczna uczeń:	
<p>1. w zakresie odbioru muzyki:</p> <p>a) zna i stosuje następujące rodzaje aktywności muzycznej:</p> <ul style="list-style-type: none"> • śpiewa proste melodie, piosenki z repertuaru dziecięcego; wykonuje śpiewanki i rymowanki; śpiewa w zespole piosenki ze słuchu (nie mniej niż 10 utworów w roku szkolnym); śpiewa z pamięci hymn narodowy, • odtwarza proste rytmy głosem, • odtwarza i gra na instrumentach perkusyjnych proste rytmy i wzory rytmiczne, • odtwarza i gra na instrumentach melodycznych proste melodie i akompaniamenty, • realizuje sylabami rytmicznymi, gestem oraz ruchem proste rytmy i wzory rytmiczne; reaguje ruchem na puls rytmiczny i jego zmiany, zmiany tempa, metrum i dynamiki (maszeruje, biega, podskakuje); realizuje proste schematy rytmiczne (tataizacją, ruchem całego ciała), • wyraża ruchem nastrój i charakter muzyki; tańczy podstawowe kroki i figury krakowiaka, polki oraz innego, prostego tańca ludowego, <p>b) rozróżnia podstawowe elementy muzyki (melodia, rytm, wysokość dźwięku, akompaniament, tempo, dynamika) i znaki notacji muzycznej (wyraża ruchowo czas trwania wartości rytmicznych, nut i pauz),</p> <p>c) świadomie i aktywnie słucha muzyki (wyraża swe doznania werbalnie i niewerbalnie) oraz określa jej cechy: rozróżnia i wyraża środkami pozamuzycznymi charakter emocjonalny muzyki, rozpoznaje utwory wykonane: solo i zespołowo, na chór i orkiestrę; orientuje się w rodzajach głosów ludzkich (sopran, bas) oraz w instrumentach muzycznych (fortepian, gitara, skrzypce, trąbka, flet, perkusja); rozpoznaje podstawowe formy muzyczne – AB, ABA (wskazuje ruchem lub gestem ich kolejne części);</p> <p>2. w zakresie tworzenia muzyki:</p> <p>a) wie, że muzykę można zapisać i odczytać,</p> <p>b) tworzy proste ilustracje dźwiękowe do tekstów i obrazów oraz improwizacje ruchowe do muzyki,</p> <p>c) improwizuje głosem i na instrumentach według ustalonych zasad,</p> <p>d) wykonuje proste utwory, interpretuje je zgodnie z ich rodzajem i funkcją;</p> <ul style="list-style-type: none"> • śpiewa piosenki związane tematycznie z realizowanymi projektami po polsku i angielsku (lub innym języku obcym nauczonym w szkole), • powtarza i tworzy proste rytmy, • używa instrumentów perkusyjnych we właściwy sposób, • wykonuje śpiewanki i rymowanki. 	<ul style="list-style-type: none"> • tańczy podstawowe kroki i figury krakowiaka, polki oraz innego, prostego tańca ludowego, • zna piosenki ludowe z regionu, z którego pochodzi, • śpiewa solo i w zespole, • taktuje na dwa, trzy, cztery, • rozróżnia głosy śpiewaków: sopran, bas, • opisuje sposób wykonanie słyszanych utworów: chór, orkiestra, solista, • rozpoznaje i nazywa wybrane instrumenty muzyczne; gitara, trąbka, fortepian, • gra na dzwoneczkach chromatycznych lub flażolecie proste melodie, • prezentuje ulubione utwory muzyczne, piosenki, • wyróżnia w piosenkach zwrotki i refren, • rozpoznaje podstawowe formy muzyczne – AB, ABA (wskazuje ruchem lub gestem ich kolejne części), • śpiewa hymn narodowy, • ma podstawową wiedzę o wybranych polskich kompozytorach: ze szczególnym uwzględnieniem Fryderyka Chopina.

4.5. EDUKACJA PLASTYCZNA

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
edukacja plastyczna uczeń:	
<p>1. w zakresie percepcji sztuki:</p> <p>a) określa swoją przynależność kulturową poprzez kontakt z wybranymi dziełami sztuki, zabytkami i z tradycją w środowisku rodzinnym, szkolnym i lokalnym; uczestniczy w życiu kulturalnym tych środowisk, wie o istnieniu placówek kultury działających na ich rzecz,</p> <p>b) korzysta z przekazów medialnych; stosuje ich wytwory w swojej działalności twórczej (zgodnie z elementarną wiedzą o prawach autora);</p> <p>2. w zakresie ekspresji przez sztukę:</p> <p>a) ilustruje sceny i sytuacje (realne i fantastyczne) inspirowane wyobraźnią, baśnią, opowiadaniem, muzyką, korzysta z narzędzi multimedialnych,</p> <p>b) podejmuje działalność twórczą, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne),</p> <p>c) realizuje proste projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu własnego wizerunku i otoczenia oraz upowszechnianiu kultury w środowisku szkolnym (stosując określone narzędzia i wytwory przekazów medialnych);</p> <p>3. w zakresie recepcji sztuki:</p> <p>a) rozróżnia takie dziedziny działalności twórczej człowieka jak: architektura, sztuki plastyczne oraz inne określone dyscypliny sztuki (fotografika, film) i przekazy medialne (telewizja, Internet), a także rzemiosło artystyczne i sztukę ludową,</p> <p>b) rozpoznaje wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury; opisuje ich cechy charakterystyczne (posługując się elementarnymi terminami właściwymi dla tych dziedzin działalności twórczej).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje wybrane dziedziny sztuki: malarstwo, rysunek, rzeźba, • doskonali swoje umiejętności podczas tworzenia ilustracji do znanych utworów literackich, stosując różne techniki plastyczne, • obserwuje ilustracje przedstawiające np. obrazy i wypowiada się na ich temat, • zna sztukę własnego regionu, • wykonuje proste rekwizyty, • tworzy sylwetki do teatrzyków i scenek, • pomaga w tworzeniu scenografii do scen teatralnych, • wykonuje ilustracje od utworów literackich, muzycznych • rozumie określenia: kształt, kolor, faktura, • stosuje różne narzędzia podczas prac plastycznych: pędzle, nożyczki, kredki, • wykonuje prace plastyczne inspirowane treścią podaną przez nauczyciela i wg własnych pomysłów, • wykonuje wizytówki, laurki i zaproszenia, • rozpoznaje wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego dziedzictwa kultury.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE DRUGIEJ
edukacja plastyczna uczeń:	
<p>1. w zakresie percepcji sztuki:</p> <p>a) określa swoją przynależność kulturową poprzez kontakt z wybranymi dziełami sztuki, zabytkami i z tradycją w środowisku rodzinnym, szkolnym i lokalnym; uczestniczy w życiu kulturalnym tych środowisk, wie o istnieniu placówek kultury działających na ich rzecz,</p> <p>b) korzysta z przekazów medialnych; stosuje ich wytwory w swojej działalności twórczej (zgodnie z elementarną wiedzą o prawach autora);</p> <p>2. w zakresie ekspresji przez sztukę:</p> <p>a) ilustruje sceny i sytuacje (realne i fantastyczne) inspirowane wyobraźnią, baśnią, opowiadaniem, muzyką, korzysta z narzędzi multimedialnych,</p> <p>b) podejmuje działalność twórczą, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne),</p> <p>c) realizuje proste projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu własnego wizerunku i otoczenia oraz upowszechnianiu kultury w środowisku szkolnym (stosując określone narzędzia i wytwory przekazów medialnych);</p> <p>3. w zakresie recepcji sztuki:</p> <p>a) rozróżnia takie dziedziny działalności twórczej człowieka jak: architektura, sztuki plastyczne oraz inne określone dyscypliny sztuki (fotografika, film) i przekazy medialne (telewizja, Internet), a także rzemiosło artystyczne i sztukę ludową,</p> <p>b) rozpoznaje wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury; opisuje ich cechy charakterystyczne (posługując się elementarnymi terminami właściwymi dla tych dziedzin działalności twórczej).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje malarstwo, rysunek, rzeźbę, • uczestniczy w wydarzeniach kulturalnych organizowanych przez szkołę, • korzysta z przekazów medialnych; stosuje ich wytwory w swojej działalności twórczej (zgodnie z elementarną wiedzą o prawach autora), • w zakresie ekspresji przez sztukę ilustruje sceny i sytuacje (realne i fantastyczne) inspirowane wyobraźnią, baśnią, opowiadaniem, muzyką, korzysta z narzędzi multimedialnych, • podejmuje działalność twórczą, • realizuje proste projekty w zakresie form użytkowych, • posługuje się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni, • zna różne dyscypliny sztuki nowoczesnej: fotografika, film, grafika komputerowa i przekazy medialne: telewizja, Internet, • rozpoznaje wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury, • rozpoznaje wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego dziedzictwa kulturowego.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE TRZECIEJ
edukacja plastyczna uczeń:	
<p>1. w zakresie percepcji sztuki:</p> <p>a) określa swoją przynależność kulturową poprzez kontakt z wybranymi dziełami sztuki, zabytkami i z tradycją w środowisku rodzinnym, szkolnym i lokalnym; uczestniczy w życiu kulturalnym tych środowisk, wie o istnieniu placówek kultury działających na ich rzecz,</p> <p>b) korzysta z przekazów medialnych; stosuje ich wytwory w swojej działalności twórczej (zgodnie z elementarną wiedzą o prawach autora);</p> <p>2. w zakresie ekspresji przez sztukę:</p> <p>a) ilustruje sceny i sytuacje (realne i fantastyczne) inspirowane wyobraźnią, baśnią, opowiadaniem, muzyką, korzysta z narzędzi multimedialnych,</p> <p>b) podejmuje działalność twórczą, posługując się takimi środkami wyrazu plastycznego jak: kształt, barwa, faktura w kompozycji na płaszczyźnie i w przestrzeni (stosując określone materiały, narzędzia i techniki plastyczne),</p> <p>c) realizuje proste projekty w zakresie form użytkowych, w tym służące kształtowaniu własnego wizerunku i otoczenia oraz upowszechnianiu kultury w środowisku szkolnym (stosując określone narzędzia i wytwory przekazów medialnych);</p> <p>3. w zakresie recepcji sztuki:</p> <p>a) rozróżnia takie dziedziny działalności twórczej człowieka jak: architektura, sztuki plastyczne oraz inne określone dyscypliny sztuki (fotografia, film) i przekazy medialne (telewizja, Internet), a także rzemiosło artystyczne i sztukę ludową,</p> <p>b) rozpoznaje wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury; opisuje ich cechy charakterystyczne (posługując się elementarnymi terminami właściwymi dla tych dziedzin działalności twórczej).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • określa swoją przynależność kulturową poprzez kontakt z wybranymi dziełami sztuki, zabytkami i z tradycją w środowisku rodzinnym, szkolnym i lokalnym; • uczestniczy w życiu kulturalnym tych środowisk, • zna placówek kultury działających w środowisku lokalnym, • korzysta z przekazów medialnych; stosuje ich wytwory w swojej działalności twórczej (zgodnie z elementarną wiedzą o prawach autora), • w zakresie ekspresji przez sztukę ilustruje sceny i sytuacje (realne i fantastyczne) inspirowane wyobraźnią, baśnią, opowiadaniem, muzyką, korzysta z narzędzi multimedialnych, • podejmuje działalność twórczą z własnej inicjatywy, • zna różne dyscypliny sztuki nowoczesnej: fotografia, film, grafika komputerowa, w miarę możliwości robi zdjęcia np. telefonem komórkowym, wykonuje proste projekty posługując się programem graficznym, • korzysta z Internetu z zachowaniem zasad bezpieczeństwa i poszanowania praw autorskich, • orientuje się w sztuce charakterystycznej dla różnych regionów Europy i Świata, • rozpoznaje wybrane dzieła architektury i sztuk plastycznych należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kultury; opisuje ich cechy charakterystyczne (posługując się elementarnymi terminami właściwymi dla tych dziedzin działalności twórczej).

4.6. EDUKACJA SPOŁECZNA

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
edukacja społeczna - uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) odróżnia, co jest dobre, a co złe w kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi; 2) odróżnia dobro od zła, stara się być sprawiedliwym i prawdomównym; nie krzywdzi innych, pomaga słabszym i potrzebującym; 3) zna podstawowe relacje między najbliższymi; podejmuje obowiązki domowe i rzetelnie je wypełnia; identyfikuje się ze swoją rodziną i jej tradycjami; ma rozeznanie, że pieniądze otrzymuje się za pracę; rozumie, co to jest sytuacja ekonomiczna rodziny, i wie, że trzeba do niej dostosować swe oczekiwania; 4) współpracuje z innymi w zabawie, w nauce szkolnej i w sytuacjach życiowych; przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej oraz świecie dorosłych; wie, jak należy zachowywać się w stosunku do dorosłych i rówieśników (formy grzecznościowe); rozumie potrzebę utrzymywania dobrych relacji z sąsiadami w miejscu zamieszkania; jest chętny do pomocy, respektuje prawo innych do pracy i wypoczynku; 5) jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, tradycji kulturowej itp.; wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa; 6) zna prawa ucznia i jego obowiązki (w tym zasady bycia dobrym kolegą), respektuje je; uczestniczy w szkolnych wydarzeniach; 7) zna najbliższą okolicę, jej ważniejsze obiekty, tradycje; potrafi wymienić status administracyjny swojej miejscowości (wieś, miasto); wie, w jakim regionie mieszka; uczestniczy w wydarzeniach organizowanych przez lokalną społeczność; 8) wie, jakiej jest narodowości; wie, że mieszka w Polsce, a Polska znajduje się w Europie; zna symbole narodowe (barwy, godło, hymn narodowy) i najważniejsze wydarzenia historyczne; orientuje się w tym, że są ludzie szczególnie zasłużeni dla miejscowości, w której mieszka, dla Polski i świata; rozpoznaje flagę i hymn Unii Europejskiej; 9) wie, jak ważna jest praca w życiu człowieka; wie, jaki zawód wykonują jego najbliżsi i znajomi; wie, czym zajmuje się np. kolejarz, aptekarz, policjant, weterynarz; 10) wie, gdzie można bezpiecznie organizować zabawy, a gdzie nie można i dlaczego; 11) zna zagrożenia ze strony ludzi; potrafi powiadomić dorosłych o wypadku, zagrożeniu, niebezpieczeństwie; zna numery telefonów: pogotowia ratunkowego, straży pożarnej, policji oraz ogólnopolski numer alarmowy 112. 	<ul style="list-style-type: none"> • odróżnia, co jest dobre, a co złe w kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi, • wie, że należy być prawdomównym, • nie krzywdzi innych, • pomaga potrzebującym, • zna podstawowe relacje między najbliższymi, • podejmuje obowiązki domowe, • identyfikuje się ze swoją rodziną i jej tradycjami, • przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej, • używa form grzecznościowych wobec rówieśników i dorosłych, • pomaga w wypełnianiu obowiązków na terenie klasy, • wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa, • zna prawa ucznia i jego obowiązki (w tym zasady bycia dobrym kolegą), • zna najbliższą okolicę, • potrafi wymienić kilka najważniejszych miejsc, • uczestniczy w wydarzeniach szkolnych związanych z tradycjami szkoły, • wie kto jest patronem szkoły, • wie, że mieszka w Polsce, • zna symbole narodowe, • wie, gdzie można bezpiecznie organizować zabawy, w najbliższej okolicy, • wie kogo prosić o pomoc w szkole, • wie, jaki zawód wykonują jego najbliżsi i znajomi, • wie, czym zajmuje się np. kolejarz, aptekarz, policjant, weterynarz, • zna zagrożenia ze strony ludzi; potrafi powiadomić dorosłych o wypadku, zagrożeniu, • zna status i nazwę swojej miejscowości, • uczestniczy w wydarzeniach organizowanych przez lokalną społeczność.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE DRUGIEJ
edukacja społeczna - uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) odróżnia, co jest dobre, a co złe w kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi; 2) odróżnia dobro od zła, stara się być sprawiedliwym i prawdomównym; nie krzywdzi innych, pomaga słabszym i potrzebującym; 3) zna podstawowe relacje między najbliższymi; podejmuje obowiązki domowe i rzetelnie je wypełnia; identyfikuje się ze swoją rodziną i jej tradycjami; ma rozeznanie, że pieniądze otrzymuje się za pracę; rozumie, co to jest sytuacja ekonomiczna rodziny, i wie, że trzeba do niej dostosować swe oczekiwania; 4) współpracuje z innymi w zabawie, w nauce szkolnej i w sytuacjach życiowych; przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej oraz świecie dorosłych; wie, jak należy zachowywać się w stosunku do dorosłych i rówieśników (formy grzecznościowe); rozumie potrzebę utrzymywania dobrych relacji z sąsiadami w miejscu zamieszkania; jest chętny do pomocy, respektuje prawo innych do pracy i wypoczynku; 5) jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, tradycji kulturowej itp.; wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa; 6) zna prawa ucznia i jego obowiązki (w tym zasady bycia dobrym kolegą), respektuje je; uczestniczy w szkolnych wydarzeniach; 7) zna najbliższą okolicę, jej ważniejsze obiekty, tradycje; potrafi wymienić status administracyjny swojej miejscowości (wieś, miasto); wie, w jakim regionie mieszka; uczestniczy w wydarzeniach organizowanych przez lokalną społeczność; 8) wie, jakiej jest narodowości; wie, że mieszka w Polsce, a Polska znajduje się w Europie; zna symbole narodowe (barwy, godło, hymn narodowy) i najważniejsze wydarzenia historyczne; orientuje się w tym, że są ludzie szczególnie zasłużeni dla miejscowości, w której mieszka, dla Polski i świata; rozpoznaje flagę i hymn Unii Europejskiej; 9) wie, jak ważna jest praca w życiu człowieka; wie, jaki zawód wykonują jego najbliżsi i znajomi; wie, czym zajmuje się np. kolejarz, aptekarz, policjant, weterynarz; 10) wie, gdzie można bezpiecznie organizować zabawy, a gdzie nie można i dlaczego; 11) zna zagrożenia ze strony ludzi; potrafi powiadomić dorosłych o wypadku, zagrożeniu, niebezpieczeństwie; zna numery telefonów: pogotowia ratunkowego, straży pożarnej, policji oraz ogólnopolski numer alarmowy 112. 	<ul style="list-style-type: none"> • odróżnia, co jest dobre, a co złe w kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi, • potrafi ocenić zachowanie bohaterów literackich, • szuka pomocy w sytuacjach niebezpiecznych, • rozpoznaje sygnały alarmowe, • rozumie swoje role w różnych sytuacjach społecznych, • wypełnia obowiązki domowe i na rzecz klasy, • pomaga słabszym, • zna prawa i obowiązki ucznia, • szanuje prace innych i własną, • rozumie znaczenie różnych zawodów w tym swoich rodziców i znajomych, • współpracuje w klasie w różnych sytuacjach, • przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej oraz świecie dorosłych, • wie jak zachować się w kontaktach z nieznanymi, • rozumie potrzebę utrzymywania dobrych relacji z sąsiadami w miejscu zamieszkania, • jest chętny do pomocy, respektuje prawo innych do pracy i wypoczynku, • jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, tradycji kulturowej itp.; wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa, • zna najbliższą okolicę, jej ważniejsze obiekty, tradycje, • uczestniczy w wydarzeniach organizowanych przez lokalną społeczność, • wie, że mieszka w Polsce, a Polska znajduje się w Europie; zna symbole narodowe (barwy, godło, hymn narodowy) i wybrane wydarzenia historyczne, • orientuje się w tym, że są ludzie szczególnie zasłużeni dla miejscowości, w której mieszka, • rozpoznaje flagę i hymn Unii Europejskiej.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE TRZECIEJ
edukacja społeczna - uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) odróżnia, co jest dobre, a co złe w kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi; 2) odróżnia dobro od zła, stara się być sprawiedliwym i prawdomównym; nie krzywdzi innych, pomaga słabszym i potrzebującym; 3) zna podstawowe relacje między najbliższymi; podejmuje obowiązki domowe i rzetelnie je wypełnia; identyfikuje się ze swoją rodziną i jej tradycjami; ma rozeznanie, że pieniądze otrzymuje się za pracę; rozumie, co to jest sytuacja ekonomiczna rodziny, i wie, że trzeba do niej dostosować swe oczekiwania; 4) współpracuje z innymi w zabawie, w nauce szkolnej i w sytuacjach życiowych; przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej oraz świecie dorosłych; wie, jak należy zachowywać się w stosunku do dorosłych i rówieśników (formy grzecznościowe); rozumie potrzebę utrzymywania dobrych relacji z sąsiadami w miejscu zamieszkania; jest chętny do pomocy, respektuje prawo innych do pracy i wypoczynku; 5) jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, tradycji kulturowej itp.; wie, że wszyscy ludzie mają równe prawa; 6) zna prawa ucznia i jego obowiązki (w tym zasady bycia dobrym kolegą), respektuje je; uczestniczy w szkolnych wydarzeniach; 7) zna najbliższą okolicę, jej ważniejsze obiekty, tradycje; potrafi wymienić status administracyjny swojej miejscowości (wieś, miasto); wie, w jakim regionie mieszka; uczestniczy w wydarzeniach organizowanych przez lokalną społeczność; 8) wie, jakiej jest narodowości; wie, że mieszka w Polsce, a Polska znajduje się w Europie; zna symbole narodowe (barwy, godło, hymn narodowy) i najważniejsze wydarzenia historyczne; orientuje się w tym, że są ludzie szczególnie zasłużeni dla miejscowości, w której mieszka, dla Polski i świata; rozpoznaje flagę i hymn Unii Europejskiej; 9) wie, jak ważna jest praca w życiu człowieka; wie, jaki zawód wykonują jego najbliżsi i znajomi; wie, czym zajmuje się np. kolejarz, aptekarz, policjant, weterynarz; 10) wie, gdzie można bezpiecznie organizować zabawy, a gdzie nie można i dlaczego; 11) zna zagrożenia ze strony ludzi; potrafi powiadomić dorosłych o wypadku, zagrożeniu, niebezpieczeństwie; zna numery telefonów: pogotowia ratunkowego, straży pożarnej, policji oraz ogólnopolski numer alarmowy 112. 	<ul style="list-style-type: none"> • odróżnia, co jest dobre, a co złe w kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi, • reaguje w sytuacji krzywdzenia innych, • odróżnia dobro od zła, stara się być sprawiedliwym i prawdomównym; nie krzywdzi innych, pomaga słabszym i potrzebującym, • rozumie znaczenie rodziny, nazywa jej członków, zna zwyczaje i tradycje rodzinne, • ma rozeznanie, że pieniądze otrzymuje się za pracę; rozumie, co to jest sytuacja ekonomiczna rodziny, i wie, że trzeba do niej dostosować swe oczekiwania, • współpracuje z innymi w zabawie, w nauce szkolnej i w sytuacjach życiowych, • jest tolerancyjny wobec osób innej narodowości, tradycji kulturowej, • zna prawa ucznia i jego obowiązki (w tym zasady bycia dobrym kolegą), respektuje je; uczestniczy w szkolnych wydarzeniach, • uczestniczy w wydarzeniach szkolnych i organizowanych przez lokalną społeczność, • zna ważne wydarzenia historyczne Polski, • szanuje pracę własną i innych, • przestrzega zasad bezpiecznego organizowania zabaw, • potrafi właściwie zachować się w sytuacji zagrożenia własnego i innych, • wie do kogo zwrócić się w sytuacji zagrożenia, • zna numery telefonów: pogotowia ratunkowego, straży pożarnej, policji oraz ogólnopolski numer alarmowy 112.

4.7. EDUKACJA PRZYRODNICZNA

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
edukacja przyrodnicza - uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) obserwuje i prowadzi proste doświadczenia przyrodnicze, analizuje je i wiąże przyczynę ze skutkiem; 2) opisuje życie w wybranych ekosystemach: w lesie, ogrodzie, parku, na łące i w zbiornikach wodnych; wie, jakie warunki są konieczne do rozwoju roślin i zwierząt w gospodarstwie domowym, w szkolnych uprawach i hodowlach itp.; wie, jaki pożytek przynoszą zwierzęta środowisku, i podaje proste przykłady; 3) nazywa charakterystyczne elementy typowych krajobrazów Polski: nadmorskiego, nizinnego, górskiego; 4) nazywa oraz wyróżnia zwierzęta i rośliny typowe dla wybranych regionów Polski; rozpoznaje i nazywa niektóre zwierzęta egzotyczne; 5) wyjaśnia zależność zjawisk przyrody od pór roku; wie, jak zachować się odpowiednio do warunków atmosferycznych; 6) podejmuje działania na rzecz ochrony przyrody w swoim środowisku; wie, że należy segregować śmieci, rozumie sens stosowania opakowań ekologicznych; wie, że należy oszczędzać wodę; wie, jakie zniszczenia w przyrodzie powoduje człowiek (wypalanie łąk, zaśmiecanie lasów, nadmierny hałas, kłusownictwo), pomaga zwierzętom; 7) zna wpływ przyrody nieożywionej na życie ludzi, zwierząt i roślin: <ol style="list-style-type: none"> a) wpływ światła słonecznego na cykliczność życia na Ziemi, b) znaczenie powietrza i wody dla życia człowieka, roślin i zwierząt, c) znaczenie wybranych skał i minerałów dla człowieka (np. węgla i gliny); 8) nazywa podstawowe części ciała i organy wewnętrzne zwierząt i ludzi (np. serce, płuca, żołądek); 9) zna podstawowe zasady racjonalnego odżywiania się; rozumie konieczność kontrolowania stanu zdrowia i stosuje się do zaleceń lekarza i lekarza dentystry; 10) dba o zdrowie i bezpieczeństwo swoje i innych (w miarę swoich możliwości); orientuje się w zagrożeniach ze strony roślin i zwierząt, a także w zagrożeniach typu burza, huragan, śnieżycy, lawina, powódź itp.; wie, jak trzeba zachować się w takich sytuacjach. 	<ul style="list-style-type: none"> • obserwuje i prowadzi proste doświadczenia przyrodnicze, analizuje je i wiąże przyczynę ze skutkiem, • opisuje życie w wybranych ekosystemach: w lesie, ogrodzie, • wie jakie warunki potrzebne są do hodowli wybranych roślin w klasie szkolnej, • dba o rośliny w klasie szkolnej, • wie dlaczego należy pomagać zwierzętom, • uczestniczy w dokarmianiu ptaków zimą, • zna zwierzęta hodowane w najbliższym regionie, • wie, jak ubierać się odpowiednio do warunków atmosferycznych, • uczestniczy w szkolnych inicjatywach na rzecz ochrony przyrody: zbieranie makulatury, baterii, oszczędzanie wody, • chroni przyrodę: nie śmieci, szanuje rośliny, zachowuje ciszę, • nazywa podstawowe części ciała i organy wewnętrzne zwierząt i ludzi (np. serce, płuca, żołądek), • zna podstawowe zasady racjonalnego odżywiania się; rozumie konieczność kontrolowania stanu zdrowia i stosuje się do zaleceń lekarza i lekarza dentystry, • orientuje się w zagrożeniach ze strony roślin i zwierząt, wie, jak trzeba zachować się w takich sytuacjach.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE DRUGIEJ
edukacja przyrodnicza - uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) obserwuje i prowadzi proste doświadczenia przyrodnicze, analizuje je i wiąże przyczynę ze skutkiem; 2) opisuje życie w wybranych ekosystemach: w lesie, ogrodzie, parku, na łące i w zbiornikach wodnych; wie, jakie warunki są konieczne do rozwoju roślin i zwierząt w gospodarstwie domowym, w szkolnych uprawach i hodowlach itp.; wie, jaki pożytek przynoszą zwierzęta środowisku, i podaje proste przykłady; 3) nazywa charakterystyczne elementy typowych krajobrazów Polski: nadmorskiego, nizinnego, górskiego; 4) nazywa oraz wyróżnia zwierzęta i rośliny typowe dla wybranych regionów Polski; rozpoznaje i nazywa niektóre zwierzęta egzotyczne; 5) wyjaśnia zależność zjawisk przyrody od pór roku; wie, jak zachować się odpowiednio do warunków atmosferycznych; 6) podejmuje działania na rzecz ochrony przyrody w swoim środowisku; wie, że należy segregować śmieci, rozumie sens stosowania opakowań ekologicznych; wie, że należy oszczędzać wodę; wie, jakie zniszczenia w przyrodzie powoduje człowiek (wypalanie łąk, zaśmiecanie lasów, nadmierny hałas, kłusownictwo), pomaga zwierzętom; 7) zna wpływ przyrody nieożywionej na życie ludzi, zwierząt i roślin: <ol style="list-style-type: none"> a) wpływ światła słonecznego na cykliczność życia na Ziemi, b) znaczenie powietrza i wody dla życia człowieka, roślin i zwierząt, c) znaczenie wybranych skał i minerałów dla człowieka (np. węgla i gliny); 8) nazywa podstawowe części ciała i organy wewnętrzne zwierząt i ludzi (np. serce, płuca, żołądek); 9) zna podstawowe zasady racjonalnego odżywiania się; rozumie konieczność kontrolowania stanu zdrowia i stosuje się do zaleceń lekarza i lekarza dentysty; 10) dba o zdrowie i bezpieczeństwo swoje i innych (w miarę swoich możliwości); orientuje się w zagrożeniach ze strony roślin i zwierząt, a także w zagrożeniach typu burza, huragan, śnieżycy, lawina, powódź itp.; wie, jak trzeba zachować się w takich sytuacjach. 	<ul style="list-style-type: none"> • obserwuje i prowadzi proste doświadczenia przyrodnicze, analizuje je i wiąże przyczynę ze skutkiem, • opisuje życie w wybranych ekosystemach: w lesie, ogrodzie, parku, na łące i w zbiornikach wodnych; wie, jakie warunki są konieczne do rozwoju roślin i zwierząt w gospodarstwie domowym, w szkolnych uprawach i hodowlach itp.; wie, jaki pożytek przynoszą zwierzęta środowisku, i podaje proste przykłady, • nazywa charakterystyczne elementy krajobrazu rejonu w którym mieszka, • nazywa oraz wyróżnia zwierzęta i rośliny typowe dla wybranych regionów Polski, • wyjaśnia zależność zjawisk przyrody od pór roku, • wie, że należy oszczędzać wodę; wie, jakie zniszczenia w przyrodzie powoduje człowiek (wypalanie łąk, zaśmiecanie lasów, nadmierny hałas, kłusownictwo), • rozumie wpływ światła słonecznego na cykliczność życia na Ziemi, • zna znaczenie powietrza i wody dla życia człowieka, roślin i zwierząt, • rozumie znaczenie dbania o zdrowie w marę możliwości stara się przestrzegać zasad, • dba o zdrowie i bezpieczeństwo swoje i innych (w miarę swoich możliwości), • potrafi określić zagrożenia i sposoby postępowania w wybranych sytuacjach, • zna numery alarmowe.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE TRZECIEJ
edukacja przyrodnicza - uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) obserwuje i prowadzi proste doświadczenia przyrodnicze, analizuje je i wiąże przyczynę ze skutkiem; 2) opisuje życie w wybranych ekosystemach: w lesie, ogrodzie, parku, na łące i w zbiornikach wodnych; wie, jakie warunki są konieczne do rozwoju roślin i zwierząt w gospodarstwie domowym, w szkolnych uprawach i hodowlach itp.; wie, jaki pożytek przynoszą zwierzęta środowisku, i podaje proste przykłady; 3) nazywa charakterystyczne elementy typowych krajobrazów Polski: nadmorskiego, nizinnego, górskiego; 4) nazywa oraz wyróżnia zwierzęta i rośliny typowe dla wybranych regionów Polski; rozpoznaje i nazywa niektóre zwierzęta egzotyczne; 5) wyjaśnia zależność zjawisk przyrody od pór roku; wie, jak zachować się odpowiednio do warunków atmosferycznych; 6) podejmuje działania na rzecz ochrony przyrody w swoim środowisku; wie, że należy segregować śmieci, rozumie sens stosowania opakowań ekologicznych; wie, że należy oszczędzać wodę; wie, jakie zniszczenia w przyrodzie powoduje człowiek (wypalanie łąk, zaśmiecanie lasów, nadmierny hałas, kłusownictwo), pomaga zwierzętom; 7) zna wpływ przyrody nieożywionej na życie ludzi, zwierząt i roślin: <ol style="list-style-type: none"> a) wpływ światła słonecznego na cykliczność życia na Ziemi, b) znaczenie powietrza i wody dla życia człowieka, roślin i zwierząt, c) znaczenie wybranych skał i minerałów dla człowieka (np. węgla i gliny); 8) nazywa podstawowe części ciała i organy wewnętrzne zwierząt i ludzi (np. serce, płuca, żołądek); 9) zna podstawowe zasady racjonalnego odżywiania się; rozumie konieczność kontrolowania stanu zdrowia i stosuje się do zaleceń lekarza i lekarza dentystry; 10) dba o zdrowie i bezpieczeństwo swoje i innych (w miarę swoich możliwości); orientuje się w zagrożeniach ze strony roślin i zwierząt, a także w zagrożeniach typu burza, huragan, śnieżycy, lawina, powódź itp.; wie, jak trzeba zachować się w takich sytuacjach. 	<ul style="list-style-type: none"> • obserwuje i prowadzi proste doświadczenia przyrodnicze, analizuje je i wiąże przyczynę ze skutkiem, • nazywa charakterystyczne elementy typowych krajobrazów Polski: nadmorskiego, nizinnego, górskiego; • rozpoznaje i nazywa niektóre zwierzęta egzotyczne, • opisuje życie w wybranych ekosystemach: w lesie, ogrodzie, parku, na łące i w zbiornikach wodnych; wie, jakie warunki są konieczne do rozwoju roślin i zwierząt w gospodarstwie domowym, w szkolnych uprawach i hodowlach, • wie, jaki pożytek przynoszą zwierzęta środowisku, i podaje proste przykłady, • podejmuje działania na rzecz ochrony przyrody w swoim środowisku; wie, że należy segregować śmieci, rozumie sens stosowania opakowań ekologicznych; wie, że należy oszczędzać wodę; wie, jakie zniszczenia w przyrodzie powoduje człowiek (wypalanie łąk, zaśmiecanie lasów, nadmierny hałas, kłusownictwo), • zna wpływ przyrody nieożywionej na życie ludzi, zwierząt i roślin • wie jakie jest znaczenie wybranych skał i minerałów dla człowieka (np. węgla i gliny), • zna i przestrzega podstawowych zasad racjonalnego odżywiania się, • dba o zdrowie i bezpieczeństwo swoje i innych, • orientuje się w zagrożeniach ze strony roślin i zwierząt, a także w zagrożeniach typu burza, huragan, śnieżycy, lawina, powódź itp., • wie, jak trzeba zachować się w takich sytuacjach, • pomaga zwierzętom.

4.8. ZAJĘCIA KOMPUTEROWE

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
zajęcia komputerowe - uczeń:	
<p>1) posługuje się komputerem w podstawowym zakresie;</p> <p>2) posługuje się wybranymi programami i grami edukacyjnymi, rozwijając swoje zainteresowania; korzysta z opcji w programach;</p> <p>3) wyszukuje informacje i korzysta z nich:</p> <p>a) przegląda wybrane przez nauczyciela strony internetowe (np. stronę swojej szkoły),</p> <p>b) dostrzega elementy aktywne na stronie internetowej, nawiguje po stronach w określonym zakresie,</p> <p>c) odtwarza animacje i prezentacje multimedialne;</p> <p>4) tworzy teksty i rysunki:</p> <p>a) wpisuje za pomocą klawiatury litery, cyfry i inne znaki, wyrazy i zdania,</p> <p>b) wykonuje rysunki za pomocą wybranego edytora grafiki, np. z gotowych figur;</p> <p>5) zna zagrożenia wynikające z korzystania z komputera, Internetu i multimediiów:</p> <p>a) wie, że praca przy komputerze męczy wzrok, nadwyręża kręgosłup, ogranicza kontakty społeczne; wie, jak trzeba korzystać z komputera, żeby nie narażać własnego zdrowia,</p> <p>b) ma świadomość niebezpieczeństw wynikających z anonimowości kontaktów i podawania swojego adresu,</p> <p>c) stosuje się do ograniczeń dotyczących korzystania z komputera, Internetu i multimediiów.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • posługuje się komputerem w podstawowym zakresie, • umie uruchomić i wyłączyć komputer, • korzysta z gier i programów edukacyjnych wskazanych przez nauczyciela, • korzysta z wybranych opcji programu Word, • wpisuje za pomocą klawiatury litery, cyfry i inne znaki, wyrazy i zdania, • posługuje się wybranym edytorem grafiki, rysuje z wykorzystaniem prostych narzędzi graficznych, • umieszcza ilustracje w dokumentach, • zapisuje wyniki swojej pracy, • uczestniczy w zajęciach z wykorzystaniem tablicy interaktywnej, • potrafi zastosować wybrane użyteczności tablicy interaktywnej, • korzysta z wybranych przez nauczyciela gier i ćwiczeń przygotowanych na tablice interaktywną, • pod opieką nauczyciela i rodziców przegląda wybrane strony internetowe, • wie, że Internet jest źródłem informacji, • wie, że kopiowanie z Internetu może być nielegalne, • potrafi określić zasady bezpiecznego korzystania z komputera, • przestrzega zasad korzystania z komputera ustalonych w szkole i w domu.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE DRUGIEJ
zajęcia komputerowe - uczeń:	
<p>1) posługuje się komputerem w podstawowym zakresie;</p> <p>2) posługuje się wybranymi programami i grami edukacyjnymi, rozwijając swoje zainteresowania; korzysta z opcji w programach;</p> <p>3) wyszukuje informacje i korzysta z nich:</p> <p>a) przegląda wybrane przez nauczyciela strony internetowe (np. stronę swojej szkoły),</p> <p>b) dostrzega elementy aktywne na stronie internetowej, nawiguje po stronach w określonym zakresie,</p> <p>c) odtwarza animacje i prezentacje multimedialne;</p> <p>4) tworzy teksty i rysunki:</p> <p>a) wpisuje za pomocą klawiatury litery, cyfry i inne znaki, wyrazy i zdania,</p> <p>b) wykonuje rysunki za pomocą wybranego edytora grafiki, np. z gotowych figur;</p> <p>5) zna zagrożenia wynikające z korzystania z komputera, Internetu i multimediiów:</p> <p>a) wie, że praca przy komputerze męczy wzrok, nadwyręża kręgosłup, ogranicza kontakty społeczne; wie, jak trzeba korzystać z komputera, żeby nie narażać własnego zdrowia,</p> <p>b) ma świadomość niebezpieczeństw wynikających z anonimowości kontaktów i podawania swojego adresu,</p> <p>c) stosuje się do ograniczeń dotyczących korzystania z komputera, Internetu i multimediiów.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • posługuje się komputerem samodzielnie przestrzegając zasad ustalonych w domu i szkole, • posługuje się wybranymi opcjami programu Word, • pisze proste teksty, • posługuje się wybranymi programami i grami edukacyjnymi, rozwijając swoje zainteresowania; korzysta z opcji w programach, • dostrzega elementy aktywne na stronie internetowej, nawiguje po stronach w określonym zakresie, • odtwarza animacje i prezentacje multimedialne, • wykonuje rysunki za pomocą wybranego edytora grafiki, np. z gotowych figur, • potrafi zastosować urządzenia pamięci zewnętrznej (np. pendriva), • potrafi wysłać maila, • potrafi tworzyć foldery i zapisywać w nich własne prace, • posługuje się kalkulatorem, • przestrzega zasad bezpieczeństwa dotyczących przeglądania stron internetowych, • rozumie znaczenie przestrzegania praw autorskich, • potrafi samodzielnie korzystać z programów przeznaczonych na tablicę interaktywną, • rozumie znaczenie przestrzegania zasad i ograniczeń podczas pracy z komputerem.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE TRZECIEJ
zajęcia komputerowe - uczeń:	
<p>1) posługuje się komputerem w podstawowym zakresie;</p> <p>2) posługuje się wybranymi programami i grami edukacyjnymi, rozwijając swoje zainteresowania; korzysta z opcji w programach;</p> <p>3) wyszukuje informacje i korzysta z nich:</p> <p>a) przegląda wybrane przez nauczyciela strony internetowe (np. stronę swojej szkoły),</p> <p>b) dostrzega elementy aktywne na stronie internetowej, nawiguje po stronach w określonym zakresie,</p> <p>c) odtwarza animacje i prezentacje multimedialne;</p> <p>4) tworzy teksty i rysunki:</p> <p>a) wpisuje za pomocą klawiatury litery, cyfry i inne znaki, wyrazy i zdania,</p> <p>b) wykonuje rysunki za pomocą wybranego edytora grafiki, np. z gotowych figur;</p> <p>5) zna zagrożenia wynikające z korzystania z komputera, Internetu i multimediiów:</p> <p>a) wie, że praca przy komputerze męczy wzrok, nadwyręża kręgosłup, ogranicza kontakty społeczne; wie, jak trzeba korzystać z komputera, żeby nie narażać własnego zdrowia,</p> <p>b) ma świadomość niebezpieczeństw wynikających z anonimowości kontaktów i podawania swojego adresu,</p> <p>c) stosuje się do ograniczeń dotyczących korzystania z komputera, Internetu i multimediiów.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • posługuje się komputerem samodzielnie przestrzegając zasad ustalonych w domu i szkole, • posługuje się wybranymi opcjami programu Word, • tworzy dokumenty: pisze teksty, wstawia obrazki, zdjęcia, edytuje czcionki, tworzy tytuły, itp. • posługuje się edytorem grafiki tworząc prace plastyczne, grafiki komputerowe, komiksy, formy użytkowe: zaproszenie, plakat, • nawiguje po wybranych stronach internetowych, • zna stronę internetową szkoły, • odtwarza filmy, animacje, prezentacje, • tworzy proste prezentacje, • potrafi zastosować urządzenia pamięci zewnętrznej (np. pendriva), • potrafi wysłać maila, • rozumie znaczenie zachowania zasad bezpieczeństwa w sieci, • zna i stosuje w szkole i w domu zasady dotyczące bezpiecznego korzystania z komputera, • stosuje się do zasad przestrzegania praw autorskich, • korzysta z funkcjonalności tablicy interaktywnej i innych dostępnych urządzeń: smart fonów, tabletów, • korzysta z programów i gier w celu rozwijania swoich zainteresowań.

4.9. ZAJĘCIA TECHNICZNE

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
zajęcia techniczne - uczeń:	
<p>1) zna środowisko techniczne na tyle, że:</p> <p>a) orientuje się w sposobach wytwarzania przedmiotów codziennego użytku („jak to zrobiono?”): mebli, samochodów, sprzętu gospodarstwa domowego,</p> <p>b) rozpoznaje rodzaje maszyn i urządzeń: transportowych (samochody, statki, samoloty), wytwórczych (narzędzia, przyrządy), informatycznych (komputer, laptop, telefon komórkowy); orientuje się w rodzajach budowli (budynki mieszkalne, biurowe, przemysłowe, mosty, tunele, wieże) i urządzeń elektrycznych (latarka, prądnica rowerowa),</p> <p>c) określa wartość urządzeń technicznych z punktu widzenia cech użytkowych (łatwa lub trudna obsługa), ekonomicznych (tanie lub drogie w zakupie i użytkowaniu), estetycznych (np. ładne lub brzydkie);</p> <p>2) realizuje „drogę” powstawania przedmiotów od pomysłu do wytworu:</p> <p>a) przedstawia pomysły rozwiązań technicznych: planuje kolejne czynności, dobiera odpowiednie materiały (papier, drewno, metal, tworzywo sztuczne, materiały włókiennicze) oraz narzędzia,</p> <p>b) rozumie potrzebę organizowania działania technicznego: pracy indywidualnej i zespołowej,</p> <p>c) posiada umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> – odmierzania potrzebnej ilości materiału, – cięcia papieru, tektury itp., – montażu modeli papierowych i z tworzyw sztucznych, korzystając z prostych instrukcji i schematów rysunkowych, np. buduje latawce, makiety domów, mostów, modele samochodów, samolotów i statków, – w miarę możliwości, montażu obwodów elektrycznych, szeregowych i równoległych z wykorzystaniem gotowych zestawów; <p>3) dba o bezpieczeństwo własne i innych:</p> <p>a) utrzymuje ład i porządek wokół siebie, w miejscu pracy; sprząta po sobie i pomaga innym w utrzymaniu porządku,</p> <p>b) właściwie używa narzędzi i urządzeń technicznych,</p> <p>c) wie, jak należy bezpiecznie poruszać się po drogach (w tym na rowerze) i korzystać ze środków komunikacji; wie, jak trzeba zachować się w sytuacji wypadku.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • orientuje się w sposobach wytwarzania przedmiotów codziennego użytku („jak to zrobiono?”): mebli, samochodów, sprzętu gospodarstwa domowego, • orientuje się w rodzajach budowli (budynki mieszkalne, biurowe, przemysłowe, mosty, tunele, wieże), • przedstawia pomysły rozwiązań technicznych: dobiera odpowiednie materiały (papier, drewno, metal, tworzywo sztuczne, materiały włókiennicze), • posiada umiejętności: odmierzania potrzebnej ilości materiału, cięcia papieru, tektury itp., montażu modeli papierowych, korzystając z prostych instrukcji i schematów rysunkowych, • dba o bezpieczeństwo własne i innych, • utrzymuje ład i porządek wokół siebie, w miejscu pracy; sprząta po sobie i pomaga innym w utrzymaniu porządku, • właściwie używa narzędzi i urządzeń technicznych, • wie, jak należy bezpiecznie poruszać się po drogach.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE DRUGIEJ
zajęcia techniczne - uczeń:	
<p>1) zna środowisko techniczne na tyle, że:</p> <p>a) orientuje się w sposobach wytwarzania przedmiotów codziennego użytku („jak to zrobiono?”): mebli, samochodów, sprzętu gospodarstwa domowego,</p> <p>b) rozpoznaje rodzaje maszyn i urządzeń: transportowych (samochody, statki, samoloty), wytwórczych (narzędzia, przyrządy), informatycznych (komputer, laptop, telefon komórkowy); orientuje się w rodzajach budowli (budynki mieszkalne, biurowe, przemysłowe, mosty, tunele, wieże) i urządzeń elektrycznych (latarka, prądnica rowerowa),</p> <p>c) określa wartość urządzeń technicznych z punktu widzenia cech użytkowych (łatwa lub trudna obsługa), ekonomicznych (tanie lub drogie w zakupie i użytkowaniu), estetycznych (np. ładne lub brzydkie);</p> <p>2) realizuje „drogę” powstawania przedmiotów od pomysłu do wytworu:</p> <p>a) przedstawia pomysły rozwiązań technicznych: planuje kolejne czynności, dobiera odpowiednie materiały (papier, drewno, metal, tworzywo sztuczne, materiały włókiennicze) oraz narzędzia,</p> <p>b) rozumie potrzebę organizowania działania technicznego: pracy indywidualnej i zespołowej,</p> <p>c) posiada umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> – odmierzania potrzebnej ilości materiału, – cięcia papieru, tektury itp., – montażu modeli papierowych i z tworzyw sztucznych, korzystając z prostych instrukcji i schematów rysunkowych, np. buduje latawce, makiety domów, mostów, modele samochodów, samolotów i statków, – w miarę możliwości, montażu obwodów elektrycznych, szeregowych i równoległych z wykorzystaniem gotowych zestawów; <p>3) dba o bezpieczeństwo własne i innych:</p> <p>a) utrzymuje ład i porządek wokół siebie, w miejscu pracy; sprząta po sobie i pomaga innym w utrzymaniu porządku,</p> <p>b) właściwie używa narzędzi i urządzeń technicznych,</p> <p>c) wie, jak należy bezpiecznie poruszać się po drogach (w tym na rowerze) i korzystać ze środków komunikacji; wie, jak trzeba zachować się w sytuacji wypadku.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • orientuje się w sposobach wytwarzania i bezpiecznego korzystania z przedmiotów codziennego użytku, • rozpoznaje rodzaje maszyn i urządzeń: transportowych (samochody, statki, samoloty), • realizuje „drogę” powstawania przedmiotów od pomysłu do wytworu, • przedstawia pomysły rozwiązań technicznych: planuje kolejne czynności, dobiera odpowiednie materiały (papier, drewno, metal, tworzywo sztuczne, materiały włókiennicze) oraz narzędzia, • posiada umiejętności: odmierzania potrzebnej ilości materiału, cięcia papieru, tektury itp., montażu modeli papierowych i z tworzyw sztucznych, korzystając z prostych instrukcji i schematów rysunkowych, np. buduje latawce, • dba o bezpieczeństwo własne i innych, • utrzymuje ład i porządek wokół siebie, w miejscu pracy; sprząta po sobie i pomaga innym w utrzymaniu porządku, • właściwie używa narzędzi i urządzeń technicznych, • wie, jak należy bezpiecznie poruszać się po drogach (w tym na rowerze) i korzystać ze środków komunikacji.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE TRZECIEJ
zajęcia techniczne - uczeń:	
<p>1) zna środowisko techniczne na tyle, że:</p> <p>a) orientuje się w sposobach wytwarzania przedmiotów codziennego użytku („jak to zrobiono?”): mebli, samochodów, sprzętu gospodarstwa domowego,</p> <p>b) rozpoznaje rodzaje maszyn i urządzeń: transportowych (samochody, statki, samoloty), wytwórczych (narzędzia, przyrządy), informatycznych (komputer, laptop, telefon komórkowy); orientuje się w rodzajach budowli (budynki mieszkalne, biurowe, przemysłowe, mosty, tunele, wieże) i urządzeń elektrycznych (latarka, prądnica rowerowa),</p> <p>c) określa wartość urządzeń technicznych z punktu widzenia cech użytkowych (łatwa lub trudna obsługa), ekonomicznych (tanie lub drogie w zakupie i użytkowaniu), estetycznych (np. ładne lub brzydkie);</p> <p>2) realizuje „drogę” powstawania przedmiotów od pomysłu do wytworu:</p> <p>a) przedstawia pomysły rozwiązań technicznych: planuje kolejne czynności, dobiera odpowiednie materiały (papier, drewno, metal, tworzywo sztuczne, materiały włókiennicze) oraz narzędzia,</p> <p>b) rozumie potrzebę organizowania działania technicznego: pracy indywidualnej i zespołowej,</p> <p>c) posiada umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> – odmierzania potrzebnej ilości materiału, – cięcia papieru, tektury itp., – montażu modeli papierowych i z tworzyw sztucznych, korzystając z prostych instrukcji i schematów rysunkowych, np. buduje latawce, makiety domów, mostów, modele samochodów, samolotów i statków, – w miarę możliwości, montażu obwodów elektrycznych, szeregowych i równoległych z wykorzystaniem gotowych zestawów; <p>3) dba o bezpieczeństwo własne i innych:</p> <p>a) utrzymuje ład i porządek wokół siebie, w miejscu pracy; sprząta po sobie i pomaga innym w utrzymaniu porządku,</p> <p>b) właściwie używa narzędzi i urządzeń technicznych,</p> <p>c) wie, jak należy bezpiecznie poruszać się po drogach (w tym na rowerze) i korzystać ze środków komunikacji; wie, jak trzeba zachować się w sytuacji wypadku.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje rodzaje maszyn i urządzeń wytwórczych (narzędzia, przyrządy), informatycznych (komputer, laptop, telefon komórkowy), • orientuje się w rodzajach urządzeń elektrycznych (latarka, prądnica rowerowa), • określa wartość urządzeń technicznych z punktu widzenia cech użytkowych (łatwa lub trudna obsługa), ekonomicznych (tanie lub drogie w zakupie i użytkowaniu), estetycznych (np. ładne lub brzydkie), • rozumie potrzebę organizowania działania technicznego: pracy indywidualnej i zespołowej, • posiada umiejętności: odmierzania potrzebnej ilości materiału, cięcia papieru, tektury itp., montażu modeli papierowych i z tworzyw sztucznych, korzystając z prostych instrukcji i schematów rysunkowych, np. buduje latawce, makiety domów, mostów, modele samochodów, samolotów i statków, w miarę możliwości, montażu obwodów elektrycznych, szeregowych i równoległych z wykorzystaniem gotowych zestawów, • dba o bezpieczeństwo własne i innych, • utrzymuje ład i porządek wokół siebie, w miejscu pracy; sprząta po sobie i pomaga innym w utrzymaniu porządku, • właściwie używa narzędzi i urządzeń technicznych, • wie, jak należy bezpiecznie poruszać się po drogach (w tym na rowerze) i korzystać ze środków komunikacji; wie, jak trzeba zachować się w sytuacji wypadku.

4.10. WYCHOWANIE FIZYCZNE

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
wychowanie fizyczne - uczeń:	
<p>1) w zakresie sprawności fizycznej:</p> <p>a) realizuje marszobiegi trwający co najmniej 15 minut,</p> <p>b) umie wykonać próbę siły mięśni brzucha oraz próbę gibkości dolnego odcinka kręgosłupa,</p> <p>c) potrafi pokonywać przeszkody naturalne i sztuczne;</p> <p>2) w zakresie treningu zdrowotnego:</p> <p>a) przyjmuje pozycje wyjściowe i ustawienia do ćwiczeń oraz wykonuje przewrót w przód,</p> <p>b) skacze przez skakankę, wykonuje przeskoki jedno- i obunóż nad niskimi przeszkodami,</p> <p>c) wykonuje ćwiczenia równoważne bez przyboru, z przyborem i na przyrządzie;</p> <p>3) w zakresie sportów całego życia i wypoczynku:</p> <p>a) posługuje się piłką: rzuca, chwytą, kozłuje, odbija i prowadzi ją,</p> <p>b) jeździ np. na rowerze, wrotkach; przestrzega zasad poruszania się po drogach,</p> <p>c) bierze udział w zabawach, minigrach i grach terenowych, zawodach sportowych, respektując reguły i podporządkowując się decyzjom sędziego,</p> <p>d) wie, jak należy zachować się w sytuacjach zwycięstwa i radzi sobie z porażkami w miarę swoich możliwości;</p> <p>4) w zakresie bezpieczeństwa i edukacji zdrowotnej:</p> <p>a) dba o higienę osobistą i czystość odzieży,</p> <p>b) wie, jakie znaczenie dla zdrowia ma właściwe odżywianie się oraz aktywność fizyczna,</p> <p>c) wie, że nie może samodzielnie zażywać lekarstw i stosować środków chemicznych niezgodnie z przeznaczeniem,</p> <p>d) dba o prawidłową postawę, np. siedząc w ławce, przy stole,</p> <p>e) przestrzega zasad bezpiecznego zachowania się w trakcie zajęć ruchowych; posługuje się przyborami sportowymi zgodnie z ich przeznaczeniem,</p> <p>f) potrafi wybrać bezpieczne miejsce do zabaw i gier ruchowych; wie, do kogo zwrócić się o pomoc w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia.</p>	<p>Na miarę własnych możliwości:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uczestniczy w zabawach ruchowych, • doskonali wytrzymałość podczas spacerów, truchtu, biegów w sali gimnastycznej i terenie, • uczestniczy w zabawach orientacyjno-porządkowych, • podczas zabaw i ćwiczeń pokonuje przeszkody naturalne i sztuczne, • zna pozycje wyjściowe do ćwiczeń, • po pokazie nauczyciela potrafi wykonać ćwiczenia gimnastyczne, • chodzi po ławeczce z pomocą nauczyciela, • łapie i rzuca piłkę, • doskonali jazdę na rowerze w wyznaczonym terenie, • uczestniczy w zabawach sportowych organizowanych w szkole, • przestrzega reguł i zasad obowiązujących podczas zawodów, • kibicuje kolegom i koleżankom uczestniczącym w zawodach sportowych, • potrafi sprawnie przebierać się w strój sportowy, • przestrzega zasad higieny, • poznaje zasady zdrowego odżywiania się, • korzysta ze sprzętu sportowego we właściwy sposób, • przestrzega regulaminu zachowania się w sali gimnastycznej, • pamięta o prawidłowej postawie podczas siedzenia w ławce, • wie, do kogo zwrócić się o pomoc w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE DRUGIEJ
wychowanie fizyczne - uczeń:	
<p>1) w zakresie sprawności fizycznej:</p> <p>a) realizuje marszobiegi trwający co najmniej 15 minut,</p> <p>b) umie wykonać próbę siły mięśni brzucha oraz próbę gibkości dolnego odcinka kręgosłupa,</p> <p>c) potrafi pokonywać przeszkody naturalne i sztuczne;</p> <p>2) w zakresie treningu zdrowotnego:</p> <p>a) przyjmuje pozycje wyjściowe i ustawienia do ćwiczeń oraz wykonuje przewrót w przód,</p> <p>b) skacze przez skakankę, wykonuje przeskoki jedno- i obunóż nad niskimi przeszkodami,</p> <p>c) wykonuje ćwiczenia równoważne bez przyboru, z przyborem i na przyrządzie;</p> <p>3) w zakresie sportów całego życia i wypoczynku:</p> <p>a) posługuje się piłką: rzuca, chwyta, kozłuje, odbija i prowadzi ją,</p> <p>b) jeździ np. na rowerze, wrotkach; przestrzega zasad poruszania się po drogach,</p> <p>c) bierze udział w zabawach, minigrach i grach terenowych, zawodach sportowych, respektując reguły i podporządkowując się decyzjom sędziego,</p> <p>d) wie, jak należy zachować się w sytuacjach zwycięstwa i radzi sobie z porażkami w miarę swoich możliwości;</p> <p>4) w zakresie bezpieczeństwa i edukacji zdrowotnej:</p> <p>a) dba o higienę osobistą i czystość odzieży,</p> <p>b) wie, jakie znaczenie dla zdrowia ma właściwe odżywianie się oraz aktywność fizyczna,</p> <p>c) wie, że nie może samodzielnie zażywać lekarstw i stosować środków chemicznych niezgodnie z przeznaczeniem,</p> <p>d) dba o prawidłową postawę, np. siedząc w ławce, przy stole,</p> <p>e) przestrzega zasad bezpiecznego zachowania się w trakcie zajęć ruchowych; posługuje się przyborami sportowymi zgodnie z ich przeznaczeniem,</p> <p>f) potrafi wybrać bezpieczne miejsce do zabaw i gier ruchowych; wie, do kogo zwrócić się o pomoc w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia.</p>	<p>Na miarę własnych możliwości:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uczestniczy w zabawach i ćwiczeniach ruchowych sprzyjających rozwijaniu cech motorycznych, czyli zwinności, szybkości, siły, gibkości i wytrzymałości, • sprawnie pokonuje niskie przeszkody naturalne i sztuczne, • przyjmuje pozycje wyjściowe do ćwiczeń, • doskonali przewrót w przód, • wykonuje przeskoki jedno- i obunóż nad niskimi przeszkodami, • ćwiczy skoki przez skakankę, • wykonuje ćwiczenia równoważne bez przyboru, • posługuje się piłką: rzuca, chwyta, kozłuje, rzuca do nisko zawieszonoego kosza, • doskonali jazdę na rowerze, wrotkach, • uczestniczy w krótkich wycieczkach rowerowych w bezpiecznej okolicy, • wspina się na drabinki, • bierze udział w zabawach, minigrach, zawodach sportowych, respektując reguły i podporządkowując się decyzjom sędziego, • wie, jak należy zachować się w sytuacjach zwycięstwa i radzi sobie z porażkami w miarę swoich możliwości, • dba o higienę osobistą i czystość odzieży, • zna zasady zdrowego odżywiania się, • wie jakie znaczenie ma sport i aktywność fizyczna, • wie, że nie może samodzielnie zażywać lekarstw, • dba o prawidłową postawę, np. siedząc w ławce, przy stole, • przestrzega zasad bezpiecznego zachowania się w trakcie zajęć ruchowych, • posługuje się przyborami sportowymi zgodnie z ich przeznaczeniem, • dba o sprzęt sportowy, • potrafi wybrać bezpieczne miejsce do zabaw i gier ruchowych, • wie, do kogo zwrócić się o pomoc w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE TRZECIEJ
wychowanie fizyczne - uczeń:	
<p>1) w zakresie sprawności fizycznej:</p> <p>a) realizuje marszobiegi trwający co najmniej 15 minut,</p> <p>b) umie wykonać próbę siły mięśni brzucha oraz próbę gibkości dolnego odcinka kręgosłupa,</p> <p>c) potrafi pokonywać przeszkody naturalne i sztuczne;</p> <p>2) w zakresie treningu zdrowotnego:</p> <p>a) przyjmuje pozycje wyjściowe i ustawienia do ćwiczeń oraz wykonuje przewrót w przód,</p> <p>b) skacze przez skakankę, wykonuje przeskoki jedno- i obunóż nad niskimi przeszkodami,</p> <p>c) wykonuje ćwiczenia równoważne bez przyboru, z przyborem i na przyrządzie;</p> <p>3) w zakresie sportów całego życia i wypoczynku:</p> <p>a) posługuje się piłką: rzuca, chwytą, kozłuje, odbija i prowadzi ją,</p> <p>b) jeździ np. na rowerze, wrotkach; przestrzega zasad poruszania się po drogach,</p> <p>c) bierze udział w zabawach, minigrach i grach terenowych, zawodach sportowych, respektując reguły i podporządkowując się decyzjom sędziego,</p> <p>d) wie, jak należy zachować się w sytuacjach zwycięstwa i radzi sobie z porażkami w miarę swoich możliwości;</p> <p>4) w zakresie bezpieczeństwa i edukacji zdrowotnej:</p> <p>a) dba o higienę osobistą i czystość odzieży,</p> <p>b) wie, jakie znaczenie dla zdrowia ma właściwe odżywianie się oraz aktywność fizyczna,</p> <p>c) wie, że nie może samodzielnie zażywać lekarstw i stosować środków chemicznych niezgodnie z przeznaczeniem,</p> <p>d) dba o prawidłową postawę, np. siedząc w ławce, przy stole,</p> <p>e) przestrzega zasad bezpiecznego zachowania się w trakcie zajęć ruchowych; posługuje się przyborami sportowymi zgodnie z ich przeznaczeniem,</p> <p>f) potrafi wybrać bezpieczne miejsce do zabaw i gier ruchowych; wie, do kogo zwrócić się o pomoc w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia.</p>	<p>Na miarę własnych możliwości:</p> <ul style="list-style-type: none"> • uczestniczy w zabawach i ćwiczeniach ruchowych sprzyjających rozwijaniu cech motorycznych, czyli zwinności, szybkości, siły, gibkości i wytrzymałości, • umie wykonać próbę siły mięśni brzucha oraz próbę gibkości dolnego odcinka kręgosłupa, • pokonuje przeszkody naturalne i sztuczne, • przyjmuje prawidłową postawę ciała – w staniu, siadzie i leżeniu, • przyjmuje pozycje wyjściowe i ustawienia do ćwiczeń oraz wykonuje przewrót w przód, • skacze przez skakankę, • wykonuje ćwiczenia równoważne bez przyboru, z przyborem i na przyrządzie, • posługuje się piłką: rzuca, chwytą, kozłuje, odbija i prowadzi ją, • jeździ np. na rowerze, wrotkach, • uczestniczy w krótkich wycieczkach rowerowych w bezpiecznej okolicy, • przestrzega zasad poruszania się po drogach, • bierze udział w zabawach, minigrach, zawodach sportowych, respektując reguły i podporządkowując się decyzjom sędziego, • dba o higienę osobistą i czystość odzieży, • wie, jakie znaczenie dla zdrowia ma właściwe odżywianie się oraz aktywność fizyczna, • wie, że nie może samodzielnie zażywać lekarstw i stosować środków chemicznych niezgodnie z przeznaczeniem, • dba o prawidłową postawę, np. siedząc w ławce, przy stole, • przestrzega zasad bezpiecznego zachowania się w trakcie zajęć ruchowych; posługuje się przyborami sportowymi zgodnie z ich przeznaczeniem, • potrafi wybrać bezpieczne miejsce do zabaw i gier ruchowych; wie, do kogo zwrócić się o pomoc w sytuacji zagrożenia zdrowia lub życia.

4.11. ETYKA

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone w KLASIE PIERWSZEJ
etyka - uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozumie, że ludzie mają równe prawa, niezależnie od tego, gdzie się urodzili, jak wyglądają, jaką religię wyznają, jaki mają status materialny; okazuje szacunek osobom starszym; 2) zastanawia się nad tym, na co ma wpływ, na czym mu zależy, do czego może dążyć, nie krzywdząc innych; stara się nieść pomoc potrzebującym; 3) wie, że dzieci niepełnosprawne znajdują się w trudnej sytuacji, i pomaga im; 4) wie, na czym polega prawdomówność i jak ważna jest odwaga przeciwstawiania się kłamstwu i obmowie; potrafi z tej perspektywy oceniać zachowania bohaterów baśni, opowiadań, legend, komiksów; 5) wie, że nie można zabierać cudzej własności i stara się tego przestrzegać; wie, że należy naprawić wyrządzoną szkodę; dostrzega, kiedy postaci z baśni, opowiadań, legend, komiksów nie przestrzegają reguły „nie kradnij”; pamięta o oddaniu pożyczonych rzeczy, nie niszczy ich; 6) nawiązuje i pielęgnuje przyjaźnie w miarę swoich możliwości; 7) przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (grzecznie zwraca się do innych, współpracuje w zabawach i w sytuacjach zadaniowych) oraz w świecie dorosłych (grzecznie zwraca się do innych, ustępuje osobom starszym miejsca w autobusie, podaje upuszczony przedmiot itp.); 8) wie, że jest częścią przyrody, chroni ją i szanuje; nie niszczy swojego otoczenia. 	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie, że ludzie mają równe prawa, • wie, że dzieci niepełnosprawne znajdują się w trudnej sytuacji i pomaga im, • wie, na czym polega prawdomówność, • wie, że nie można zabierać cudzej własności, i stara się tego przestrzegać, • przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (grzecznie zwraca się do innych, współpracuje w zabawach i w sytuacjach zadaniowych), • przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (grzecznie zwraca się do innych, współpracuje w zabawach i w sytuacjach zadaniowych) oraz w świecie dorosłych (grzecznie zwraca się do innych, ustępuje osobom starszym miejsca w autobusie, podaje upuszczony przedmiot itp.), • wie, że jest częścią przyrody, chroni ją i szanuje; nie niszczy swojego otoczenia.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE DRUGIEJ
etyka - uczeń:	
<p>1) rozumie, że ludzie mają równe prawa, niezależnie od tego, gdzie się urodzili, jak wyglądają, jaką religię wyznają, jaki mają status materialny; okazuje szacunek osobom starszym;</p> <p>2) zastanawia się nad tym, na co ma wpływ, na czym mu zależy, do czego może dążyć, nie krzywdząc innych; stara się nieść pomoc potrzebującym;</p> <p>3) wie, że dzieci niepełnosprawne znajdują się w trudnej sytuacji, i pomaga im;</p> <p>4) wie, na czym polega prawdomówność i jak ważna jest odwaga przeciwstawiania się kłamstwu i obmowie; potrafi z tej perspektywy oceniać zachowania bohaterów baśni, opowiadań, legend, komiksów;</p> <p>5) wie, że nie można zabierać cudzej własności, i stara się tego przestrzegać; wie, że należy naprawić wyrządzoną szkodę; dostrzega, kiedy postaci z baśni, opowiadań, legend, komiksów nie przestrzegają reguły „nie kradnij”; pamięta o oddawaniu pożyczonych rzeczy, nie niszczy ich;</p> <p>6) nawiązuje i pielęgnuje przyjaźnie w miarę swoich możliwości;</p> <p>7) przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (grzecznie zwraca się do innych, współpracuje w zabawach i w sytuacjach zadaniowych) oraz w świecie dorosłych (grzecznie zwraca się do innych, ustępuje osobom starszym miejsca w autobusie, podaje upuszczony przedmiot itp.);</p> <p>8) wie, że jest częścią przyrody, chroni ją i szanuje; nie niszczy swojego otoczenia.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie, że ludzie mają równe prawa, • wie, że dzieci niepełnosprawne znajdują się w trudnej sytuacji, i pomaga im, • wie, na czym polega prawdomówność, • potrafi oceniać zachowania bohaterów baśni, opowiadań, legend, komiksów, • wie, że nie można zabierać cudzej własności, i stara się tego przestrzegać; wie, że należy naprawić wyrządzoną szkodę; dostrzega, kiedy postaci z baśni, opowiadań, legend, komiksów nie przestrzegają reguły „nie kradnij”, • przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (grzecznie zwraca się do innych, współpracuje w zabawach i w sytuacjach zadaniowych) oraz w świecie dorosłych (grzecznie zwraca się do innych, ustępuje osobom starszym miejsca w autobusie, podaje upuszczony przedmiot itp.), • wie, że jest częścią przyrody, chroni ją i szanuje; nie niszczy swojego otoczenia.

zakres treści podstawy programowej	umiejętności ćwiczone i doskonalone w KLASIE TRZECIEJ
etyka - uczeń:	
<ol style="list-style-type: none"> 1) rozumie, że ludzie mają równe prawa, niezależnie od tego, gdzie się urodzili, jak wyglądają, jaką religię wyznają, jaki mają status materialny; okazuje szacunek osobom starszym; 2) zastanawia się nad tym, na co ma wpływ, na czym mu zależy, do czego może dążyć, nie krzywdząc innych; stara się nieść pomoc potrzebującym; 3) wie, że dzieci niepełnosprawne znajdują się w trudnej sytuacji, i pomaga im; 4) wie, na czym polega prawdomówność i jak ważna jest odwaga przeciwstawiania się kłamstwu i obmowie; potrafi z tej perspektywy oceniać zachowania bohaterów baśni, opowiadań, legend, komiksów; 5) wie, że nie można zabierać cudzej własności, i stara się tego przestrzegać; wie, że należy naprawić wyrządzoną szkodę; dostrzega, kiedy postaci z baśni, opowiadań, legend, komiksów nie przestrzegają reguły „nie kradnij”; pamięta o oddawaniu pożyczonych rzeczy, nie niszczy ich; 6) nawiązuje i pielęgnuje przyjaźnie w miarę swoich możliwości; 7) przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (grzecznie zwraca się do innych, współpracuje w zabawach i w sytuacjach zadaniowych) oraz w świecie dorosłych (grzecznie zwraca się do innych, ustępuje osobom starszym miejsca w autobusie, podaje upuszczony przedmiot itp.); 8) wie, że jest częścią przyrody, chroni ją i szanuje; nie niszczy swojego otoczenia. 	<ul style="list-style-type: none"> • rozumie, że ludzie mają równe prawa, niezależnie od tego, gdzie się urodzili, jak wyglądają, jaką religię wyznają, jaki mają status materialny; okazuje szacunek osobom starszym, • zastanawia się nad tym, na co ma wpływ, na czym mu zależy, do czego może dążyć, nie krzywdząc innych; stara się nieść pomoc potrzebującym, • wie, na czym polega prawdomówność i jak ważna jest odwaga przeciwstawiania się kłamstwu i obmowie; potrafi z tej perspektywy oceniać zachowania bohaterów baśni, opowiadań, legend, komiksów, • wie, że nie można zabierać cudzej własności, i stara się tego przestrzegać; wie, że należy naprawić wyrządzoną szkodę; dostrzega, kiedy postaci z baśni, opowiadań, legend, komiksów nie przestrzegają reguły „nie kradnij”; pamięta o oddawaniu pożyczonych rzeczy, • przestrzega reguł obowiązujących w społeczności dziecięcej (grzecznie zwraca się do innych, współpracuje w zabawach i w sytuacjach zadaniowych) oraz w świecie dorosłych (grzecznie zwraca się do innych, ustępuje osobom starszym miejsca w autobusie, podaje upuszczony przedmiot itp.), • wie, że jest częścią przyrody, chroni ją i szanuje; nie niszczy swojego otoczenia.

Komentarz

W powyższych obszarach podstawy programowej podział na umiejętności do opanowania w poszczególnych latach jest wyłącznie sugestią dostosowaną do treści zawartych w projektach edukacyjnych programu. Nauczyciele zgodnie z założeniami nauczania zintegrowanego tworzą warunki do ćwiczenia poszczególnych umiejętności w sposób spiralny w miarę możliwości dzieci zwiększając w kolejnych latach stopień trudności tak, aby po etapie edukacyjnym uczniowie swobodnie korzystali z opisanej wiedzy i umiejętności, dlatego też można zauważyć, że część umiejętności jest powtarzana. Dotyczy to szczególnie kształtowania postaw, których nie sposób ćwiczyć i doskonalić systematycznie w kolejnych klasach.

Warto również zauważyć, że niektórych z opisanych umiejętności np. z zakresu etyki nie da się zaplanować jako „lekcji”. Przeprowadzenie lekcji na temat: *Przyjaźń, aby osiągnąć cel z podstawy programowej „nawiązuje i pielęgnuje przyjaźnie w miarę swoich możliwości”* nie zmieni postawy dzieci. Tylko poszukanie takich rozwiązań metodycznych, które zachęcają do budowania relacji i wzmacniania ich może spowodować, że przyjacielskie stosunki zapanują między uczniami. Właśnie metoda projektu edukacyjnego ze swoimi założeniami pracy w grupach, parach pozwala doświadczyć przyjaźni, koleżeństwa, współodpowiedzialności.

W przypadku gdy wybranym edukacjami zajmują się specjaliści przedmiotowi i wybierają własny program zachęcamy by skorelować te programy z działaniami nauczyciela edukacji zintegrowanej. Takie całościowe spojrzenie na edukację daje możliwość wzmacniania oddziaływań.

5. METODA PROJEKTU EDUKACYJNEGO

W proponowanym programie edukacyjnym dla edukacji wczesnoszkolnej rekomendowaną wiodącą metodą jest metoda projektu edukacyjnego. W ciągu ostatnich kilku lat w środowisku zajmującym się edukacją dzieci staje się ona coraz bardziej popularna. Oficjalnie można powiedzieć, że w polskiej edukacji zyskała zainteresowanie w momencie wpisania do podstawy programowej gimnazjum obowiązkowej do zaliczenia przez ucznia pracy projektowej. Jednak już wcześniej około 2000 roku w momencie gdy na naszym rynku ukazała się książka Lilien Katz „Mali badacze” można było zauważyć nieśmiało poszukiwania rozwiązań w pracy z uczniami, nie tylko służącym przygotowaniu do rozwiązywania testów, ale do rozwijania zainteresowań. Często jednak projekty realizowane były jako praca dodatkowa na zajęciach pozalekcyjnych. W programie „Uczeń przerósł mistrza...” metoda projektu edukacyjnego jest wiodącą strategią pracy z uczniami w szkole na zajęciach dydaktycznych.

Definicja metody projektu:

A. Mentrak definiuje projekt jako „jednorazowe przedsięwzięcie o dużej złożoności, ograniczone czasowo, mające charakter interdyscyplinarny”, inni autorzy określają projekt „jako cykl dobrze zaplanowanych działań, związanych z realizacją treści programowych, które są realizowane przez dużą grupę uczniów, indywidualnie lub w zespołach” (A. Mentrak, 1999). Według J. Królikowskiego „projekt to metoda nauczania, a szerzej jeden ze sposobów realizacji określonego zagadnienia (zadania) szkolnego programu nauczania” (J. Królikowski, 2000).

Zadanie takie można nazwać projektem wówczas, gdy:

- posiada tytuł,
- uczniowie znają jego cele i formy realizacji,
- określone są terminy realizacji całości zadania i poszczególnych jego etapów,
- wyznaczone są osoby odpowiedzialne za jego realizację,
- uczniowie znają kryteria i sposób oceniania,
- określone są odbiorcy,
- uczniowie znają zasady i formy prezentacji wyników swojej pracy.

Tak mówią definicje, na własny użytek proponujemy przyjąć wyjaśnienie, że jest to strategia pracy dzieci w sposób szczególny rozwijająca samodzielność, odpowiedzialność i aktywność uczniów przy wsparciu nauczycieli na miarę możliwości i gotowości do uczenia się. Ta gotowość w szczególny sposób rozwija się poprzez zaangażowanie uczniów w proces planowania, organizowania i realizacji poszczególnych zadań. Nie od dziś wiadomo, że uczenie jest bardziej efektywne, gdy powiązane jest z zaangażowaniem emocji dzieci na każdym etapie pracy.

5.1 ZADANIA NAUCZYCIELI W METODZIE PROJEKTU EDUKACYJNEGO

Nauczyciele powinni umieć obserwować działania uczniów i oceniać na ile własna aktywność sprzyja osiągnięciu umiejętności opisanych w podstawie programowej. Stworzenie okazji do samodzielnej pracy i przeżywania daje pewność, że umiejętności są ćwiczone a zakres zdobywanej wiedzy rozszerza się jako naturalny sposób zaspokajania ciekawości uczniów.

Zanim nauczyciele rozpoczną pracę z uczniami z wykorzystaniem projektu edukacyjnego powinni podjąć następujące czynności:

- Sformułować plan dydaktyczny, uwzględniający doskonalenie umiejętności podstawy programowej.
- Wybrać temat projektu. Powinien on być bliski zainteresowaniom uczniów.
- W podanych w programie propozycjach tematycznych pozostawiamy dużą swobodę. Nauczyciele mogą uszczegółowić lub przeformułować temat dostosowując go do potrzeb klasy.
- Sprawdzić jakimi zasobami (literatura, poradniki, encyklopedie) dysponuje biblioteka szkolna w zakresie realizowanego tematu projektu. Pamiętajmy, że nie wszystkie dzieci dysponują domową biblioteczką.
- Rozpoznać czy są w najbliższym otoczeniu osoby, które mogą być zaproszone do klasy jako eksperci. Ważne w projekcie jest spotkanie z innym osobami, poza kadrą dydaktyczną.

5.2. ETAPY PRACY PROJEKTOWEJ

1. Lekcje wprowadzające w temat:

- a. zapoznanie uczniów z tematem projektu,
- b. zebranie informacji o tym co uczniowie już wiedzą (wykonanie mapy skojarzeń, np. co wiecie o wodzie?).
- c. zapisanie pytań, propozycji uczniów (czego chcecie się jeszcze dowiedzieć, co chcecie sprawdzić, co możemy zrobić żeby dowiedzieć się więcej, kogo możemy zaprosić, od kogo możemy się tego dowiedzieć, kto może nam pomóc. itp.). To bardzo ważny etap, dzięki któremu uczniowie mogą aktywnie włączyć się w proces planowania własnego uczenia się. Nauczyciele powinni starać się powstrzymać od realizacji własnych pomysłów na działania projektowe przedkładając pomysłowość dzieci nad własne wyobrażenia o sposobach realizacji zadań, może jednak podpowiadać różne rozwiązania nie oczekując jednak, że wszystkie spotkają się z zainteresowaniem uczniów.

- d. Opracowanie harmonogramu projektu. Opracowany harmonogram powinien być wywieszony w klasie, omówiony, jeśli jest taka potrzeba skserowany i przekazany rodzicom, aby widoczne było jakie są kolejne nasze zadania. W harmonogramie powinno być również zaznaczone co będzie zakończeniem projektu.

Przykładowe elementy harmonogramu:

Dzień/data	Działanie/sposób wykonania	Organizacja	Co będzie oceniane?
Od początku pracy nad projektem dokładnie planuje się wszelkie działania, aby uczniowie mieli poczucie, że wiedzą co się będzie działo, w jaki sposób mogą się przygotować, jakie terminy obowiązują. W miarę możliwości warto starać się terminów tych nie zmieniać. Doświadczenie pokazuje, że warto planować mniej, pozwolić uczniom na zagłębienie się w temacie, powtórzenie niektórych działań, poprawienie błędów, podejmowanie nowych prób.	Nauczyciele wraz z uczniami zapisują działania podejmowane w projekcie. Można opisać co będzie potrzebne do wykonania zadania, co należy zgromadzić, przynieść.	Zapisać sposób pracy: grupowy, w parach, indywidualnie. Jeśli jest potrzeba wyznaczyć osoby odpowiedzialne za wykonanie zadania.	Zgodnie z filozofią oceniania kształtującego uczeń musi wiedzieć jakie elementy jego pracy będą podlegały ocenie, na co nauczyciel będzie zwracał uwagę. Zachęca to ucznia do uważności w działaniu i sprzyja nabyciu umiejętności samooceny własnego uczenia się. Warto pamiętać by oceniać tylko za rzeczy, czynności na które uczeń miał wpływ a nie za brak marchewki, której zakupić zapomniała mama. Ocena ma być informacją zwrotną a nie oceną w rozumieniu szkolnym.

Do harmonogramu należy odwoływać się niemal codziennie przypominając uczniom o wspólnych ustaleniach, doprecyzowując niektóre działania na dodatkowych arkuszach.

Harmonogram powinien również zawierać ustalenia dotyczące prezentacji efektów projektu. Końcowa prezentacja nie może być oderwana od działań podejmowanych podczas pogłębiania swojej wiedzy, ma być okazją do podsumowania czego się uczniowie nauczyli i jaką wiedzę zdobyli. Forma prezentacji ma służyć pobudzaniu refleksji nad własnym uczeniem się: przygotowany album ułożony na półce nie będzie miał takiej mocy, ale wypożyczony do domu i zaprezentowany rodzicom zachęci ucznia do refleksji. Nie mniej ważne jest także organizowanie prezentacji finałowych dla zaproszonych gości: rodziców, dziadków, kolegów i koleżanek z innych klas by ćwiczyć umiejętność prezentowania swoich osiągnięć.

2. Właściwa działalność projektowa realizowana zgodnie z harmonogramem:

- Poszukiwanie informacji - zachęcanie uczniów do szukania informacji w różnych źródłach, warto nie godzić się na przynoszenie wydruków komputerowych bez znajomości materiału i oczekiwać, że uczeń będzie poszukiwał informacji samodzielnie tylko z pomocą dorosłego.
- Prowadzenie badań - wymaga zaplanowania formy notatki, karty pracy, obserwacji, postawienia hipotez do sprawdzenia. Najlepsze efekty będą, gdy pozwala się uczniom popełniać błędy, samo-

dzielnie dochodzić do właściwych wniosków.

- c. Spotkania z ekspertami - przeprowadzanie wywiadów - aktywność ucznia w procesie uczenia się należałoby mierzyć liczbą zadawanych pytań. Spotkania z innym niż nauczyciele dorosłymi jest świetną okazją do ćwiczenia tej sztuki.
- d. Działalność muzyczna, plastyczna, techniczna, teatralna;
- e. Wycieczki tematyczne; zawsze muszą być wcześniej z uczniami zaplanowane, także w tym działaniu warto, aby to uczniowie powiedzieli na co będą zwracać uwagę, jakie obserwacje i w jaki sposób będą zapisywać, co chcą sprawdzić.
- f. Przygotowanie do prezentacji
- g.

3. Podsumowanie pracy projektowej:

- a. Uzupełnienie klasowego i indywidualnego portfolio.
- b. Refleksja nad tym czego i w jaki sposób się uczniowie nauczyli się.
- c. Informacja zwrotna nauczycieli (na zakończenie projektu dobrze wskazać uczniom, w których momentach pracy radzili sobie dobrze, nad czym jeszcze muszą pracować, jest to swoiste podsumowanie bieżących informacji przekazywanych przez nauczycieli po kolejnych działaniach projektowych).

Kilka wskazówek do przemyślenia:

- Praca metodą projektu wpisuje się doskonale w nauczanie zintegrowane dając możliwość wiązania treści z poszczególnych przedmiotów, nie można jednak nie zwrócić uwagi, że realizacja treści edukacji matematycznej może nie być wystarczająca dlatego też, jak już wcześniej wspomniano, matematyka realizowana jest jako odrębna lekcja.
- Rodzice mogą i powinni być zachęceni do wspierania nauczycieli, warto jednak zawsze oczekując od rodziców ich zaangażowania zastanowić się nad ich możliwościami. Praca metodą projektów edukacyjnych ma być realizowana w klasie szkolnej przy wsparciu rodziców a nie jako zadanie domowe.
- Spotkania z ekspertami powinny być poprzedzone uprzedzeniem ich, że uczniowie przyszli z własnymi pytaniami. Najpierw musi zostać zaspokojona ciekawość dzieci a dopiero później ekspert może opowiedzieć o tym, co jest dla niego ważne.
- Praca metodą projektu edukacyjnego rozwija umiejętności, które nie mają szans być rozwinięte podczas lekcji prowadzonej metodą tradycyjną. Aktywność uczniów angażuje ich całościowo na miarę ich potrzeb i możliwości (w sposób praktyczny jest zatem realizowany wymóg indywidualizacji procesu nauczania).
- Prowadzenie klasowego i indywidualnego portfolio, do którego wkładane są karty pracy, notatki, ilustracje może być okazją dla rodzica do zadawania pytań o przebieg procesu uczenia się: czego się nauczyłeś, dowiedziałeś, jak to zrobiliście, czy to było trudne, zamiast: jak było w szkole?

W programie „Uczeń przerósł mistrza...” treści programowe skupione są wokół 24 tematów projektów edukacyjnych. Tematyka projektów jest bliska dziecięcym zainteresowaniom. Na każdy rok szkolny przewidujemy realizację ośmiu 2-3 tygodniowych projektów, po jednym w miesiącu roku szkolnego.

Pozostały tydzień to czas na podsumowania, ćwiczenia uzupełniające, sprawdzanie nabytych umiejętności. Poniżej prezentujemy tematy projektów sugerowane do realizacji w klasach edukacji wczesnoszkolnej wraz z propozycjami aktywności do realizacji. Projekty te zawierają propozycje ćwiczenia umiejętności z wszystkich obszarów podstawy programowej, nie jest to jednak katalog zamknięty.

Nauczyciel może realizować projekty w sposób dowolny, z uwzględnieniem propozycji uczniów. Ważne jest, aby obserwował i analizował czy podczas pracy projektowej doskonalone są umiejętności wynikające z planu dydaktycznego. Wszystkie propozycje mogą być realizowane przez uczniów samodzielnie lub podczas pracy w parach i grupach. Praca w grupie jest jedną z ważniejszych umiejętności wpisanych w podstawę programową i dążymy do tego by edukacja wczesnoszkolna była okazją do ćwiczenia tej niełatwej sztuki.

Propozycje tematów mogą także być realizowane w kolejności odmiennej niż proponowane. Należy rozpoznać, czy temat jest dla uczniów interesujący, czy możliwości szkoły pozwolą na realizację zadań tak, aby proces uczenia się angażował uczniów jak najbardziej.

5.3 WYKAZ PLANOWANYCH/ PROPONOWANYCH PROJEKTÓW DLA KLASY PIERWSZEJ:

Tytuł projektu	Proponowane aktywności
czy wiesz, co jesz?	Poznanie i rozróżnianie owoców i warzyw. <ul style="list-style-type: none"> • Dopasowywanie owoców do drzew. • Poznanie wartości odżywczych i zastosowanie warzyw i owoców. • Tworzenie warzywnych kukiełek. • Inscenizowanie wiersza i zabawy w improwizację teatralną. • Planowanie posiłków zgodnie z zasadami zdrowego żywienia. • Wykonanie prac plastycznych na wskazany temat lepienie z masy solnej, malowanie. • Zorganizowanie wystawy prac plastycznych. • Przygotowanie obrazkowego jadłospisu. • Samodzielne szykowanie kanapek i sałatek. • Improwizowanie – układanie melodii do fragmentów wiersza. • Przeprowadzenie rozmowy – wywiadu z dietetykiem o skutkach jedzenia niezdrowych produktów. • Przygotowanie wspólnych zapraw, np. kiszenie kapusty. • Wykonanie rysunków warzyw i owoców w prostym programie graficznym – wklejenie podpisów.
sposoby komunikowania się	Funkcjonowanie we współczesnym świecie. <ul style="list-style-type: none"> • Poznanie różnych sposobów komunikowania się. • Zapisanie numerów telefonów alarmowych. • Tworzenie albumu o sposobach komunikowania się. • Wykonanie prostego telefonu z pudełek i sznurka. • Zebranie informacji o sposobach komunikowania się za pomocą symboli i znaków (np. znaki drogowe). • Opracowanie symboli ułatwiających utrzymanie porządku w klasie. • Wykorzystanie instrumentów perkusyjnych do nadawania komunikatów (w tym sygnału SOS). • Uczestnictwo w zabawach logopedycznych.

Tytuł projektu	Proponowane aktywności
moda	<ul style="list-style-type: none"> • Poznanie regionalnych strojów ludowych Polski. • Poznanie wybranych tradycyjnych strojów różnych narodów. • Wykonanie różnymi technikami (wycinanka z papieru kolorowego, ze ścinków materiałów, malowanie) prezentacji wybranych strojów regionalnych. • Opracowanie zasad stroju galowego obowiązującego w szkole. • Przygotowanie pokazu mody na różne okazje. • Wykonanie strojów z papieru szarego, gazet, kolorowej krepiny, itp. • Nauka tańców regionalnych. • Spotkanie z krawcową, przygotowanie pytań do krawcowej. • Przyszywanie guzików. • Tworzenie kompozycji plastycznej z guzików.
rodzina	<ul style="list-style-type: none"> • Nazywanie członków rodziny. • Opowiadanie o wybranej osobie. • Wykonanie drzewa genealogicznego. • Przeprowadzenie rozmowy z rodzicami o poprzednich pokoleniach. • Rysowanie herbu rodziny. • Odczytywanie imion członków rodzin kolegów i koleżanek. • Słuchanie opowieści kolegów. • Przygotowanie wystawy zdjęć: Kiedy byłem mały... • Przygotowanie prezentacji: co możemy robić razem. • Zaplanowanie niespodzianki dla rodziców. • Zorganizowanie popołudnia gier planszowych z udziałem rodziców i rodzeństwa. • Nauka zabaw i tańców integracyjnych na spotkanie z rodzicami.
teatr	<ul style="list-style-type: none"> • Udział w przedstawieniu teatralnym. • Wycieczka za kulisy teatru. • Wywiad z aktorem, reżyserem. • Przygotowanie przedstawienia dla rodziców. • Przygotowanie zaproszeń. • Zaprojektowanie i wykonanie scenografii i strojów do przedstawienia. • Wymyślanie dialogów. • Dobieranie utworów muzycznych i piosenek do przedstawienia. • Improwizacje teatralne. • Nazywanie emocji w zabawie „Mowa ciała”.
mały dyplomata (savoir vivre)	<ul style="list-style-type: none"> • Zabawy parateatralne i dramowe – zachowanie w różnych miejscach publicznych (teatr, sklep, ulica, gabinet lekarski itp.). • Wypisywanie cech i zachowań osoby kulturalnej, tworzenie mapy mentalnej. • Układanie listów i gratulacji. • Kulturalne wyrażanie swojego zdania podczas rozmów w klasie. • Przygotowanie w grupach regulaminów zachowania. • Podejmowanie próby oceny własnego zachowania. • Nauka powitań i zwrotów grzecznościowych w różnych językach.

Tytuł projektu	Proponowane aktywności
sporty z piłką	<ul style="list-style-type: none"> • Poszukiwanie informacji o różnego rodzaju zawodach sportowych. • Nauka piosenki, wymyślenie układu choreograficznego z piłką. • Ćwiczenia gimnastyczne z piłką (np. rzut piłką palantową, skakanie na piłce). • Doskonalenie umiejętności korzystania z pompki (jak to działa?). • Przeprowadzenie wywiadu z rodzicami lub gościem na temat dawnych zabaw. • Poznanie zasad gry w „dwa ognie”. • Zapisanie regulaminu korzystania z sali gimnastycznej i zabaw z piłką na boisku szkolnym. • Wymyślanie różnych sposobów wykorzystania piłki. • Spotkanie z piłkarzem, lub wizyta na stadionie piłkarskim. • Wykonanie plakatów: zalety uprawiania sportu. • Poznanie różnych sportów i zabaw, w których wykorzystuje się piłkę.
świat zwierząt - ptaki	<ul style="list-style-type: none"> • Stworzenie plakatów z ptakami występującymi w Polsce. • Zebranie informacji o wybranych gatunkach ptaków. • Poszukiwanie informacji w albumach przyrodniczych. • Poszukiwanie informacji w Internecie. • Układanie informacji do stworzenia notatek o wybranych ptakach. • Opisywanie wyglądu ptaków. • Wykonanie sylwet ptaków z piórek naklejonych na tekturę. • Słuchanie wierszy, w których występują ptaki. • Nauka na pamięć fragmentów wiersza Juliana Tuwima „Ptasie radio”. • Rozwiązywanie zagadek, krzyżówek, układanie zagadek.

5.4 WYKAZ PLANOWANYCH/ PROPONOWANYCH PROJEKTÓW DLA KLAS DRUGIEJ I TRZECIEJ

Tytuł projektu	Proponowane aktywności
coś z niczego (recycling)	<ul style="list-style-type: none"> • Wzbogacenie słownictwa związanego z ochroną środowiska naturalnego. – odwołanie się do wakacyjnych doświadczeń i spostrzeżeń uczniów. • Wykonanie zdjęć najbardziej zanieczyszczonych miejsc w najbliższej okolicy. • Stworzenie raportu o zanieczyszczeniu najbliższego środowiska. • Poszukanie informacji o czasie rozkładu różnych materiałów. • Wizyta na wysypisku śmieci, w oczyszczalni ścieków. • Wykonanie doświadczeń, np. filtrowanie wody, zakopanie folii, papieru, ogryzka, obserwacje czasu rozkładu, badanie objętości śmieci zgniecionych i wrzuconych do pojemnika bez zgniecenia, itp. • Wizyta w muzeum sztuki współczesnej (oglądanie filmu, zdjęć). • Spotkanie z przedstawicielem firmy zajmującej się odzyskiwaniem surowców wtórnych. • Wykonanie instalacji plastycznych z przyniesionych „śmieci”. • Obejrzenie filmów informujących o zanieczyszczeniu środowiska i sposobach

Tytuł projektu	Proponowane aktywności
	<p>zapobiegania degradacji środowiska.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wykonanie ulotek zachęcających do dbania o własne środowisko. • Przygotowanie słuchowiska: wybranie tekstów, stworzenie oprawy muzycznej.
moja ojczyzna -wędrujemy po Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • Korzystanie z map, planów, zaznaczanie na mapach miejsc, które znamy, w których byliśmy podczas wakacji. • Opracowanie przewodnika po Polsce. • Zaznaczenie na mapie głównych miast i rzek Polski. • Wykonanie makiety z dowolnych materiałów z zaznaczeniem: gór, morza, rzek, Warszawy, miasta, miejscowości w której mieszkamy, itp. • Poznanie symboli narodowych, wykonanie ich wybraną techniką plastyczną. • Wykonanie flagi narodowej. • Nauka hymnu państwowego. • Przygotowanie krótkiego występu dla młodszych kolegów z okazji 11 listopada. • Nauka na pamięć wierszy i piosenek o charakterze patriotycznym. • Nauka układu choreograficznego, trojaka, krakowiaka lub innego tańca regionalnego.
las (z naciskiem na drzewa)	<ul style="list-style-type: none"> • Poznanie lasu jako najbardziej charakterystycznego środowiska przyrodniczego w Polsce. • Opracowanie kart pracy z informacjami o gatunkach drzew występujących w Polsce. • Wycieczka do lasu, prowadzenie i notowanie obserwacji przyrodniczych. • Poznanie warstw lasu. • Przygotowanie notatek do wspólnego albumu o zwierzętach leśnych. • Spotkanie z leśnikiem. • Poszukiwanie informacji i robienie notatek w zeszytach o zagrożonych gatunkach zwierząt i roślin w Polsce. • Stworzenie zielników roślin leśnych. • Słuchanie nagrań z odgłosami zwierząt. • Wykonanie karmnika dla ptaków. • Poszukiwanie informacji o wykorzystaniu drewna. • Obserwacje różnych gatunków drzew: kora, budowa, liście, owoce.
zawody	<ul style="list-style-type: none"> • Opowiadanie o zawodach/ pracy rodziców. • Wizyty w różnych zakładach pracy. • Wizyty rodziców opowiadających o swojej pracy. • Moje marzenia: tworzenie twórczych opowiadań: kiedy dorosnę będę... • Stworzenie kącików tematycznych do zabawy w różne zawody, • Zaproszenie młodszych kolegów do wspólnej zabawy, przekazanie informacji o zawodach. • Stworzenie kącików tematycznych związanych z poznanymi zawodami. • Ćwiczenie umiejętności pisania na klawiaturze (sekretarka). • Konkursy matematyczne (księgowy). • Projektowanie osiedli mieszkaniowych, placów zabaw, domów (architekt) ... • Prowadzenie wywiadów na wylosowane tematy (dziennikarz).
czas	<ul style="list-style-type: none"> • Wykonanie zegarów, kalendarzy... • Wykonanie zegara słonecznego, klepsydry. • Nauka nazw miesięcy, dni tygodnia w różnych językach. • Układanie planów działań, harmonogramów dnia w szkole. • Planowanie czasu wolnego.

Tytuł projektu	Proponowane aktywności
	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie opowiadań z użyciem trzech czasów. • Wymienianie charakterystycznych cech pór roku. • Zalety i wady życia dawniej - twórcze rozmowy. • Różne sposoby odmierzenia czasu. • Różne sposoby zapisywania dat, godzin. • Historia mojego miasta – spisanie najważniejszych wydarzeń, linia czasu. • Wizyta u zegarmistrza. • Wykonanie kalendarza według własnego projektu.
woda	<ul style="list-style-type: none"> • Wizyta w oczyszczalni ścieków. • Co to jest woda – poszukiwanie informacji w Internecie i encyklopedii. • Stworzenie mapy myśli – do czego potrzebna jest woda. • Zaplanowanie i przeprowadzenie różnych doświadczeń z wykorzystaniem wody. • Przygotowanie różnych doświadczeń. • Wykonanie makiety, plakatu: obieg wody w przyrodzie. • Badanie czystości śniegu, wody – obserwacje mikroskopowe. • Pojemności różnych naczyń – zapisywanie informacji. • Woda jako źródło życia, opracowanie katalogu zachowań sprzyjających oszczędzaniu wody. • Odszukanie na mapach miejsc gdzie jest najmniej, najwięcej wód, najgłębsze akweny, największe, itp.
żywyoty	<ul style="list-style-type: none"> • Woda, ogień, wiatr, powietrze – żywyoty wokół nas – obserwacje przyrodnicze. • Prowadzenie kalendarza pogody. • Zaplanowanie i przeprowadzenie wybranych doświadczeń, stawianie hipotez w odpowiedzi na pytania np. jaki mamy dowód na istnienie powietrza, co tonie, a co unosi się na wodzie? • Zachowanie w sytuacjach zagrożenia – opisanie właściwych zachowań. • Przygotowanie pokazu właściwych zachowań dla przedszkolaków lub uczniów klas młodszych. • Założenie klasowego obserwatorium meteorologicznego.
uczenie się	<ul style="list-style-type: none"> • Tworzenie plakatów z zaleceniami do uczenia się. • Nauka na pamięć wierszy i piosenek – zastanawiamy się co nam pomagało a co przeszkadzało w uczeniu się. • Rozmowa z pedagogiem szkolnym, psychologiem szkolnym o uczeniu się. • Wywiad z rodzicami i rodzeństwem o tym co im pomaga w uczeniu się. • Poszukiwanie informacji w Internecie. • Układanie planu dnia uwzględniającego czas na zadania domowe i zabawę. • Improwizacje muzyczne – układanie melodii do przysłów i krótkich wierszy, prezentacja w grupach przed kolegami. • Wykonanie mapy myśli na temat bohatera ulubionej książki.
kosmos	<ul style="list-style-type: none"> • Budowa makiety układu słonecznego. • Przeprowadzenie doświadczenia: zaćmienie słońca. • Zorganizowanie wystawy prac plastycznych: życie na innych planetach. • Oglądanie filmów lub zdjęć Ziemi wykonanymi z orbity okołozemskiej. • Wymyślanie opowiadań: Przygoda w kosmosie, rysowanie ilustracji do opowiadania.

Tytuł projektu	Proponowane aktywności
	<ul style="list-style-type: none"> • Zaprojektowanie i wykonanie makiety rakiety kosmicznej. • Poszukiwanie informacji o kosmonautach, przygotowaniach do lotów kosmicznych. • Przygotowanie krótkich scenek: spotkanie z kosmitą. • Przygotowanie listów do kosmitów reklamujących naszą planetę.
geografia obyczajów	<ul style="list-style-type: none"> • Poszukiwanie ciekawostek na temat zwyczajów w różnych krajach - przygotowanie opowiadań. • Różne religie i tradycje – opracowanie plakatów. • Różne tradycje świętowania – przygotowanie albumu. • Stworzenie słownika pojęć. • Stworzenie scenek z użyciem słów grzecznościowych w sytuacjach społecznych. • Oglądanie filmów o charakterze etnograficznym.
środki transportu	<ul style="list-style-type: none"> • Wspólne opracowanie albumu o różnych sposobach podróżowania. • Podróże dawniej i dzisiaj – przygotowanie prezentacji, wystawy. • Wykonanie makiety kolejowej. • Historia kolejnictwa w Polsce – wykonanie plakatów, albumów, notatek. • Wykonanie modeli samochodu, powozu, kolejki. • Podróże przyszłości – opis sposobu podróżowania za 100 lat. • Zorganizowanie wystawy najbardziej niezwykłych pojazdów. • Wykonanie modelu niezwykłego samochodu z dowolnych materiałów. • Zaprojektowanie pojazdu w prostym programie graficznym.
anatomia człowieka	<ul style="list-style-type: none"> • Poznanie budowy człowieka na podstawie atlasów anatomii dla dzieci. • Dociekanie czemu służą poszczególne narządy: serce, mózg, nerki, kości... • Stworzenie klasowej apteczki. • Wizyta lekarza, pielęgniarki, ratownika medycznego. • Ćwiczenia, symulacje w udzielaniu pierwszej pomocy. • Przypomnienie sygnałów i numerów telefonów alarmowych. • Oglądanie wybranych fragmentów filmu: „Było sobie życie”. • Opracowanie instrukcji mycia zębów. • Wykonanie taśmy chronologicznej: tak się zmieniamy.
iluzja	<ul style="list-style-type: none"> • Złudzenie optyczne – oglądanie niezwykłych zdjęć, obrazów trójwymiarowych. • Przygotowanie własnego trójwymiarowego obrazka. • Zaaranżowanie wystawy. • Jak działa wzrok – poszukiwanie informacji. • Udział w lekcji chemii, fizyki – obserwacja doświadczeń w wykonaniu starszych kolegów, próby dziecięcego wyjaśnienia zjawisk.
pocztówki ze świata	<ul style="list-style-type: none"> • Wyjaśnienie pojęć: kraj, kontynent, ocean, morze, itp. • Symbole i hymnu Unii Europejskiej – przygotowanie gazetki tematycznej. • Zaznaczenie na mapie krajów sąsiadujących z Polską. • Zbieranie informacji o wybranych krajach Europy. • Wykonanie albumu o krajach Unii. • Przygotowanie pocztówki z własnej miejscowości. • Pisanie pozdrowień, listów z zaproszeniem do zwiedzania własnej miejscowości. • Poszukiwanie legend wywodzących się z własnego regionu. • Czytanie bajek z różnych krajów.

dziwy natury	<ul style="list-style-type: none"> • Wykonanie prezentacji multimedialnej: najwyższe góry, najdłuższe rzeki, zabytki przyrody. • Opisywanie najbardziej niezwykłych miejsc w najbliższym otoczeniu. • Moje ulubione miejsce – tworzenie opowiadania. • Wymyślanie nazw dla niezwykłych roślin, owoców, warzyw, opisywanie ich. • Przygotowanie wystawy prac plastycznych „Dziwy natury”.
kto to wymyślił? jak to działa? (wynałazki)	<ul style="list-style-type: none"> • Wybieranie najbardziej przydatnych sprzętów używanych w domu i szkole, urządzenie wystawy. • Próby formułowania hipotez – jak to działa. • Poszukiwanie w Internecie i encyklopediach (biblioteka szkolna) informacji o wybranych sprzętach (np. telefon, pralka, komputer, itp.). • Zorganizowanie wystawy dawnych sprzętów (z pomocą rodziców). • Przygotowanie notatek o odkrywcach i wynalazcach.

Powyższe propozycje aktywności uczniów zawierają różne sposoby ćwiczenia umiejętności podstawy programowej. Zgodnie ze współczesną wiedzą na temat uczenia w edukacji wczesnoszkolnej (badania IBE) uczenie się ma przebiegać głównie poprzez działanie i doświadczanie. Praca z podręcznikiem i gotowymi kartami pracy traktowana jest jako jeden, nie najważniejszy element uczenia się. Dlatego też program ten nie zawiera odniesienia do żadnego dostępnego podręcznika czy też zeszytu ćwiczeń, ani też nie wyklucza korzystania z niego. Zachęcamy jednak by uczniowie tworzyli własne notatki, karty pracy, pisali w zeszytach i na plakatach.

Zaproponowane aktywności i ćwiczenia do nich nie zawsze wprost dają informację o rozwijanych umiejętnościach, wydają się banalne i mało rozwijające. Warto spojrzeć na te działania w inny, bardziej edukacyjny sposób. Przykładowo zadanie: Wykonanie albumu o krajach Unii Europejskiej.

Etapy wykonania zadania i rozwijane umiejętności:

1. Sprawdzenie w Internecie, jakie Państwa należą do Unii Europejskiej.
2. Podział uczniów na zespoły, podział zadań w zespołach.
3. Ustalenie, którą częścią albumu zajmie się grupa.
4. Ustalenie co nam jest potrzebne do wykonania zadania.
5. Gromadzenie materiałów, poszukiwanie informacji, zdjęć i innych materiałów.
6. Wykonanie swojej części prezentacji przez grupę (przepisywanie ręcznie lub na komputerze informacji o wybranym państwie). Przygotowanie kart albumu.
7. Zaprezentowanie w klasie powstałych kart.
8. Połączenie ich w jedną książkę.

Kiedy spojrzysz się ile zadań mają do wykonania uczniowie widać wyraźnie jakie umiejętności będą ćwiczyli, ale pod warunkiem, że pozwoli się im na samodzielność w zaplanowaniu i wykonaniu zadania. W pracy metodą projektu to uczniowie mają być stroną aktywną. Za każdym razem gdy nauczyciel wyręcza dziecko w wykonaniu zadania nie pozwala mu na ćwiczenie umiejętności. To właśnie te, czasem nieporadne próby, popełniane błędy doprowadzają do perfekcji.

6. OPIS ORGANIZACJI KSZTAŁCENIA

Edukacja w klasach I–III szkoły podstawowej jest realizowana w formie kształcenia zintegrowanego. Nauczanie integralne to taka organizacja procesów edukacyjnych, która polega na stwarzaniu warunków do wszechstronnej działalności podporządkowanej określonym zadaniom integrującym w sobie różne treści skupione we wspólnym bloku tematycznym. Integracja polega tu na łączeniu celów, treści, form realizacyjnych, różnych dziedzin i form aktywności dzieci i nauczycieli w ramach wspólnych jednostek tematycznych.

Zalecenia do podstawy programowej mówią:

„Ze względu na prawidłowości rozwoju umysłowego dzieci, treści nauczania powinny narastać i rozszerzać się w układzie spiralnym, tzn. w każdym następnym roku edukacji wiadomości i umiejętności nabyte przez ucznia mają być powtarzane i pogłębiane, a potem rozszerzane”.

Wiadomości i umiejętności, które uczniowie zdobywają w szkole podstawowej, są opisane, zgodnie z ideą europejskich ram kwalifikacji, w języku efektów kształcenia. Cele kształcenia są sformułowane w języku wymagań ogólnych, a treści nauczania oraz oczekiwane umiejętności uczniów - w języku wymagań szczegółowych.

Treści z poszczególnych zakresów edukacji zaprezentowane są oddzielnie. Pozwala to na zachowanie porządku w doborze (a tym samym realizacji) treści, tak aby zachować jedną z najważniejszych zasad nauczania - zasadę stopniowania trudności. Przedstawianie treści oddzielnie dla każdego zakresu edukacji pomoże nauczycielom w ocenie umiejętności i wiadomości uczniów.

Obowiązkiem nauczycieli jest realizacja wszystkich treści zapisanych w podstawie programowej. Zakres wiadomości i umiejętności, jakimi mają dysponować uczniowie kończący klasę III szkoły podstawowej, ustalono tak, by nauczyciele mogli je zrealizować z uczniami o przeciętnych możliwościach. Jest to ważne założenie, gdyż wiadomości i umiejętności ukształtowane w klasach I–III szkoły podstawowej stanowią bazę i punkt wyjścia do nauki w klasach IV–VI szkoły podstawowej.

Od 1 września 2014 r. wchodzi w życie zmiany w zakresie edukacji wczesnoszkolnej. Celem zmian w podstawie programowej edukacji wczesnoszkolnej jest szersze niż dotychczas dostosowanie przebiegu procesu edukacji do indywidualnych możliwości i potrzeb najmłodszych uczniów. Aby zrealizować ten cel zaproponowano, między innymi, rezygnację z wyodrębnienia wykazu wiadomości i umiejętności, które powinni posiadać uczniowie kończący klasę I szkoły podstawowej. Funkcjonujące dotychczas, w tym zakresie, rozwiązanie często stanowiło utrudnienie dla nauczycieli w dostosowaniu procesu edukacyjnego do potrzeb i możliwości rozwijających się w różnym tempie dzieci.

Wprowadzona zmiana spowoduje, że decyzję o tym, ile czasu uczniowie poświęcą na opanowanie wiadomości i umiejętności z poszczególnych obszarów podstawy programowej edukacji wczesnoszkolnej będą podejmowali wyłącznie nauczyciele. Wprowadzono również zmiany w zalecanych warunkach realizacji podstawy programowej, dotyczące organizacji procesu edukacyjnego w klasach I–III szkoły podstawowej.

Zmiany mają na celu:

- dostosowanie metod nauczania, środków dydaktycznych, tempa realizacji treści nauczania oraz

- czasu trwania poszczególnych zajęć edukacyjnych do możliwości dzieci,
- odejście od przeprowadzania zajęć edukacyjnych w systemie 45-minutowych lekcji (z zachowaniem ustalonego z dyrektorem szkoły tygodniowego i dziennego czasu pracy danego oddziału),
 - dostosowanie prac domowych do możliwości uczniów - monitorowanie przez nauczycieli tego, ile czasu zajmuje uczniom odrobienie tzw. prac domowych; współpraca z rodzicami w tym zakresie,
 - stworzenie dzieciom korzystającym z zajęć świetlicowych możliwości i warunków do odrabiania prac domowych.

Zgodnie ze zmianami w rozporządzeniu podstawą nauczania w klasach I – III szkoły podstawowej powinna być różnorodna działalność dzieci wynikająca z ich potrzeb i możliwości rozwojowych.

Aktualna klasa pierwsza to grupa dzieci bardzo zróżnicowana wiekowo. Są w niej nie tylko sześć- i siedmiolatki, ale także ośmiolatki (każdemu dziecku, które nie osiągnęło w wieku lat siedmiu gotowości szkolnej, można, po otrzymaniu opinii z poradni psychologiczno-pedagogicznej, o jeden rok odroczyć realizację obowiązku szkolnego). Różnice w wieku biologicznym pomiędzy dziećmi powodują, że praca z nimi jest bardzo trudna z uwagi na ich różny rozwój emocjonalny i społeczny. Różny jest także rozwój fizyczny – u każdego dziecka inna jest podatność na zmęczenie, sprawność i siła fizyczna, oraz potencjał poznawczy – dzieci różnią się czasem koncentrowania uwagi, intencjonalnością zapamiętywania, stadium myślenia, w jakim aktualnie się znajdują (*Smykowski 2012*).

Dzieci posiadające opinie i orzeczenia to uczniowie o specjalnych potrzebach edukacyjnych, dla których poradnia określa w zaleceniach, w jaki sposób nauczyciel powinien indywidualizować z nimi pracę z uwagi na stwierdzone już ryzyko dysleksji rozwojowej, dysfunkcje psychiczne lub fizyczne.

Nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej muszą wiedzieć, że ich sześciolenni uczniowie zdecydowanie różnią się od ich uczniów siedmioletnich także pod względem uczenia się (nauka sześciolatka odbywa się podczas zabawy i przy okazji wykonywania codziennych czynności, siedmiolatek potrafi uczyć się pod kierunkiem innych, ma określone cele i plan). Nauczyciele w codziennej pracy powinni trzymać się generalnej zasady, uznawanej przez J. Piageta, która mówi, że nie da się przyspieszyć rozwoju dzieci, a można jedynie czekać na pojawienie się ich nowych możliwości w odpowiednim dla nich czasie (*Hankała 2002*).

Klasa pierwsza jest bardzo ważną klasą nie tylko dla dzieci i ich rodziców, ale także dla całego procesu kształcenia – łączy w pewnym sensie przedszkole ze szkołą.

W zalecanych warunkach i sposobie realizacji podstawy programowej czytamy:

„Dla zapewnienia ciągłości wychowania i kształcenia, nauczyciele uczący w klasach I–III szkoły podstawowej powinni znać podstawę programową wychowania przedszkolnego”.

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego, w szczególności rocznego obowiązkowego przygotowania przedszkolnego zakłada kształtowanie u dzieci pięcioletnich gotowości do nauki czytania i pisania. Nie oznacza to jednak, że dzieci rozpoczynające naukę w szkole podstawowej powinny umieć już czytać i pisać.

W każdej grupie pierwszoklasistów występują znaczne różnice indywidualne w rozwoju umysłowym. Dla jednych wszystko jest za trudne i dzieje się za szybko, dla innych nauka szkolna jest mało interesująca. Muszą bowiem uczyć się tego, co już dawno potrafią. Nauczyciele muszą więc tak pracować, by dzieci, które nie umieją czytać i pisać, mogły uczyć się bez stresu i w swoim tempie. Z kolei

dzieci, które już umieją czytać i pisać, nie mogą nudzić się podczas pobytu w szkole. Jest to więc praca na wielu poziomach, dostosowana do indywidualnych potrzeb każdego z dzieci. Takiemu nauczaniu nie służą dopuszczone do realizacji pakiety edukacyjne. Wypełnianie przez dzieci zeszytów ćwiczeń, nawet tych najbardziej kolorowych, estetycznych i, zdaniem nauczyciela, urozmaiconych nie sprzyja rozwojowi. Zalecana w tym programie metoda projektu wydaje się optymalna.

Zgodnie z ciągle aktualnymi założeniami L. Wygotskiego, który twierdził, że nauczanie powinno wyprzedzać aktualny poziom rozwoju dziecka, by tym samym stymulować go do działania, musimy pamiętać, że poprzeczka ta nie powinna być stawiana za wysoko.

Program preferujący metodę projektu, który umożliwi wykorzystywanie i podtrzymywanie naturalnej ciekawości dzieci do uczenia się, odkrywania świata i wspólnego rozwiązywania problemów, będzie ani za łatwy, ani za trudny, tylko „w sam raz”.

W zalecanych warunkach i sposobach realizacji podstawy programowej w punkcie 3 jest zapis:

„Planując proces nauczania, nauczyciel, biorąc pod uwagę zróżnicowane możliwości uczniów, decyduje o doborze metod nauczania i środków dydaktycznych oraz tempie realizacji treści nauczania. Czas trwania zajęć edukacyjnych powinien wynikać z możliwości psychofizycznych uczniów oraz ze sposobu realizacji poszczególnych treści nauczania”.

Oznacza to, że nauczyciel nie powinien planować i przeprowadzać zajęć edukacyjnych w systemie 45-minutowych lekcji. Ponadto, przy zachowaniu ustalonego z dyrektorem szkoły tygodniowego i dziennego czasu pracy danego oddziału, nauczyciel powinien każdego dnia przeprowadzać różnorodne zajęcia edukacyjne.

To nauczyciele odpowiedzialni są za organizację procesu dydaktycznego w swojej klasie. W klasach młodszych szkoły podstawowej sprzyjać temu ma nauczanie prowadzone przez jednego nauczyciela integrującego treści programowe wokół jednego tematu głównego (nie ma więc oddzielnych lekcji języka polskiego, matematyki, przyrody, plastyki czy muzyki – są edukacje), a także brak z góry narzuconych przerw, które nauczyciele mogą regulować dowolnie, stosownie do zauważonego znużenia i zmęczenia dzieci. Im zajęcia ciekawsze i emocjonalnie pozytywne, im więcej wzbudzają w dzieciach zachwyty, tym lepsze efekty nauczania.

„Ukrzeselkowanie” dzieci w szkolnych ławkach, pozbawiające ich działania przez dłuższy czas, nie tylko jest dla nich nudne, ale także nie wpływa pozytywnie na ich rozwój. Praktyczne działanie jest szczególnie podkreślane podczas przyswajania przez dzieci wiadomości i umiejętności matematycznych – jak określono w prawie oświatowym, dzieci mogą korzystać z zeszytów ćwiczeń najwyżej przez ¼ czasu przeznaczanego na edukację matematyczną, zaś dominującą formą zajęć są gry, zabawy i sytuacje zadaniowe, podczas których dzieci manipulują przedmiotami. Musimy pamiętać, że zabawa dla dorosłych jest rozrywką a dla dzieci jest tym, czym dla dorosłych praca.

Dzieci sześćioletnie są gotowe do szkoły, ale takiej, gdzie będą jeszcze mogły się bawić, a tym samym, w dalszym ciągu, uczyć się przez zabawę – także w czasie trwania zajęć lekcyjnych, a nie wyłącznie podczas przerw.

Istotną sprawą dla organizacji pracy w klasie jest jej przestrzeń. Na przestrzeń trwałą, czyli na samą strukturę budynku, układ i wielkość klas, rozmieszczenie pomieszczeń edukacyjnych nauczyciele nie mają wpływu. Mają natomiast wpływ na zagospodarowanie przestrzeni przedmiotami do przemieszczania, usuwania czy zmiany.

W punkcie 4 zaleceń do podstawy programowej czytamy:

„Sale lekcyjne powinny składać się z dwóch części: edukacyjnej (wyposażonej w tablicę, stoliki itp.)

i rekreacyjnej (odpowiednio do tego przystosowanej). Zalecane jest wyposażenie sal w pomoce dydaktyczne i przedmioty potrzebne do zajęć (np. liczmany), sprzęt audiowizualny, komputery z dostępem do Internetu, gry i zabawki dydaktyczne, kąciki tematyczne (np. przyrody), biblioteczkę itp.”

Przeważnie część rekreacyjną klasy stanowi duży dywan, gdzie uczniowie bawią się na przerwach, ale także biorą udział w prowadzonych przez nauczycieli częściach zajęć, np. podczas słuchania czytanego przez dorosłego opowiadania lub śpiewania piosenki z inscenizowaniem ruchem jej treści. Mogą też być miękkie poduszki do odpoczynku lub pufy do siedzenia, „skrzynia skarbów”, w której dzieci mogą przechowywać materiały konstrukcyjne, plastyczne oraz takie, które rozwijają wyobraźnię.

Dobrze byłoby, gdyby i część edukacyjna była lepiej dostosowana do aktywności i zainteresowań małych uczniów. Bardzo ważne jest, aby wszystkie środki dydaktyczne były dostępne dla dzieci, znajdowały się w miejscach łatwo dostępnych, aby znajdujące się w sali zajęć kąciki były urządzone zgodnie z koncepcją pracy realizowaną przez nauczycieli.

Do rozwijania sfery ruchowej i motorycznej można wykorzystać następujące środki dydaktyczne: duże, miękkie klocki o przestrzennych kształtach, materace, maty gimnastyczne, pufy, siedziska, gruszki rehabilitacyjne, piłki do siedzenia, piłki do skakania, gry umieszczone na matach typu: twister, golf, puzzelator, piłki „kolczaste”, ringo, walce, obręcze hula-hop, piłki z literami alfabetu i cyframi tzw. Edubal, woreczki z grochem, mini szczudła, labirynty, obręcze cyrkowe, chusty np. Klanzy.

Do rozwijania wyobraźni artystycznej można wykorzystywać: książki, nagrania, teatrzyk i akcesoria do teatrzyku, maskotki, pacynki i palcynki (pacynki na palce), kukielki i inne lalki, sylwety do teatru cieni, kalejdoskop, krosna, instrumenty perkusyjne i przedmioty oraz materiały do samodzielnego wykonania instrumentów, zestawy typu „Mały majsterkowicz”, przybory i materiały do tworzenia prac plastycznych płaskich i przestrzennych (różnego typu kredki, farby i pędzle, flamastry, węgiel rysunkowy, kreda kolorowa, tusze, atrament, zakreślacze, kleje, nożyczki, papier o różnych kolorach i fakturach, bibuła, gazety, piórka, koraliki, makarony, nasiona i ziarna, styropian, chrupki kukurydziane, odpady tekstylne i papiernicze, balony, plastelina, modelina, ciastolina, glina, masa solna, gips, masa papierowa, patyczki, wykałaczki, jednorazowe talerzyki, tacki, łyżki drewniane, włóczki, nici, guziki, kuleczki i inne – szczególnie zebrane podczas wycieczek materiały przyrodnicze: kasztany, żołądźcie, jarzębina, muszle, bryłki soli, liście, nasiona, warzywa, piasek, kamienie itp.).

Sferę intelektualną rozwoju wspomogą następujące środki dydaktyczne: książki, słowniki, czasopisma, wszelkiego typu liczmany, klocki o kształtach figur geometrycznych płaskie i przestrzenne, pionki, kostki do gry, szachy, planszowe gry edukacyjne, karty, bryły, mozaiki, zestawy zawierające kształty i ich cienie, korale matematyczne, imitacje monet i banknotów, globusy, mapy, plany, modele ziemi i układu słonecznego, komputer, programy edukacyjne, komputerowe gry edukacyjne, kalendarze, w tym kalendarz przyrody, termometry, klepsydry, puzzle, aparat fotograficzny, kamera, lornetka, luneta, lupa, szkła powiększające, zestawy do doświadczeń przyrodniczych, mikroskop, spreparowane okazy, menzurki, pojemniki, okazy przyrody żywej i nieożywionej, hodowle, liczydła, kompasy, geoplany z gumkami, różne rodzaje wag (matematyczna, kuchenna, szalkowa z zestawem odważników, łazienkowa elektroniczna, itp.), miary (centymetr krawiecki, metr stolarski, itp.), kalkulatory, notesy i znikopisy itp.

W części edukacyjnej najczęściej spotykamy się z tradycyjnie ustawionymi w trzy rzędy ławka-

mi, co blokuje i uniemożliwia nawiązywanie przez uczniów szerszych kontaktów i rozmów, powoduje, że nie widzą, co robi większość ich kolegów i koleżanek, widzą bowiem tylko „plecy” sąsiada. Warto zadbać o to, by układ ławek sprzyjał interakcjom i rozmowom, ale także uczył uczniów współpracy i współdziałania, np. układ w kształcie podkowy, kwadratu, jodełki. Dzieci, wchodząc na zajęcia, mogą losować, z którym z rówieśników dziś będą siedzieć. Mają szansę każdego dnia trenować komunikację i współpracować z innymi kolegami/innymi koleżankami. Taki system sprzyja także nawiązywaniu znajomości między dziećmi w klasie, pokonywaniu bariery nieśmiałości, uczenia się współpracy z dziećmi o odmiennych temperamentach, zainteresowaniach. Miejsca pracy poszczególnych uczniów mają ich dodatkowo zachęcać i mobilizować do udziału w zajęciach dydaktycznych, co można także uzyskać poprzez ich rotacyjny charakter, każdorazowo warunkujący twórczą atmosferę pracy połączoną z realizacją zaplanowanych celów dydaktycznych.

Bardzo ważna dla dzieci jest możliwość zagospodarowania i ozdabiania sali przez nie same, według ich pomysłów. Czują się one wtedy jak u siebie w domu. Jeśli to tylko nauczyciele ozdabiają i urządzają pomieszczenie, w którym przebywają dzieci, może być to dla nich miejsce mało atrakcyjne.

Zabawki i pomoce dydaktyczne zgromadzone w sali zabaw powinny sprzyjać rozwojowi dziecięcej kreatywności i pobudzać do aktywności. Ciekawym pomysłem, który proponuje M. Zatorska jest zorganizowanie np. w każdym tygodniu jednego dnia bez zabawek. W tym dniu wszystkie zabawki są przez dzieci „wyprowadzane” z sali lub pakowane do pudeł, a w ich miejsce pojawiają się materiały i narzędzia pracy, które pozwolą dzieciom na samodzielne konstruowanie i wykonanie zabawek. Mogą to być np. surowce wtórne, z których można zrobić coś użytecznego.

W podstawie programowej nie został konkretnie określony czas przeznaczony na naukę i odpoczynek, ale zaznaczono, że np. rysowanie i pisanie, a więc czynności wykonywane przy stolikach, mogą zajmować około połowy czasu przeznaczonego na edukację polonistyczną. To znaczy, że tablica nie musi być najważniejszym elementem sali lekcyjnej, jak w tradycyjnej szkole. Dobrze też, aby jej usytuowanie było wygodne dla dzieci (zawieszona na poziomie odpowiednim do ich wzrostu).

Bardzo ważne jest, aby przerwy w zajęciach odpowiadały potrzebom psychofizycznym dzieci. To właśnie te potrzeby, a nie szkolny dzwonek powinny wyznaczać czas pracy i odpoczynku. Edukacja wczesnoszkolna ma za zadanie stopniowo i łagodnie przeprowadzić dzieci do kształcenia przedmiotowego w klasach IV-VI. Warto więc dla dzieci pod koniec klasy III zacząć organizować edukację tak, aby przyzwyczajając je do systemu klasowo-lekcyjnego, zadbać, aby adaptacja do nowych warunków nauki przebiegła w możliwie łagodny sposób (M. Kędra, M. Zatorska 2013).

Nauczyciele powinni starać się powstrzymać od realizacji własnych pomysłów na działania projektowe. Warto przedkładając pomysłowość dzieci nad własne wyobrażenia o sposobach realizacji zadań. Nauczyciel może i powinien podpowiadać różne rozwiązania nie oczekując jednak, że wszystkie spotkają się z zainteresowaniem uczniów. Magdalena Miotk-Mrozowska (2011), proponuje trzy obszary działania nauczycieli w zakresie myślenia o budowaniu i budowaniu dobrych relacji z rodzicami: pierwszy, poświęcony na budowanie własnej pozytywnej postawy względem rodziców i kształtowanie własnego wizerunku w ich oczach, drugi – budowanie zaangażowania rodzica, w trzecim występuje doskonalenie umiejętności efektywnej komunikacji z rodzicem.

Systematyczne współdziałanie dwóch najbliższych dzieciom środowisk (rodzinnego i szkolnego) to podstawowy warunek ich udanej adaptacji do szkoły i w dalszej perspektywie – pomyślnego rozwoju. Szczególnie ważny jest początek tej współpracy. Rodzice muszą nabrać nie tylko przekonania, że ich dzieci będą bezpieczne na lekcjach, w czasie przed lekcjami i po lekcjach, w czasie przerw,

na szkolnym boisku, na korytarzu, w szkolnej stołówce czy świetlicy. Chcą też być pewni, że w sytuacji gdy ich dziecko natrafi na różne problemy pracownicy szkoły przyjdą mu z pomocą.

W zaleceniach do podstawy programowej czytamy:

„Należy zadbać o adaptację dzieci do warunków szkolnych, w tym o ich poczucie bezpieczeństwa. Czas trwania okresu adaptacyjnego określa nauczyciel, biorąc pod uwagę potrzeby dzieci.”

Aby dzieci mogły przystosować się do warunków szkolnych, muszą zostać stworzone sytuacje, które będą sprzyjały ich dobremu samopoczuciu. Może warto byłoby wspólnie z dziećmi zjeść posiłek w stołówce, spędzić razem z nimi kilka przerw na korytarzu. Dzieci muszą poznać ścieżki, którymi będą chadzać, zerknąć we wszystkie zakamarki, poczuć zapachy, oswoić się z odgłosami (szczególnie dzwonka, który w wielu szkołach nadal przypomina odgłos syreny nadający na wysokich dźwiękach (M. Mendel, A. Cieślak, 2009).

W każdym projekcie, który nauczyciele chcą realizować ze swoją klasą, ważne jest kształtowanie umiejętności społecznych. Do ważnych umiejętności społecznych, które warto kształtować od początku pobytu w szkole, należą m.in.:

- umiejętność czekania na swoją kolej. Uczniowie klasy I to jeszcze małe dzieci, które nie zawsze są uczone tej umiejętności w domu, ponadto podczas wakacji dzieciom na więcej się pozwala, jest się bardziej pobłażliwym i wiele ich życzeń spełnia się od ręki. Warto tak dobierać zabawy, żeby dzieci uczyły się cierpliwości i wytrwałości, gdyż są to niezbędne atrybuty funkcjonowania dobrego ucznia.
- umiejętność słuchania. Podczas gier i zabaw uczmy dzieci właściwego słuchania innych, wysłuchiwanie do końca, nieprzeszkadzania, gdy mówi ktoś inny. Będzie im łatwiej wysłuchać poleceń na zajęciach i właściwie je wykonać.
- umiejętność opowiadania. Po wakacjach większości dzieci nie trzeba zachęcać do opowieści o swoich przeżyciach. Warto przy tym pokazywać im, jak opowiadać we właściwy sposób, i naprowadzać je, gdy odbiegają od tematu lub przerywają sobie nawzajem.
- umiejętność dokonywania wyboru. Warto zorganizować z dziećmi wyprawę, podczas której nauczyciele będą stanowili busolę bezpieczeństwa, pokazywali alternatywne rozwiązania, a jednocześnie dawali dzieciom szansę realizacji własnych pomysłów.
- umiejętność radzenia sobie z niepowodzeniami. Dla przyszłości dzieci znaczącą rolę odgrywają pierwsze pozytywne doświadczenia edukacyjne. Od tego, jakie one będą, zależy utrzymanie motywacji do nauki, wytrwałości i radzenie sobie z porażką.

Walcząc z lękiem i skupiając się na tym, aby przetrwać w szkole, żadne dziecko nie jest w stanie przyswoić nowych, choćby bardzo ciekawych wiadomości. Jeśli na początku roku szkolnego poświęcimy czas na adaptację dzieci do warunków szkolnych, szybciej oswoją się one z nowymi wymaganiami, poczują się bezpiecznie – jak u siebie. Wtedy może rozpocząć się prawdziwa nauka. Warto poświęcić czas na mądrą adaptację, jak również integrację klasy jako grupy społecznej, gdyż opłaci się to stokrotnie.

Często za dobrą współpracę z rodzicami uważamy pomoc rodziców w odrabianiu pracy domowej. Zadając dzieciom ćwiczenie czytania, pisania czy liczenia nie zdajemy sobie sprawy, że rodzic może nie umieć tego zrobić. Często rodzice uczą swoje dzieci czytania metodami nieprawidłowymi, np. poprzez głośkowanie, każą im przepisywać zeszyty, gdy literki są w nich krzywo zapisane, mechanicznie rozwiązują z dziećmi zadania tekstowe sobie znanymi metodami i sposobami, których dzieci jeszcze nie poznały. Przyswojone przez dzieci nieprawidłowe nawyki bardzo trudno jest wyeliminować i mogą one utrudniać im naukę w klasach starszych. Nauczyciele powinni pokazać rodzicowi (na przykładach) jak ćwiczyć pewne umiejętności. Pamiętać przy tym należy, że dzieci koncentrują się tylko przez 15-20 minut.

W zalecanych warunkach i sposobach realizacji podstawy programowej czytamy:

„W klasach I–III szkoły podstawowej prace domowe powinny być dostosowane do możliwości ucznia, a nauczyciel powinien monitorować czas, jaki uczeń poświęca na ich wykonanie. Uczniom korzystającym z zajęć świetlicowych szkoła powinna zapewnić warunki i możliwość odrabiania zadań domowych.”

Nauczyciele zawsze powinni pamiętać, że uczniowie uczą się najlepiej, gdy pobudzona jest ich chęć do uczenia się i są świadomi celu swojej pracy, czyli należycie zmotywowani. W toku zajęć szkolnych, począwszy już od klasy pierwszej, należy dzieci stopniowo przysposabiać do uczenia się i poważnego traktowania obowiązków szkolnych, nie zapominając przy tym o ich niewielkiej stosunkowo możliwości podejmowania wysiłków intelektualnych, szczególnej emocyjności oraz potrzebie ruchu i zabawy.

7. 6-LATKI W SZKOLE

Dzisiejszą edukację rozpoczynają obowiązkowo dzieci, które w wieku pięciu lat przychodziły do przedszkola lub oddziału przedszkolnego w szkole podstawowej. O ile przedszkola z racji doświadczeń są przygotowane wszechstronnie do przyjmowania dzieci pięcioletnich, ich wspierania i edukacji o tyle w szkołach podstawowych sytuacja nie zawsze wygląda tak idealnie. Warto przyjrzeć się własnej placówce i rozważyć co jest istotne w przygotowaniu się do potrzeb dzieci sześciolatków. Zadaniem statutowym szkoły są: wychowanie, nauczanie i opieka nad uczniami, te trzy zadania mają być realizowane równolegle tak, aby uczniowie mogli wszechstronnie rozwijać swoją osobowość, uczyć się trudnej sztuki uczenia się, opanować wiedzę i umiejętności opisane w podstawach programowych, przygotować się do radzenia sobie w sposób bezpieczny na kolejnych etapach edukacyjnych a docelowo mieć zasoby do radzenia sobie w dorosłym życiu.

Działania te realizowane są w szkole, czyli budynku, który ma spełnić warunki bezpieczeństwa, być miejscem gdzie w sprzyjającej atmosferze uczniowie spędzają sporą część swojego czasu. Warto poświęcić chwilę na dokonanie analizy, co widzą dzieci wchodzące do szkoły z perspektywy swojego wzrostu. Kto je wita na progu schodów i przy wejściu do szatni? Czy jest tam ktoś kto uśmiechnie się i poda pomocną dłoń, gdy spóźnione biegną do klasy czy jest raczej przepędzane przez starszych kolegów bo swoją nieporadnością tarasują drogę. Może dla dorosłych wejście do szkoły to mało istotny element, ale dla pierwszoklasistów ma on wielkie znaczenie.

Dzieci, które przyszły do szkoły z przedszkola przyzwyczajone są do tego, że są ciągle pod opieką kogoś dorosłego, nawet jeśli jest to tylko przyglądanie się z boku to i tak ma poczucie, że w razie potrzeby pomoc może i będzie im udzielona, na przykład w takim miejscu jakim jest toaleta szkolna. W przedszkolu sanitariaty są dostosowane do potrzeb małych dzieci. Nawet jeśli nie ma w nich drzwi i klamek to pod czujnym okiem nauczycielki dzieci czują się bezpiecznie. W szkole trzeba poradzić sobie samemu. Osobnym problemem jest skorzystanie z toalety w trakcie lekcji. Nie zawsze maluchy mają od początku dobrą orientację w pomieszczeniach szkolnych. Nauczyciele muszą przewidzieć takie sytuacje i pokazać dzieciom, czasem wielokrotnie drogę do toalety, ustalić zasady wychodzenia do niej, opiekę nad dzieckiem podczas opuszczenia sali. To sprawa niezbyt często ustalana podczas omawiania opieki w szkole, ale dla małych uczniów niezwykle istotna.

Zgodnie z zaleceniami MEN w klasach pierwszych mogą być zatrudniani asystenci nauczycieli.

Niewątpliwie ich rola w wypełnianiu czynności opiekuńczych będzie niezastąpiona jednak nie wszędzie uda się takie osoby zatrudnić. Tak więc warto spojrzeć na pomieszczenia szkolne z perspektywy sześciolatków i postarać się przewidzieć na jakie trudności na początku swojej kariery może natrafić. Można spotkać się opiniami, że dzieci sześciolatków nie są emocjonalnie gotowe do rozpoczęcia nauki szkolnej. Jeśli za wyznacznik dojrzałości emocjonalnej przyjmie się umiejętność radzenia sobie z porażkami, świadomość własnych emocji, umiejętność zgłaszania własnych potrzeb, stabilność emocjonalną to większość dorosłych mogła by mieć problemy z przyjęciem do szkoły. Pomimo świadomości i nieustanej pracy nad sobą zdarzają się każdemu dorosłemu sytuacje, w których z własnymi porażkami sobie nie radzi i nie zawsze zachowuje się adekwatnie do sytuacji. Kiedy tak się dzieje? To jest właśnie to drugie – i dorośli i dzieci nie radzą sobie w sytuacjach, które przerastają ich możliwości. Opowieść z jednej ze szkół: „mam w klasie dziecko sześciolatkowe, intelektualnie sprawnie, chętnie współpracujące, ale takie niedojrzałe emocjonalnie; zawsze gdy jesteśmy w szatni płacze bo nie może dosięgnąć do swojego wieszaka”. W tej historii zastanawia czy czasem przyczepienie wieszaka niżej nie poprawiło

by dojrzałości emocjonalnej? To właśnie jest przykład tego dlaczego czasem dzieci płaczą, odmawiają współpracy, jedyną radą jest przewidzenie takich sytuacji i na miarę możliwości dostosowanie wymagań do potrzeb młodszych uczniów. Oczywiście o wiele częściej nauczyciele zastanawiają się jak urządzić salę szkolną, w której uczniowie spędzają znaczącą część dnia szkolnego. Zgodnie z zaleceniami podstawy programowej sala dla uczniów klasy pierwszej powinna sprzyjać realizacji zadań wynikających z tego dokumentu. Powinna sprzyjać zarówno uczeniu się szkolnemu w ławkach jak i aktywności własnej uczniów. Bardzo często kojarzone jest to wyłącznie z wyposażeniem sali w dywan, na którym dzieci samodzielnie lub pod kierunkiem nauczycieli uczestniczą w uczeniu się. Wydaje się, że niezależnie od wielkości sali i możliwości rozłożenia dywanu należy po prostu zadbać o takie wyposażenie sali, by sprzyjało ono działaniu i uczeniu się dzieci, uwzględniając ich naturalną potrzebę aktywności. Dzieci sześciolatnie a często i siedmioletnie szczególnie na początku roku szkolnego nie potrafią wytrwać siedząc przy stoliku dłużej niż kilkanaście minut. Dobrym rozwiązaniem jest zadbanie o stworzenie kąci- ków aktywności uczniów, np. plastycznego, gier, obserwacji przyrodniczych. Związane jest to również ze zgromadzeniem właściwych, dostosowanych do potrzeb wynikających z realizacji podstawy programowej, pomocy dydaktycznych. Warto, aby nauczyciele gromadząc i zamawiając pomoce dydaktyczne, gry, zabawki, układanki zastanowili się co będzie w tym procesie wspierało proces uczenia się. W wielu salach, aby je dostosować dla pierwszoklasistów pojawiają się zabawki: pluszaki, lalki, kolorowanki, itp. Każda zabawka czy pomoc powinna być przemyślana i mieć swoje uzasadnienie. Nadmiar zabawek i pomocy dydaktycznych, zbyt dużo dekoracji (np. tych zwisających z sufitu i zasłaniających okna) może rozpraszać i tak mało stabilną uwagę uczniów. Czasem lepiej przynieść z szafy czy zaplecza kilka dodatkowych gier, puzzli czy układanek, niż pozostawić wszystko w zasięgu wzroku dzieci. Pamiętać warto również, że nadmiar ten będzie powodował trudności w utrzymaniu ładu a przecież chcemy wdrażać uczniów do utrzymania ładu i porządku wokół swojego miejsca pracy i zabawy. Organizacja miejsca pracy i zabawy ma stanowić przygotowanie uczniów do opanowania umiejętności planowania własnego uczenia się.

Ze względu na realizację podstawy programowej należy również pamiętać, że w zaleceniach do niej zapisane zostało, że w zakresie realizacji treści matematycznych nauczyciele mogą pracować z uczniami z wykorzystaniem kart pracy tylko jedną czwartą przeznaczonego na tę aktywność czasu. Aby móc czynnościowo działać z uczniem w klasie muszą się znaleźć liczmany różnego rodzaju miarki, wagi, kostki, klocki matematyczne, liczydła i wiele innych pomocy, dzięki którym skuteczność uczenia pojęć matematycznych się zwiększy poprzez samodzielne działanie i doświadczanie.

W klasie szkolnej powinien również znaleźć się komputer z dostępem do Internetu. Niewątpliwie jest to w obecnych czasach dość oczywiste i wiele sal jest także wyposażonych w tablice interaktywne. Pamiętać należy, że narzędzia te nie zastąpią pomocy dydaktycznych dzięki, którym uczeń poznaje świat wielozmysłowo. Czym innym jest pokazywanie figur geometrycznych i obracanie ich na tablicy interaktywnej a zupełnie inne doświadczenie zdobywają dzieci manipulując mozaiką geometryczną. Jedno i drugie doświadczenie jest uczniom potrzebne choć wydaje się, że w klasie pierwszej większy nacisk należałoby położyć na działanie dzieci i wykorzystanie pomocy do manipulowania i doświadczania.

W programie „Uczeń przerósł mistrza...” jest możliwość wzbogacenia procesu dydaktycznego o ćwiczenia i zabawy na tablicy interaktywnej lub na komputerze lecz jest to tylko uzupełnienie działań uczniów podczas pracy nad projektem edukacyjnym. Z całą mocą warto podkreślić - działanie, doświadczanie i manipulowanie to właściwa strategia pracy z sześciolatkami. Aby móc pracować z sześciolatkami warto również zastanowić się nad własnymi zasobami.

Zmiana jest dobrą okazją by przypomnieć sobie, uaktualnić wiedzę na temat rozwoju dziecka.

Co prawda normy rozwojowe tak bardzo nie zmieniły się, ale już kontekst wychowania dziecka uległ w ostatnim czasie radykalnej zmianie. Nie wystarczy zastanawiać się nad osiągnięciem przez dziecko gotowości szkolnej trzeba zdawać sobie sprawę, że współczesne sześciolatki dojrzewają w zupełnie innym środowisku niż ich rówieśnicy z przed kilku czy kilkunastu lat. Ważne jest aby w rozpoznaniu naszego potencjalnego klienta nie nastawiali się na krytykę dzisiejszego wychowania i braki dzieci czy też zaniedbania środowiskowe, ale aby starać się w miarę obiektywnie zobaczyć jak osobiste doświadczenia wpłynąć mogą na proces edukacyjny i w związku z tym czego potrzebują nauczyciele, aby z tymi dziećmi pracować. Nauczyciele wszystkich etapów edukacyjnych zgodnie z zaleceniami do realizacji podstawy programowej powinni znać podstawę programową poprzedzającego i kolejnego etapu edukacyjnego. To podstawa programowa stanowi bowiem miarę postępów ucznia.

Opisane w podstawie programowej wychowania przedszkolnego efekty edukacyjne, czyli umiejętności z jakimi dzieci powinny przyjść z przedszkola to punkt wyjścia obok obserwacji pedagogicznej do planowania pracy nauczycieli na I etapie edukacyjnym. Jest to także wyznacznik do wyboru programu nauczania. Ważne jest by program zawierał treści podstawy programowej i by był dostosowany do potrzeb i możliwości uczniów, dla których jest przeznaczony. Daje to nauczycielom prawo do dokonania niezbędnych modyfikacji tak, aby jego realizacja była rzeczywiście możliwa.

Dzięki podstawie programowej wszyscy nauczyciele znają cel kształcenia oraz treści nauczania. Nie ma jednak informacji o sposobach dojścia do celu. Na to pytanie odpowiedź powinien dawać program nauczania. Program „Uczeń przerósł mistrza...” w trosce o dzieci na starcie kariery szkolnej został tak skonstruowany, aby dawać nauczycielom poczucie bezpieczeństwa i pełną autonomię w działaniach z uczniami. Nie wydaje się możliwe, aby jakkolwiek program mogli nauczyciele przyjąć w całości bez jakichkolwiek modyfikacji. Nauczyciele w danej szkole znają realia tej szkoły, możliwości organizacyjne i środowisko uczniów, którzy przyjmowani są do szkoły.

Program „Uczeń przerósł mistrza...” zakłada możliwość dostosowania go do specyfiki pracy szkoły oraz możliwości wychowanków. Uczenie się w klasie pierwszej to etap przejściowy pomiędzy uczeniem się przez zabawę i działanie a metodami typowo szkolnymi do jakich zalicza się karty pracy. Żaden podręcznik nie jest doskonały i nauczyciele w swojej mądrości powinni korzystać z podręcznika jako pewnego zbioru podpowiedzi, a nie sprowadzać swojej roli do jego „przerobienia”. Dlatego warto przyrzeć się kilku najczęstszym niedociągnięciom znajdującym się w podręcznikach.

- Po pierwsze przyjrzyjmy się liczbie zadań, ćwiczeń do zrealizowania przez uczniów. Pamiętać należy że nauczyciele mają pracować czynnościowo, tworzyć warunki do doświadczeń i działania. Liczba kart pracy powoduje, że brakuje czasu na aktywne działania. Rodzice oczekują, że skoro jest podręcznik, to zostanie on zrealizowany, w efekcie nauczyciele nakazują uczniom wykonanie wszystkich ćwiczeń, nawet gdy uważają je za bezzasadne. Pytania zasłyszane od ucznia pierwszej klasy: czy ja muszę ciągle kolorować? Czy ja muszę kolorować osiemnaście kwiatków, żeby udowodnić, że umiem liczyć do osiemnastu? dają nam wiele do myślenia.
- Wielu nauczycieli klas czwartych zgłasza także uwagi, że dzieci wychodząc z etapu edukacji wczesnoszkolnej mają dość niską sprawność manualną. Wydaje się, że i tutaj przyczyną może być nieodpowiednio dobrany zeszyt ćwiczeń, w którym pisanie ograniczone jest do uzupełnienia pojedynczych słów liczb, kolorowania i wklejania nalepek. Od początku małymi krokami należy przygotowywać uczniów do prowadzenia zeszytów, konstruowania własnych kart pracy, ćwiczyć kaligrafię. Nawet jeśli w przyszłości zastąpią długopis klawiaturą komputera, to sprawność motoryczna ręki będzie nadal potrzebna.
- Jeszcze kilka słów o nauczanych treściach. Aby zmotywować małe dzieci do działania trzeba im za-

proponować tematy bliskie ich światu, percepcji. I choć jest kuszące, aby uczniowie szybko wiedzieli więcej, warto pozwolić im przynajmniej w klasie pierwszej na ćwiczenie umiejętności na tych tematach, które są im najbliższe. Niech ćwiczą czytanie na tekstach, które bawią i interesują, niech rozbudzają w sobie radość uczenia się i przekonanie o tym, że szkoła jest „fajna” bo mogą się dowiedzieć wielu rzeczy, które ich interesują, niech nauczą się zadawania pytań i poszukiwania odpowiedzi na nie. Na suche wykłady i nauczanie podręcznikowe w klasie pierwszej nie ma miejsca.

Na zakończenie warto parę słów poświęcić współpracy z rodzicami. Ale nie tej na rzecz odnawiania sal szkolnych i uczestnictwa w wycieczkach i festynach, ale tej na rzecz włączania rodzica do wspierania uczenia się ich dziecka. To trudne i wymagające dla nauczycieli zadanie. Potrzeba by wychowawcy posiadali umiejętności: udzielania właściwej informacji zwrotnej, dzielenia się wiedzą na temat motywowania uczniów do wysiłku oraz sposobów i technik uczenia się. Nie można zakładać, że każdy rodzic wie jak to robić. Wiele osób oczekuje od nauczycieli instrukcji, wskazówek jak wspierać ucznia. Jeśli informacje opierają się tylko na wytykaniu błędów bez konkretnych wskazań jak z dzieckiem pracować rodzic dość szybko traci zaufanie w kompetencje nauczycieli, a najwięcej traci na tym uczeń.

8. PRACA Z DZIECKIEM O SPECJALNYCH POTRZEBACH EDUKACYJNYCH W TYM PRACA Z DZIECKIEM ZDOLNYM

Coraz większe znaczenie ma dla nauczyciela świadomość istnienia różnic indywidualnych i specjalnych potrzeb dziecka. We wcześniejszych rozdziałach opisano wskazówki do pracy z przedstawicielami różnego rodzaju preferencji sensorycznych, zdolności wynikających z wrażliwości na różnego rodzaju bodźce oraz dziećmi przewijającymi różnorodnie inteligencje. W tym rozdziale kilka uwag o pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

8.1 DZIECKO ZDOLNE

Jest wiele definicji odnoszących się do terminu dziecko zdolne. W warunkach szkolnych tak definiowany jest uczeń potrafiący szybko dostosować się do wymagań nauczycieli, opanować treści edukacyjne i nie wchodzić w konflikty z kolegami. Jest to zdecydowanie definicja krzywdząca dzieci prezentująca różnorodnie zdolności nie mające szans na ujawnienie się podczas tradycyjnego nauczania. W książce Marcusa Buckinghama i Donalda Cliftona z Instytutu Gallupa „Teraz odkryj swoje silne strony” możemy znaleźć opisy 34 talentów, którymi można opisać siebie. Talenty są tutaj zdefiniowane jako wrodzone cechy sposobu myślenia i zachowania w danej sytuacji, a także odczuć zmysłowych.

Lista tych talentów:

1. Osiągnięcie

Osoba posiadająca wewnętrzną motywację do działania i odnoszenia sukcesów. Dziecko posiadające tę cechę będzie chętnie podejmowało nowe ambitne wyzwania.

2. Aktywator

Zawsze chętnie podejmuje się nowych wyzwań, nie ważne co robimy tylko kiedy, jak i z kim.

3. Elastyczność

Taki uczeń dostosuje się do wielu sytuacji, potrafi pogodzić się z osobami o różnych poglądach.

4. Analityk

Dlaczego?, jak?, po co?, kiedy? - miliony pytań zanim przejdziemy do działania.

5. Organizator

Ja wiem jak to zrobić, co jest potrzebne.

6. Pryncypialność

Najistotniejsze są wartości i stosowanie się do nich.

7. Dowodzenie

Zdolności przywódcze i dar zarządzania grupą.

8. Komunikatywność

Łatwość mówienia, opowiadania, zaciekawiania innych swoimi przemyśleniami.

9. Rywalizacja

Potrzeba nieustannego zmagania się z rywalem i wygrywania.

10. Współzależność

Funkcjonowanie w zależności od innych.

11. Kontekst

Dociekanie i umiejętność patrzenia z perspektywy: „Jak do tego doszło?”

12. Rozwaga

Czułość i ostrożność, potrzeba przemyślenia wszelkich decyzji.

13. Rozwijanie innych

Działanie dla innych, dla ich rozwoju i uczenia się.

14. Dyscyplina

Plany, terminy, harmonogramy, precyzja opisu. Świat musi być uporządkowany, zaplanowany i przewidywalny.

15. Empatia

Widzieć ludzi i ich uczucia.

16. Bezstronność

Równość, sprawiedliwość, aby wszyscy mieli równe szanse.

17. Ukierunkowanie

Wiem czego chcę, do czego zmierzam.

18. Wizjoner

Marzyciel z umiejętnością planowania przyszłości.

19. Zgodność

Zawsze razem, zgodnie i we współpracy.

20. Odkrywczość

Nowe pomysły, idee, bystrość widzenia, twórczość, po prostu nowe spojrzenie na świat.

21. Integrator

Dbłość o zgodę i współpracę.

22. Indywidualizacja

Dostrzeganie zalet i różnorodności innych.

23. Zbieranie

Kolekcjonowanie „skarbów”.

24. Intelpekt

Obserwacja, badanie, rozwiązywanie problemów.

25. Uczenie się

Najważniejszy jest proces uczenia się.

26. Maksymalista

Tylko doskonałość zadowoli, nie ma miejsca na przeciętność.

27. Optymista

Życie jest piękne, uśmiech i radość życia.

28. Bliskość

Dla właściwego funkcjonowania potrzebna jest bliskość innych osób.

29. Odpowiedzialność

Sumiennosc, niezawodnosc, dzialanie zgodnie z planem do zamierzonego konca.

30. Naprawianie

Ja to naprawie, poprawie, zrobie by bylo lepiej.

31. Wiara w siebie

Jestem pewien, ze potrafię, dam rade.

32. Powazanie

Potrzebuje czuc sie wyjatkowym, miec uznanie, szacunek innych.

33. Strateg

Zaplanowac i poprowadzic nawet trudne dzialania.

34. Czar

Charakteryzuje osobe o niezwyklym darze zjednywania sobie ludzi i nawiazywania nowych relacji. To dziecko, ktore ma wielu przyjaciol i chętnie poznaje nowych.

I cóż, nie ma tu mowy o zdolnościach matematycznych, recytatorskich, plastycznych, ale o wielu cechach osobowości, które czynią z nas osoby utalentowane, zdolne do różnorodnych działań i zadań. Ta koncepcja zdolności bliska jest pracy metodą projektu edukacyjnego. W działaniach podejmowanych w grupie, indywidualnie i w parach, uczeń ma okazję do poszukiwania, pytania, doświadczania, rozwiązywania problemów zgodnie i z poszanowaniem jego zdolności. To ważne by nauczyciele zauważali, że pojawiające się talenty do działania odpowiednio stymulowane dają szansę na odczucie przez dzieci zadowolenia z własnego uczenia się. Wzmacnia to znacznie poczucie własnej wartości i daje motywację do podejmowania kolejnych wyzwań.

W klasie jednak pojawiają się dzieci przejawiające szczególne uzdolnienia do uczenia się np. matematyki. W przypadku przejawiania przez dziecko wybitnych umiejętności w danym zakresie należy uruchomić odpowiednie procedury, aby nie dopuścić do „zmarnowania talentu”. Nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej mogą i powinni w przypadku wybitnych zdolności ucznia wskazać mu sposoby rozwijania jego predyspozycji na zajęciach pozalekcyjnych, poprzez indywidualizację zadań stawianych przed uczniem, wskazanie rodzicom drogi jaką można pójść, aby talent dziecka rozwijać. W metodzie projektu takie dziecko może otrzymywać trudniejsze zadania, powinno być zachęcane do dzielenia się swoimi wiadomościami, mieć szansę na zaprezentowanie talentu w wybrany przez siebie sposób.

Warto pamiętać jednak, że uczeń zdolny, to jednak jeszcze ciągle dziecko, które może nie mieć jeszcze świadomości i potrzeby szczególnego angażowania się w proces uczenia się. Dla niego zdobywanie nowej wiedzy i umiejętności to ciągła zabawa zmierzająca do doskonalenia siebie.

W pracy z uczniami uzdolnionymi czeka na nauczycieli sporo pułapek:

1. Zbyt szybkie, nie poparte dokładną diagnozą, uznanie zdolności dziecka.
2. Formułowanie wymagań, stawianie zadań nie dostosowanych do rzeczywistych możliwości dziecka.
3. Dawanie zadań zbyt obciążających ucznia (zrobisz te ćwiczenia i jeszcze te dla zdolnych, kara za zdolności?).
4. Wykorzystywanie do udziału w konkursach i rywalizacji, do której uczeń wcale nie ma przekonania.

Oczywiście te sytuacje nie muszą się pojawić, dzieci zdolne mogą same garnąć się do podejmowa-

nia większego wysiłku jednak pamiętać należy, że są to dzieci i jak piszą autorzy poradnika wydanego przez Ośrodek Rozwoju Edukacji „Jak pracować ze zdolnymi? Poradnik dla nauczycieli i rodziców, *Marcin Braun i Maria Mach* „**Nie samą nauką...**” żyje i uczeń”. Musi znaleźć się czas na zabawę, utrzymanie więzi koleżeńskich a czasem i na nudę i zadumę.

Rady do pracy z uczniami zdolnymi zawarte w powyższym poradniku bardzo mocno odpowiadają zaleceniom pracy metodą projektu edukacyjnego:

1. Rozwijać zainteresowania i ciekawość świata od najwcześniejszego etapu.
2. Prowokować do zadawania pytań.
3. Nie przesadzać ze stymulacją, poczekać na gotowości i pytania ucznia.
4. Doceniać proces uczenia się a nie tylko efekty.
5. Pozwalać na samodzielność w myśleniu.
6. Dać okazję do popełniania i poprawiania błędów.
7. Zachęcać do rozwijania indywidualnych pasji, nawet jeśli one nie mieszczą się w programie szkolnym.
8. Uczyc systematyczności i odpowiedzialności za własne zobowiązania.

Właśnie tego i w ten sposób uczymy wybierając jako wiodącą metodę pracy metodę projektu edukacyjnego. Każdy uczeń zdobywa umiejętności zgodnie ze swymi zdolnościami na własnym dostosowanym do jego możliwości poziomie.

Podsumowaniem tego rozdziału niech będą słowa z ww poradnika: **nie każdy jest szczególnie uzdolniony, ale każdy ma jakieś uzdolnienia**, a nauczyciele niech starają się stworzyć takie środowisko edukacyjne by każdy uczeń mógł je rozwijać.

8.2 SPECYFICZNE TRUDNOŚCI W UCZENIU SIĘ

W przypadku pojawienia się trudności w uczeniu się dziecka szczególnie w klasie pierwszej zachęcam do uważnego przyjrzenia się czy czasem jego trudności nie wynikają z braku odpowiednich doświadczeń na wcześniejszym etapie edukacyjnym. Dziecko, które nigdy nie miało nożyczek w ręce, nie malowało i nie rysowało może mieć trudności z nauką pisania. Dobrze by nauczyciel w ramach zajęć wyrównawczych starał się korzystając z wiedzy z zakresu terapii pedagogicznej stymulował zaburzone funkcje w formie zabawy i ciekawych rozwiązań metodycznych. Nie traktujemy tych ćwiczeń jako zajęcia wyrównawcze a raczej jak uzupełnienie doświadczeń dzieci. Trudno krytykować czasy w jakich wyrastają dzieci, ale zauważamy, że brakuje im często umiejętności, które my nabywaliśmy na podwórkach i z kolegami. Kto nie wspinał się na płoty i drzewa może mieć problemy z koordynacją wzrokowo ruchową i nagle okazuje się, że większa ilość zabaw z piłką, na drabinkach, na placu zabaw poprawi jakość pisania.

W sytuacji gdy do naszej klasy trafia uczeń z opinią lub orzeczeniem poradni psychologiczno pedagogicznej konieczne jest postępowanie zgodne z rozporządzeniem w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2013 r., poz. 532). Na mocy rozporządzenia nauczyciele są zobowiązani do napisania indywidualnego programu edukacyjno - terapeutycznego dla uczniów z Orzeczeniem PPP, uwzględniającego potrzeby dziecka wynikające z zaleceń poradni psychologiczno pedagogicznej i diagnozy

funkcjonowania dziecka w środowisku szkolnym lub udzielania mu na bieżąco pomocy psychologiczno – pedagogicznej w formach przewidzianych w ww. rozporządzeniu MEN. Jednak warto pamiętać, że okres I etapu edukacyjnego jest czasem wielu zmian rozwojowych i ustawodawca zaleca, aby w tym czasie skupić się na indywidualizacji procesu kształcenia i diagnozowaniu specjalnych potrzeb edukacyjnych, ponieważ wszelkie trudności mogą być przejściowe i wynikać z różnic rozwojowych.

Sytuacje w pracy z dzieckiem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi pojawiają się coraz częściej ze względu na tworzenie klimatu sprzyjającego edukacji włączającej. W przypadku dziecka z niepełnosprawnością nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej powinien wspierać w planowaniu działań pedagog szkolny, specjalista poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Także w pracy z uczniem z trudnościami metoda projektu daje szansę na wysoki stopień indywidualizacji działań i wykorzystanie naturalnych sytuacji do uczenia się na miarę możliwości dziecka. Daje ona również możliwość odnalezienia we własnych niepowtarzalnych zdolności, które nie będą widoczne na lekcjach, ale ujawnią się w działaniu.

9. SPOSOBY MONITOROWANIA REALIZACJI GODZIN WYNIKAJĄCYCH Z PODSTAWY – ORAZ Z SIATKI GODZIN

W ogłoszonym w rozporządzeniu ramowym planie nauczania dla klas I–III szkoły podstawowej (Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r.), nie określa się liczby godzin przeznaczonych w tygodniu na poszczególne obowiązkowe zajęcia edukacyjne w cyklu kształcenia. Określono natomiast minimalne (ogólne) liczby godzin przeznaczonych na realizację podstawy programowej z poszczególnych obowiązkowych zajęć edukacyjnych w trzyletnim cyklu kształcenia.

W klasach I–III szkoły podstawowej (I etap edukacyjny – edukacja wczesnoszkolna) w trzyletnim okresie nauczania minimalny wymiar godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych wynosi:

- a) edukacja polonistyczna, edukacja społeczna, edukacja przyrodnicza, edukacja matematyczna i zajęcia techniczne – łącznie 1150 godzin,
- b) język obcy nowożytny – 190 godzin,
- c) edukacja muzyczna – 95 godzin,
- d) edukacja plastyczna – 95 godzin,
- e) zajęcia komputerowe – 95 godzin,
- f) wychowanie fizyczne – 290 godzin.

Tygodniowy wymiar godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych dla uczniów poszczególnych klas na I etapie edukacyjnym wynosi:

- a) klasa I – 20 godzin,
- b) klasa II – 21 godzin,
- c) klasa III – 21 godzin.

Podziału godzin przeznaczonych na realizację zajęć edukacji wczesnoszkolnej dokonują nauczyciele prowadzący te zajęcia. W czasie planowania swojej pracy nauczyciele muszą pamiętać, że powinni efektywnie realizować minimalną liczbę godzin określoną w rozporządzeniu i osiągnąć efekty określone w podstawie programowej.

Rok szkolny trwa średnio 35, 36 tygodni nauki. Treści zapisane w podstawie programowej można zrealizować w ciągu 30 tygodni. Pozostały czas przewidziany jest na powtórki, wycieczki, inne zajęcia.

Przykładowy podział godzin:

klasa I		
obszary edukacyjne	liczba godzin w tygodniu	32 tygodnie
edukacja polonistyczna	5	160
edukacja społeczna	1	32
edukacja przyrodnicza	1	32
edukacja matematyczna	4	128
zajęcia techniczne	1	32
język obcy nowożytny	2	64
edukacja muzyczna	1	32
edukacja plastyczna	1	32
zajęcia komputerowe	1	32
wychowanie fizyczne	3	96
Razem	20	640

klasa II		
obszary edukacyjne	liczba godzin w tygodniu	32 tygodnie
edukacja polonistyczna	5	160
edukacja społeczna	1	32
edukacja przyrodnicza	1	32
edukacja matematyczna	4	128
zajęcia techniczne	1	32
język obcy nowożytny	2	64
edukacja muzyczna	1	32
edukacja plastyczna	1	32
zajęcia komputerowe	1	32
wychowanie fizyczne	4	128
Razem	21	672

klasa III		
obszary edukacyjne	liczba godzin w tygodniu	32 tygodnie
edukacja polonistyczna	5	160
edukacja społeczna	1	32
edukacja przyrodnicza	1	32
edukacja matematyczna	4	128
zajęcia techniczne	1	32
język obcy nowożytny	2	64
edukacja muzyczna	1	32
edukacja plastyczna	1	32
zajęcia komputerowe	1	32
wychowanie fizyczne	4	128
Razem	21	672

Wydzielenie niektórych z wyżej wymienionych zajęć może nastąpić w uzasadnionych przypadkach, gdyż zgodnie z zaleceniem z podstawy programowej edukacja w klasach 1–3 szkoły podstawowej realizowana jest w formie kształcenia zintegrowanego.

W zalecanych warunkach i sposobach realizacji podstawy programowej w punkcie 7. jest zapis: „W klasach I–III szkoły podstawowej edukację dzieci powierza się jednemu nauczycielowi. Prowadzenie zajęć z zakresu edukacji muzycznej, plastycznej, wychowania fizycznego, zajęć komputerowych i języka obcego nowożytnego można powierzyć nauczycielom posiadającym odpowiednie kwalifikacje określone w przepisach w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli. Zajęcia z zakresu edukacji zdrowotnej mogą być realizowane z udziałem specjalisty z zakresu zdrowia publicznego lub dietetyki, pielęgniarki lub higienistki szkolnej.”

Jeśli zajęcia realizują nauczyciele specjaliści np. muzycy czy nauczyciele wychowania fizycznego, niezbędne jest, aby doskonalili swój warsztat pracy pod kątem specyfiki pracy z uczniami w młodszy wieku szkolnym, aby znali prawidłowości rozwojowe dzieci, ściśle współpracowali z wychowawcą, uczestniczyli w procesie diagnozowania możliwości dzieci, potrafili oceniać postępy uczniów w formie opisowej.

Przykłady szkolnych planów nauczania w edukacji wczesnoszkolnej:

Przykład 1. Klasa I.

temat dnia	czas aktywności ucznia w danej edukacji						Razem 18 godz.
	poloni- stycznej	społeczno- przyrodni- czej	matema- tycznej	plastycznej, muzycznej, technicznej	kompju- terowej	ruchowej	
	5 godz.	2 godz.	4 godz.	3 godz.	1 godz.	3 godz.	
temat bloku (projektu): WODA							
potrzebujemy wody	45 minut	30 minut	40 minut	45 minut		20 minut	180 minut
gdy wody jest za mało	45 minut	15 minut	40 minut	35 minut		45 minut	180 minut
właściwości wody	45 minut	20 minut	45 minut	20 minut		5 minut	135 minut
życie w wodzie	45 minut	15 minut	40 minut	25 minut		55 minut	180 minut
podsumowanie, prezentacja	45 minut	10 minut	15 minut	10 minut	45 minut	10 minut	135 minut
razem	225 minut	90 minut	180 minut	135 minut	45 minut	135 minut	810 minut

Przykład 2. Klasa II.

temat dnia	czas aktywności ucznia w danej edukacji						Razem 19 godz.
	poloni- stycznej	społeczno- przyrodni- czej	matema- tycznej	plastycznej, muzycznej, technicznej	kompju- terowej	ruchowej	
	5 godz.	2 godz.	4 godz.	3 godz.	1 godz.	3 godz.	
temat bloku (projektu): DINOZAURY							
paleontologia	1 godz. lekcyjna	2 godz. lekcyjne	36 minut	3 godz. lekcyjne	1 godz. lekcyjna	4 godz. lekcyjne	
wiek ziemi	1 godz. lekcyjna		36 minut				
przystosowanie dinozaurów	1 godz. lekcyjna		36 minut				
wyginiecie dinozaurów	1 godz. lekcyjna		36 minut				
podsumowanie, prezentacja	1 godz. lekcyjna		36 minut				
razem	5 godzin	2 godziny	4 godziny	3 godziny	1 godzina	4 godziny	19 godzin

O sposobie monitorowania liczby godzin decyduje szkoła – każde przyjęte przez nią rozwiązanie pozwalające na koniec etapu edukacyjnego ustalić, że uczniowie mieli zorganizowaną właściwą liczbę zajęć, będzie rozwiązaniem prawidłowym.

Planowanie procesu dydaktycznego zakłada elastyczność działań i nie ma podstawy prawnej do żądania jednoznacznej porównywalności planów dydaktycznych nauczycieli z zapisami w dzienniku.

Istotną kwestię stanowi monitorowanie treści (celów) kształcenia pochodzących z podstawy programowej edukacji wczesnoszkolnej. Ten proces kontroli (autokontroli) warto zsynchronizować z opracowywaniem planów dydaktyczno - wychowawczych. Program nauczania ma stać się dokumentem, który rzeczywiście będzie wspierał nauczycieli w dążeniu do mistrzostwa, a skuteczne nauczanie, jak każde działanie, wymaga odpowiedniego planu. Dlatego też plan nauczania należy traktować jako swego rodzaju harmonogram realizacji celów i treści z podstawy oraz ewentualnie treści, o które nauczyciele poszerzyli podstawę.

Plan może przyjąć formę tabeli, którą wypełniają nauczyciele w cyklu dowolnym, ale z nie mniejszym niż z miesięcznym wyprzedzeniem. W planie można wskazać środki dydaktyczne, z których chcemy skorzystać, np.: fragmenty podręcznika/ów, pomoce naukowe, prezentacje multimedialne, programy komputerowe. Bardzo ważna jest rubryka odnosząca się do wymagań szczegółowych, bowiem umożliwi ona nauczycielom monitorowanie realizacji podstawy programowej. W planie dydaktyczno - wychowawczym mogą również znaleźć się informacje dotyczące przykładowych metod pracy.

Pamiętać należy, że każdy nauczyciel ma prawo wybrać z podręcznika materiał, na podstawie którego będzie realizował podstawę programową. Ma więc prawo z niektórych tematów, tekstów, czy zadań zrezygnować, a wzbogacić je o inne.

Plan nauczania to dokument żywy, który powinien być uzupełniany i modyfikowany na bieżąco (przed zajęciami i po ich zakończeniu). Można korzystać z propozycji wydawnictw, ale koniecznie należy je modyfikować. Jako dokument żywy, który może być uzupełniany i korygowany przy każdym zajęciach, plan nie może być tworzony z dużym wyprzedzeniem, przed poznaniem klasy i na cały rok szkolny.

Plan dydaktyczno - wychowawczy może przybrać formę następujących po sobie bloków tematycznych, których realizacja może być przewidziana na jeden, kilka czy kilkanaście dni. Do bloku tematycznego (projektu) nauczyciele planują cele i przekładają je na czynności ucznia. Następnie planują na kolejne dni tematy aktywności i związane z nimi wielostronne zadania edukacyjne w odniesieniu do kolejnych edukacji. Tematyka bloków (projektów) powinna być wyznaczana potrzebami i zainteresowaniami dzieci oraz być dostosowana do ich możliwości rozwojowych.

Tematy dni aktywności możemy formułować w sposób (E. Misiorna, 1999):

- czynnościowy,
- zadaniowy,
- zadaniowo-problemowy.

Przykład:

- Czynnościowo: Bezpiecznie posługujemy się urządzeniami elektrycznymi.
- zadaniowo: Bezpiecznie będą posługiwać się urządzeniami elektrycznymi.
- Problemowo: Do czego może doprowadzić bezmyślne posługiwanie się urządzeniami elektrycznymi?

Uwagi:

- Nauczyciele mogą omawiać tematy w innej kolejności niż zaproponowane w planie – plan zawsze jest elastyczny.
- Różna może być liczba godzin poświęconych na kształcenie określonej umiejętności opisanej w podstawie – należy to dostosować do możliwości klas, z którymi pracują nauczyciele.

Organizacja i program zajęć muszą zawsze uwzględniać indywidualne potrzeby dzieci, które w nich uczestniczą, i służyć rozbudzaniu i rozwijaniu indywidualnych zdolności. Ich przygotowanie i realizacja wymaga od nauczycieli podejmowania działań różnorodnych, często niestandardowych.

10. INFORMACJA ZWROTNA, AUTOREFLEKSJA UCZNI I NAUCZYCIELA W DRODZE DO OSIĄGANIA ZAMIERZONYCH CELÓW

Informacja zwrotna łączy się ściśle z ocenianiem. Anna Brzezińska twierdzi, że „ocenianie możemy uznać za DOBRE, gdy dostarcza informacji zwrotnych płynących od innych ludzi, a także od samego siebie. Od najwcześniejszego dzieciństwa dostarczane są dziecku informacje zwrotne, np.: ładnie jesz, brawo, ale inaczej trzymaj łyżkę. Są one potrzebne, gdyż tylko wtedy możliwe jest wprowadzenie zmian do sposobów działania” (A. Brzezińska, E. Misiorna, 1998).

O takim sposobie oceniania szczególnie powinni pamiętać nauczyciele nauczania zintegrowanego, gdyż jest on zrozumiały dla każdego ucznia i niestresujący.

Obowiązujące w polskiej szkole rozporządzenie MEN z dnia 30 kwietnia 2007 roku w sprawie warunków i sposobów oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz.U. nr 83, poz. 562 z późn. zm.) w paragrafie 3 podnosi, iż ocenianie uczniów ma na celu: informowanie ucznia o jego osiągnięciach edukacyjnych i zachowaniu oraz o postępach w tym zakresie (**co już umie**), udzielanie uczniowi pomocy w samodzielnym planowaniu swojego rozwoju (**nad czym w bliższej i dalszej przyszłości musi pracować**), motywowanie ucznia do dalszych postępów w nauce i zachowaniu (**sprawianie, że chce pracować**), dostarczanie rodzicom i nauczycielom informacji o postępach i trudnościach ucznia oraz jego specjalnych uzdolnieniach (**w czym jest dobry, w czym wybitny, a co należy jeszcze poprawić**), umożliwienie nauczycielowi doskonalenia organizacji i metod pracy dydaktyczno-wychowawczej (**skoro uczeń nie czyni postępów, nauczyciel zmienia metody i formy pracy, uznając stare za nieefektywne**).

W odniesieniu do uczniów edukacji wczesnoszkolnej, rozporządzenie reguluje tę sprawę w następujący sposób: Ocena śródroczna i roczna w klasach I-III ma być opisowa, a ocenianie bieżące odbywać się ma według zapisów w statucie szkolnym.

W aspekcie diagnostycznym nauczyciele powinni dokonać oceny umiejętności każdego ucznia zaraz na początku roku szkolnego, by wiedzieć, czego w różnych obszarach dziecko nauczyło się w przedszkolu i co już de facto umie. Ta ocena sporządzana w różny sposób przez nauczycieli niejako dla nich samych, jest ważna głównie z tego powodu, że tak naprawdę to właśnie przyrost wiedzy i umiejętności dzieci liczy się najbardziej – bez niego bowiem niemożliwe jest przeprowadzenie analizy postępów uczniów (R. Koc, 2011). Diagnoza wstępna jest punktem odniesienia do dalszego oceniania. Bez niej niemożliwe jest przeprowadzenie analizy postępów uczniów.

A co z oceną w aspekcie systematycznym i bieżącym? Niestety, w tym aspekcie sposób oceniania uczniów, szczególnie klasy pierwszej, budzi wiele kontrowersji. Często nauczyciele stawiają uczniom oceny (najczęściej nie są one wyrażane konkretnym stopniem, choć i takie się zdarzają!), które mają wartości różnicujące, mimo tego, że występują w postaci obraz-

ka czy symbolu. „Proces oceny osiągnięć ucznia jest porównaniem jego aktualnych osiągnięć z określonym modelem odniesienia” (R. Koc, 2011). Model odniesienia jest z jednej strony wyznaczony przez wymagania określone podstawą programową, z drugiej zaś subiektywnymi oczekiwaniami nauczyciela względem danego ucznia.

Uczniowie, którym w wykonywaniu danej czynności brakuje wprawy i wytwór pracy daleki jest od oczekiwanej jakości, otrzymują np. słoneczka wychylające się nieśmiało zza chmurek (w odróżnieniu od słoneczek szeroko uśmiechniętych przeznaczonych dla uczniów lepszych), lub czerwone czy też pomarańczowe światła (a światło zielone przyświecać będzie bardzo dobremu uczniowi) (M. Żytko, 2008).

Danuta Sterna nadmienia, że bużki czy innego rodzaju znaczki stanowią substytut stopni, nie dają żadnej informacji, a tylko przyuczają do „stopniomani”.

Czasami nauczyciele podsumowują daną pracę uczniów swoją pisemną uwagą typu: „dobrze, ale musisz jeszcze poćwiczyć” lub „dobrze, ale na pewno potrafisz lepiej”. Taki sposób oceniania, choć bliższy formie opisowej, nie tylko segreguje dzieci na lepsze i gorsze, ale także nie pozwala im dostrzeżać i cieszyć się z własnych sukcesów. A pamiętać należy, że poczucia sukcesu małych dzieci nie należy rozpatrywać w kategoriach rywalizacji ani stosować względem nich żadnego modelu odniesienia – w przypadku każdego dziecka sukces mierzymy jego indywidualnymi możliwościami i widzimy jego oczami. Jeżeli uczniowie klasy pierwszej nie będą mieć poczucia (przede wszystkim oni sami!), że ten sukces odnoszą, przestaną lubić szkołę i nie będą miały motywacji do nauki także w klasach wyższych (M. Żytko, 2008).

Dobrzy nauczyciele klasy pierwszej nie oceniają różnicująco swoich uczniów – wszyscy uczniowie za swój wkład pracy otrzymują taką samą nagrodę. Może ona być przedstawiana w postaci symbolu, np. uśmiechniętego słoneczka (wsparta oczywiście głośno wyrażoną pochwałą jako nagrodą o charakterze społecznym). Mniej ważne czy kółeczka będą bardziej lub mniej kształtne i bardziej lub mniej będą mieściły się w liniaturze, rysunek będzie bardziej lub mniej kolorowy i bogaty lub ubogi w szczegóły, wyrazy będą odczytywane szybciej i płynniej lub wolniej i z jękaniem się – to są sprawy zdecydowanie drugorzędne. Dobrzy nauczyciele i tak wiedzą, którzy uczniowie pewne rzeczy umieją wykonywać lepiej, a którzy niestety jeszcze tego wcale nie potrafią. Służy temu nieustająca, codzienna obserwacja.

„Nauczyciel ma być z dzieckiem, pomagać, obserwować i odpowiednio wspierać, a nie ciągle go oceniać” (M. Roszkowska - Przetacznik, L. Wtorkiewicz, 2000). Dostrzegać jego mocne strony. Na wyćwiczenie i nabranie wprawy w czytaniu, pisaniu, liczeniu i wykonywaniu innych umiejętności szkolnych uczeń ma całe trzy lata!

Ocenianie w formie stopni to etykietowanie (M. Żytko). Oceniając pracę dzieci, nauczyciele rozdzielają pulę stopni w klasie według własnego uznania. Etykiety stanowią narzędzie sprawowania władzy nad uczniami. Taka forma oceniania powoduje, że nauczyciele mogą różnicować uczniów w klasie, dzielić ich na grupy, które sytuują się na odmiennych szczeblach drabiny klasowej. Na szczycie jest mała grupa uczniów bardzo dobrych, na dole również mała grupa uczniów słabych, a pośrodku najliczniejsza grupa przeciętnych. Z tym wiąże się konieczność porównywania uczniów w klasie, zarówno przez nauczycieli jak i rodziców, uczniowie porównują się także wzajemnie. Wytwarza się atmosfera napięcia i rywalizacji w klasie. Uczniowie prze-

ciętni zazdrozczą bardzo dobrym, a słabi jednym i drugim. Chcieliby się wznieść na wyższe szczeble drabiny klasowej, ale często nie mają na to żadnej szansy. Stopnie poszczególnych uczniów charakteryzują się dużą stałością i trudno jest zmienić raz zajęty szczebel na drabinie klasowej.

W koncepcji oceniania na poziomie edukacji elementarnej *Anny Brzezińskiej* w ocenie opisowej wyróżnia się trzy funkcje:

- **informacyjną** – co dziecku udało się poznać, zrozumieć, opanować, nauczyć. Jakie dziecko zdobyło umiejętności, co już potrafi?
- **korekcyjną** – co już ma opanowane, nad czym ma popracować, co powinno zmienić?
- **motywacyjną** – zachęca do podejmowania dalszego wysiłku, stwarza nadzieję na osiągnięcie sukcesu, wskazuje możliwości dokonania zmian na lepsze.

Przy opisanej formie oceniania ważne funkcje oceny, takie jak informacyjna i motywacyjna, są zniekształcone. Informacja kryjąca się za etykietą to jedynie wskazanie, jakie miejsce w hierarchii klasowej. Motywacyjna funkcja takiej oceny ma charakter zewnętrzny, oparty na rywalizacji z innymi uczniami oraz chęci przypodobania się nauczycielowi.

Czasami przekształca się w negatywną motywację do nauki szkolnej, gdy uczniowie otrzymują dużo słabych ocen i nie dostrzegają możliwości poprawy swojej sytuacji w szkole. Nie podejmują trudniejszych zadań obawiając się porażki i pracują na niższym poziomie niż wskazują na to ich potencjalne możliwości intelektualne.

Również odwrotna sytuacja, a więc dominacja bardzo dobrych ocen, może działać destrukcyjnie na dzieci. Szczególnie wtedy, gdy uczniowie zorientują się, że nie muszą podejmować dużego wysiłku, aby otrzymać dobry stopień.

Celem edukacji jest zapewnienie poszczególnym uczniom warunków do optymalnego rozwoju.

Nauczyciele nie powinni więc porównywać uczniów między sobą, ale obserwować etapy rozwoju każdego z nich. Przedmiotem porównywania są więc etapy w rozwoju każdego ucznia.

Nauczyciele, którzy akceptują takie rozumienie celów edukacji wczesnoszkolnej, nigdy nie powiedzą: "Jasiu, zobacz, jak Zosia ładnie rozwiązała dzisiaj zadanie. Chciałabym, abyś i ty chociaż trochę pomyślał!" (M. Żytko). Natomiast mogą powiedzieć tak: "Jasiu, nie rozwiązałeś dzisiaj ostatniego zadania, ale może spróbujesz jutro, na pewno ci się uda!"

Celem nauczycieli jest więc dokładne poznanie poszczególnych uczniów i zagwarantowanie każdemu respektowania jego indywidualnej drogi rozwoju. Może więc doskonalić i różnicować nauczanie w zależności od indywidualnego rytmu opanowywania wiedzy i umiejętności przez każdego ucznia.

Dobrze jest, gdy nauczyciele nie są nastawieni tylko na realizację programu nauczania, ale przede wszystkim na rozwój uczniów. Treści kształcenia to instrument, który służy do urzeczywistnienia tego celu. Nie istnieje podział na uczniów zdolnych i słabych. Każde dziecko może odnieść sukces na miarę swoich możliwości, nie musi dorównywać kolegom. Nauczyciele oceniający powinni zastosować takie narzędzia pomiaru, aby były one wyrażone językiem i symboliką odpowiednią do ocenianej sfery postępów dziecka, oparte na bezpośredniej obserwacji potencjału, odpowiednie do poziomu rozwoju uczniów, a także połączone z konkretnymi zaleceniami dla rodziców, przekazywanymi w przystępnej

formie.

Nauczyciele, informując uczniów o tym, jak wykonali dane zadanie szkolne, podkreślają najpierw to, co zostało dobrze zrobione, a później wskazują błędy i pomagają w ich przezwyciężeniu. Uczniowie wiedzą, że mają prawo do popełnienia błędu i nie grozi im za to ocena niedostateczna czy mierna. Ograniczenie rywalizacji między uczniami powoduje, że atmosfera w klasie jest spokojniejsza, mniej napięta, przyjazna. Uczniowie od początku pobytu w szkole mają prawo do rzetelnej informacji zwrotnej o efektach aktywności edukacyjnej. Jeżeli mają świadomość własnych osiągnięć i trudności w szkole i wiedzą, jakie działania podjąć, aby przezwyciężyć problemy, to w większym zakresie mogą samodzielnie kształtować swój rozwój.

Ocenianie przede wszystkim ma służyć informowaniu o jakości osiągnięć edukacyjnych dzieci w porównaniu z celami kształcenia na danym etapie rozwoju, określać zakres wysiłku włożonego przez dzieci w proces edukacyjny i wskazywać na charakter postępów uczynionych przez poszczególnych uczniów. Zaś zadaniem oceny jest zmotywowanie uczniów do wysiłku i umożliwienie im przeżywania pozytywnych emocji związanych z efektami, które uzyskali.

Ważną rolę w tak rozumianym ocenianiu spełnia analiza błędów. Są one traktowane jako problem, który pojawia się w procesie edukacyjnym i trzeba go pokonać. Nie da się przejść przez życie bez popełniania błędów, dlatego tak ważne jest wczesne oswojenie dzieci z błędami, po to by umiały sobie z nimi poradzić. Uczniowie są więc prowadzeni przez nauczycieli do stwierdzenia i zrozumienia swoich błędów. Nauczyciele, analizując rodzaje błędów popełnianych przez uczniów, zdobywają niezbędne informacje na temat specyfiki przebiegu procesu uczenia się u poszczególnych dzieci oraz jakości własnych oddziaływań dydaktycznych. W ten sposób dzieci już na etapie edukacji początkowej stają się partnerami nauczycieli w ocenie efektów własnych działań.

Dorośli z lękiem myślą o błędach dzieci. Starają się je korygować, naprawiać, sądząc, że mogą się utrwalić. Dlatego tak często kontrolują każdy krok ucznia, dbają, aby dziecko „szło właściwą drogą” i popełniało jak najmniej błędów. Z punktu widzenia uczącego się o wiele ważniejsze będą informacje o tym, co do błędu doprowadziło, i wskazówki pozwalające uniknąć błędów w przyszłości. Stykając się z własnymi i cudzymi błędami, dzieci uczą się wyszukiwać ich i samodzielnie je korygować. Dopóki uczniowie nie oswoją się z własnymi błędami, dopóty nie będą zdolni do myślenia hipotetycznego.

Rozwiązywanie problemu przez stawianie i weryfikowanie hipotez niesie ze sobą ryzyko popełniania błędów. Uczenie się przyniesie lepsze efekty, gdy dzieciom zostawi się możliwość samodzielnego rozwiązywania problemów, a tym samym popełniania błędów, gdy będą mogły posługiwać się różnymi strategiami intelektualnymi, metodami, w tym metodą prób i błędów. W ten sposób uczą się zadawać pytania, kwestionować, problematyzować, stawiać hipotezy i je weryfikować, a tym samym argumentować, wpadać na pomysły, przekształcać, klasyfikować, szukać przyczyn i skutków. Wszystkie te sprawności są niezwykle przydatne w codziennym funkcjonowaniu człowieka. Dobrze rozumiane ocenianie jako wartościowanie wysiłku edukacyjnego dziecka (i nauczyciela) w efekcie uruchamia refleksje nad sobą, dostarcza informacji zwrotnej na temat procesu uczenia.

Do ważnych umiejętności zdobywanych przez uczniów (ze względu na dalszą drogę życiową) należą umiejętności samokontroli i samooceny. Od nich bowiem w dorosłym życiu zależy, czy potrafimy sprostać wymaganiom pracodawcy, czy potrafimy dokonać szybkiej i skutecznej zmiany w dotychczasowym zachowaniu, czy jesteśmy przygotowani do samodzielnej oceny realizacji swoich zadań. Osiągnięcie tej umiejętności jest tożsame z osiągnięciem głębszej świadomości własnych możliwości

i podejmowanych działań oraz osiągnięciem kolejnego, wyższego poziomu na ścieżce kształcenia.

Dzieci, które radzą sobie z wymaganiami szkoły, mają przekonanie o swoich wyższych kompetencjach, a słabsi uczniowie mogą dojść do wniosku, że ich kompetencje są niskie. Na obraz własnej osoby bardzo silnie oddziałują otrzymane informacje zwrotne, które dzieci same interpretują. Występuje przy tym zjawisko "wyuczonej bezradności". Ma ono miejsce wówczas gdy dzieci doznając niepowodzenia w wykonaniu jakiegoś zadania, przypisują je wyłącznie brakowi zdolności. Dokonując ogólnej oceny własnej osoby, mogą wówczas stwierdzić: "Nigdy nie nauczę się rozwiązywać zadań z treścią". Jeżeli tak będą myśleć o sobie, to spadnie ich motywacja do rozwiązywania następnych zadań. Dzieci będą przekonane, że nawet gdyby poświęciły na naukę dużo czasu i włożyły w to wiele wysiłku - nie osiągną sukcesu.

W dużym stopniu to poczucie braku własnych kompetencji oddziałuje na dalszą pracę dzieci w szkole. Jak to pokonać? Ważne jest, aby przekazywać dzieciom informacje we właściwy sposób. Niepowodzenia i porażki zdarzają się przecież wszystkim i nie muszą oznaczać braku zdolności. Ewentualnie można przypisywać dziecięce niepowodzenia brakowi wysiłku z ich strony. Na pewno należy przeciwdziałać takim sytuacjom ponieważ zaniżona samoocena może nawet doprowadzić do zahamowania rozwoju dzieci.

Samoocenie powinny podlegać nie tylko osiągnięcia dydaktyczne, ale również społeczne. Zachowanie na zajęciach lub w czasie przerwy można odnieść do obowiązujących norm i zasad. Samoocena bowiem to również krytyczny stosunek do swojego zachowania lub postępowania.

Z samokontrolą i samooceną mamy do czynienia w wielu koncepcjach pedagogicznych w koncepcji Freinetowskiej jest to na przykład planowanie indywidualnej pracy tygodniowej na kartach planu, uzupełnianie kart samooceny, kart sprawności, rozwiązywanie fiszek autokorektywnych; w wypadku koncepcji pedagogicznej *M. Montessori* – wykonywanie jakiejś pracy według określonego wzoru. W zabawach tematycznych właściwy poziom samokontroli uwidacznia się w odpowiednim odgrywaniu danej roli, a samooceny – np. w zadowoleniu z zabawy; w grach – w przestrzeganiu reguł. Wszystkie prowadzą jednak do uzyskania przez najmłodszych uczniów pewnego zasobu wiedzy o sobie samym (B. Oelszlaeger, 2007).

Proces uczenia się, jako proces wsparty na planowaniu i samokontroli oraz samoocenie – umożliwia uczniom samodzielne myślenie, podejmowanie takich czynności intelektualnych, jak: porównywanie, analizowanie, abstrahowanie, dedukowanie, indukowanie, uogólnianie, ocenianie, wyjaśnianie, opisywanie, prognozowanie, planowanie i projektowanie.

Trzeba pamiętać, że aktywność dzieci ujawnia się w trzech głównych sferach:

- Po pierwsze, dzieci biorące udział w planowaniu działań edukacyjnych określają swój stan psychofizyczny, inaczej mówiąc, swoją gotowość (chęć, wolę) do działania i stan wiedzy wyjściowej.
- Po drugie, dzieci, jako podmioty działań, dokonują określonych wyborów, co z kolei wiąże się z podejmowaniem przez nie decyzji. Chętnie podejmują działania, w których mogą samodzielnie dokonywać wyborów, samodzielnie decydować.
- Po trzecie, niezbędną czynnością, jaką podejmują uczniowie w czasie uczenia się, jest kierowanie, regulowanie własnym działaniem edukacyjnym. Już na tym etapie dzieci cechuje samodzielność, systematyczność i zdyscyplinowanie – cechy, bez których nie da się mówić o pod-

miotowym uczeniu się wspartym na samokontroli i samoocenie.

Kierowanie, regulowanie własnym uczeniem się i zachowaniem to także umiejętność dostosowywania się do norm moralnych i prawnych obowiązujących w społeczeństwie, którego częstkami są szkoła i klasa. Dzieci w klasach młodszych są w stanie stopniowo przyjmować społeczny system wartości, co przejawia się na przykład w chętnym pełnieniu ról na rzecz klasy i szkoły a także proponować pewne reguły postępowania. Mogą więc być źródłem wiedzy o sposobach uczenia się, która z kolei umożliwia podejmowanie kolejnych działań. Kształtowanie samoświadomości i motywacji wewnętrznej uczniów to przecież jedno z naczelnych zadań oceniania. Nauczyciele oceniający postępy dzieci podczas realizacji projektów powinni przyjąć zasadę „oceniania w kontekście”, czyli oceniania uczniów w środowisku, w którym realizowany jest proces uczenia się. Ocenianie odbywa się podczas zaangażowania uczniów w uczenie się i jest połączone z konkretnymi zadaniami, wykonywanymi przez nich. Takie podejście do oceniania stwarza każdemu dziecku szansę wykazania się swoimi zdolnościami, ceniony jest bowiem rozwój umiejętności wykonywania konkretnych, użytecznych prac oraz umiejętność zastanawiania się i refleksji, kształtowanych podczas wykonywania projektów. Szczególną wagę przywiązuje się do indywidualnych uzdolnień.

Jedną z ważnych funkcji oceny jest jej funkcja kształtująca. Ocena kształtująca pełni funkcję informacyjną dla uczniów, którzy jeszcze nie ukończyli nauki danego tematu. Taka informacja będzie rzeczywiście kształtująca wówczas, gdy zostanie przez uczniów wykorzystana w celu podniesienia poziomu nauki. Ocenę kształtującą mogą wystawić nauczyciele, ale także uczniowie muszą oceniać w ten sposób siebie samych i siebie nawzajem.

Badania pokazały, że informacja zwrotna w trakcie nauki wywiera większy wpływ na osiągnięcia uczniów niż inne czynniki, zatem warto z niej korzystać (G. Petty, 2010). Głównym celem oceniania kształtującego jest pomoc uczniom w uczeniu się. Uczniowie uzyskują informację zwrotną o tym, co już wiedzą, czego się nauczyli podczas zajęć, a jednocześnie, co muszą jeszcze osiągnąć, co poprawić. Sprawdzanie postępów i osiągnięć sprzyjać będzie efektywności działań edukacyjnych, jeśli nauczyciele zapoznają uczniów i rodziców z kryteriami oceniania oraz wykażą gotowość do ich modyfikacji. Stosowane metody sprawdzające powinny przede wszystkim kształtować pozytywne myślenie o samym procesie uczenia się i o własnych możliwościach. Przekonanie o tym wpływa bowiem na jakość włożonego wysiłku i w konsekwencji – na efektywność uczenia.

Określania kryteriów oceniania nauczyciele powinni uczyć swoich uczniów. Mogą oni sami próbować stworzyć kryteria oceny, np. pracy pisemnej, pracy plastycznej, pracy użytecznej. W tym celu nauczyciele mogą poprosić ich, aby spróbowali (np. pracując w parach czy większych grupach) ustalić, jakimi cechami powinna się charakteryzować dobrze napisana praca. Mogą stworzyć listę kryteriów oceny pracy (np. wykorzystując metodę burzy mózgów czy też tzw. śnieżnej kuli). Ważne jest, aby uczniowie zrozumieli cel ustalenia takich kryteriów i umieli z nich później skorzystać. Listę można uzupełniać, rozszerzać; powinna ona być zawsze dostępna, aby uczniowie mogli wykonać każdą następną swoją pracę, kierując się listą wspólnie wypracowanych kryteriów (M. Kędra, M. Zatorska, 2013).

Nauczyciele, chcąc dokonać (semestralnej lub rocznej) charakterystyki poziomu opanowania przez dzieci umiejętności, powinni systematycznie obserwować działania uczniów i gromadzić szczegółowe informacje na temat ich rozwoju.

Jednym ze sposobów kompletowania takich wiadomości jest metoda portfolio. Portfolio to zbiór wytworów pracy uczniów, np. prac plastycznych, technicznych, literackich, a także nagrań, fo-

tografii, prezentacji, które sami uczniowie gromadzą. To dzieci podejmują decyzje i wybierają prace najwartościowsze i najciekawsze ich zdaniem. Najpierw wyboru dokonują nauczyciele razem z dziećmi, np. co miesiąc. Nauka wyboru musi być prowadzona powoli, bo często dzieci są mocno emocjonalnie związani z jakąś pracą. Wybierają prace, sprawdziany, które są świadectwem ich osiągnięć.

Po zakończeniu realizacji każdego bloku tematycznego (projektu) nauczyciele mogą zaproponować podsumowanie dziecięcej działalności w formie indywidualnych prezentacji osiągnięć. Może to być forma pokazu umiejętności artystycznych, ruchowych, naukowych lub wystąpienie na forum klasy, podczas którego uczniowie przedstawiają kolegom/koleżankom i nauczycielom wybrane przez siebie, najważniejsze z ich punktu widzenia wytwory pracy. Mogą wybrać dowolną formę prezentacji i zaprezentować dowolną umiejętność, którą zdobyli. Mają szansę pokazać w zespole rówieśniczym swoje osiągnięcia. Ćwiczą przy tym umiejętność publicznej prezentacji, poprawnego i ciekawego wypowiedzenia się. Uczą się słuchania innych; budują wiarę we własne możliwości, są dumne z własnych osiągnięć (M. Zatorska, A. Kopik, 2012). Czas takiej prezentacji powinien być ściśle określony i przestrzegany, aby każde dziecko miało szansę wypowiedzi, aby dzieci nieśmiałe nie zostały zdominowane przez uczniów pewnych siebie.

Systematycznie i w różnorodnych formach dokonywana samoocena uczy dzieci refleksji nad własnym uczeniem się oraz koncentracji na nim i dążenia do uzyskiwania jak najlepszych efektów. Do gromadzenia wytworów pracy można wykorzystywać np. segregator. Dla atrakcyjnego wizualnie dokumentowania postępów można stworzyć wspólnie z dziećmi ciekawe ikony symbolizujące np. stopień zaangażowania w realizację zadań, kreatywność i pomysłowość, wkład pracy, efekty działań dzieci (M. Zatorska, A. Kopik, 2012). Uczniowie, którzy opanują podstawowe umiejętności posługiwania się komputerem, mogą także prowadzić tzw. elektroniczne Portfolio, czyli w folderze utworzonym właśnie w tym celu przechowywać nagrania, prezentacje i sfotografowane wytwory pracy, a także sfilmowane działania.

To narzędzie w edukacji służy zebraniu najlepszych prac uczniowskich. Dzięki temu możemy poznać mocne strony dzieci, ich uzdolnienia choćby z użyciem teorii wielorakiej inteligencji Gardnera. Portfolio jest nieocenionym narzędziem do budowania wysokiej samooceny dzieci. Oczywiście po zakończeniu zajęć rodzice otrzymują teczkę swojej pociechy i chwalą się osiągnięciami dziecka przed rodziną i znajomymi.

Stosowanie oceny opisowej w nauczaniu początkowym wymaga od nauczycieli umiejętności wnikliwej obserwacji uczniów, opanowania wielu metod ich poznawania, analizowania poszczególnych etapów rozwoju, indywidualizowania procesu kształcenia. Warto jednak podjąć ten wysiłek, gdyż może to wpłynąć korzystnie na funkcjonowanie uczniów w szkole, a w szczególności na ich motywację do nauki, która nabierze indywidualnego, wewnętrznego charakteru. Nie będzie już oparta na rywalizacji z kolegami, czy chęci pozyskania za wszelką cenę przychylności nauczyciela. Oprócz funkcji informacyjnej i motywacyjnej ocena opisowa może spełniać także funkcję rozwojową (kształtującą).

Nauczyciele, obserwując rozwój dzieci, oceniają poszczególne etapy i określają zadania, które będą najkorzystniejsze dla rozwoju danego ucznia. Dzięki ocenie opisowej mogą świadomie kształtować optymalne warunki dla rozwoju swoich uczniów.

Nauczyciele muszą być reżyserami, a także badaczami w działaniu. Uaktywnić postawę poznawania w działaniu. Reagować „tu i teraz”, być facylitatorem, ułatwiać uczniom odnajdywanie i rozumienie celów własnych oraz celu grupy, rozumienie zadania; wspomagać uczniów w działaniu, rozwijać ich poczucie sprawstwa i kompetencji.

Nauczyciele muszą być też badaczami własnego nauczania. Zadawać pytania: *Co się zdarzyło?*

Jak przebiegała sytuacja? Dlaczego tak się stało? Poddawać interpretacji zdarzenia.

M. Materska podkreśla, że „dokonując oceny według z góry przyjętych kryteriów zgodnych z wymaganiami programu nauczania i charakterem zadań postawionych uczniom, nauczyciel uzyskuje precyzyjne narzędzie kontroli nie tylko uczniowskich postępów w nauce, ale i własnej pracy” (M. Materska, 1994). Dzięki temu uzyskują pogłębiony wgląd we własne wartości, priorytety działania, własny namysł nad zdarzeniami edukacyjnymi. Samoświadomość nauczycieli wpłynie na jakość ich działania i wzmocni poczucie sprawstwa. Działanie to wymaga rozumienia przez nauczycieli zasad własnej filozofii edukacyjnej, w myśl której pracują (M. Kędra, M. Zatorska, 2013).

Chcąc ułatwić nauczycielom wprowadzenie oceny opisowej w edukacji początkowej, przedstawiam proponowane przez Prof. M. Żytka propozycje wzorów rocznej oceny opisowej uczniów klasy pierwszej i drugiej. W arkuszu oceny opisowej znajdują się cztery kategorie, które składają się na charakterystykę rozwoju psychicznego ucznia:

- a. rozwój poznawczy:
 - mówienie i czytanie,
 - pisanie,
 - umiejętności matematyczne,
 - umiejętności przyrodniczo-geograficzne;
- b. rozwój artystyczny;
- c. rozwój fizyczny;
- d. rozwój społeczno-emocjonalny.

W ramach tych kategorii należy sformułować szereg umiejętności, które opisują szczegółowo daną sferę rozwoju psychicznego dzieci. Dobór tych umiejętności to wynik koordynacji podstaw psychologicznych z wymaganiami dydaktycznymi na poziomie edukacji początkowej. Nauczyciele korzystając z arkusza oceny opisowej podkreślają te umiejętności, które występują u charakteryzowanego ucznia. Brak podkreślenia to sygnał, że dana umiejętność jeszcze się nie ujawniła. Celowo nie wprowadzono zróżnicowania poziomu opanowania danej umiejętności (np. czyta cicho ze zrozumieniem - zadawałająco, słabo, b. dobrze), gdyż takie uzupełnienie stwarza pokusę różnicowania uczniów i sprzyja subiektywności w ocenianiu.

Prezentowany arkusz oceny opisowej ma przede wszystkim dostarczyć nauczycielom materiału do przygotowania dokładnej charakterystyki poszczególnych uczniów. Nie może być wykorzystywany do selekcji dzieci, np. niepromowania do następnej klasy. Arkusz zawiera również informacje dla rodziców o poziomie funkcjonowania dzieci w szkole. Nauczyciele mogą przygotować na podstawie tego arkusza charakterystykę dzieci przeznaczoną dla rodziców. Jednym z ważnych zadań, które spełnia właśnie ocena opisowa, jest przyzwyczajanie rodziców do faktu, że powinni oczekiwać od nauczycieli przede wszystkim rzetelnej informacji o dziecku, a nie zbioru etykietek-stopni, które niewiele mówią o funkcjonowaniu dziecka w szkole.

Nowe badania i doświadczenia w różnych krajach wskazują, że w ocenianiu szkolnym tkwi ogromna „energia potencjalna” dla zwiększenia efektywności kształcenia (J. Ochendusko, <http://www.ocenianie-kszaltujace.pl/ocenie-kszaltujace-jo.html>). Prof. Potworowski omawiając prace Blacka

stanowczo stwierdza, że istnieją liczne empiryczne dowody, że stosowane w ocenianiu symbole (stopnie) nie powodują, że uczniowie uczą się lepiej lub więcej. Drugie założenie Blacka zakłada, że na zmianę uczenia się uczniów korzystnie wpływa informacja zwrotna – pozytywna. Ta – rzeczowa, aktualna (bieżąca!) i klarowna informacja orientuje ucznia co jest właściwe i dlaczego oraz nad czym i jak trzeba (teraz) pracować. To założenie znane jest w podejściu systemowym, jako sprzężenie zwrotne.

11. WYKORZYSTANIE TIK W PROGRAMIE UCZEŃ PRZERÓŚŁ MISTRZA

Technologie informacyjno komunikacyjne weszły do szkół i naszych domów. Otaczają dziecko i powodują, że praca i zabawa przy komputerze stała się integralną częścią naszego codziennego działania. Program „Uczeń przerósł mistrza...” został wzbogacony o dostęp do nowoczesnych technologii przez opracowanie 24 tablic interaktywnych wzbogacających działania w poszczególnych projektach.

Materiał będzie dostosowany technicznie do wykorzystania na tablicach interaktywnych, komputerach, tabletach a nawet telefonach komórkowych. Dostęp do nich będzie miał nauczyciel, uczeń i rodzice, aby zawarty tam materiał mógł być wykorzystany elastycznie i zgodnie z potrzebami nauczyciela i ucznia.

Każda z opracowanych części składa się z filmu wzbogacającego wiedzę ucznia o temacie projektu, inspiruje do rozmów i skłania do poszukiwania informacji. Uczniowie mogą również wykonywać indywidualnie i grupowo ćwiczenia rozwijające umiejętności posługiwania się komputerem jako narzędziem pracy i uczenia się: puzzle, układanki, krzyżówki, itp. Wszystkie materiały przygotowane są w sposób dostosowany do percepcji ucznia i pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych.

Jako materiał dodatkowy w materiale znajdują się wskazówki dla nauczyciela związane z pracą metodą projektu edukacyjnego.

Opracowany materiał nie ma stanowić podstawy pracy z uczniem, ma być inspiracją i zachętą do właściwego korzystania z nowoczesnych technologii. Jak wspomniano wcześniej dla młodszego ucznia najlepszy pokaz, film i animacja nie zastąpią działania w rzeczywistym świecie.

12. MATERIAŁY UZUPEŁNIAJĄCE

Program nie rekomenduje wykorzystania żadnego z dostępnych podręczników i zeszytów ćwiczeń. Aby jednak ułatwić nauczycielowi pracę podczas testowania efektywności pracy metodą projektów zostały opracowane scenariusze przykładowych projektów edukacyjnych i lekcji z wykorzystaniem metody. Przykładowe scenariusze mogą być przez nauczyciela modyfikowane i rozszerzane w zależności od potrzeb i możliwości.

Opracowane zostały również karty pracy dla uczniów, które mogą mieć charakter wzbogacający lub sprawdzający umiejętności uczniów.

www.uczenprzeroslmistrza.pl

13. BIBLIOGRAFIA

- M. Bogdanowicz, **Metoda Dobrego Startu w pracy z dzieckiem od 5 do 10 lat**, Warszawa WSiP 1995.
- M. Bogdanowicz M. **Metoda Dobrego Startu**, Warszawa WSiP 1999.
- M. Braun, M. Mach, **Jak pracować ze zdolnymi? Poradnik dla nauczycieli i rodziców**, ORE.
- M. Buckingham, D. Clifton, **Teraz odkryj swoje silne strony**, MT Biznes , Warszawa 2003.
- A. Hankała, **Zastosowanie wiedzy psychologicznej o rozwoju człowieka w nauczaniu i wychowaniu** [w:] Wiedza z psychologii człowieka w praktyce społecznej, B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), Poznań 2002.
- F. L. Ilg, Louise Bates Ames, Sidey M. Barker, **Rozwój psychiczny dziecka od 0 do 10 lat**, GWP Gdańsk 1994.
- M. Kędra, M. Zatorska , **Razem z dzieckiem**, 2013.
- Z. Kwieciński ,B. Śliwerski [red] . **Pedagogika. Podręcznik akademicki**. Tom II. PWN, Warszawa 2006.
- W. Limont, J. Cieślukowska, D. Jastrzębska [red], **Zdolni w szkole, czyli o zagrożeniach i możliwościach rozwojowych uczniów zdolnych. Poradnik dla nauczycieli i wychowawców**, ORE Warszawa 2012.
- M. Mendel, A. Cieślak, **(P)rogi szkoły**, [w:] D. Klus-Stańska, M. Szczepkowska-Pustkowska (red.), Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania, Warszawa 2009.
- M. Miotk-Mrozowska, **Współpraca szkoły z rodzicami ucznia**[w:] Psychologia ucznia i nauczyciela, St. Kowalik (red.), Warszawa 2011.
- E. Misiorna, **Zintegrowana edukacja w klasach I-III**, Poznań 1999.
- K. Nicholls **Program nauczania języka angielskiego dla I etapu sześcioletniej szkoły podstawowej (klasy I-III)**, kurs początkowy, do nowej podstawy programowej, Cambridge University Press 2009.
- W. Okoń. **Zabawa a rzeczywistość**, WSiP, Warszawa 1987, s. 159.
- W. Okoń. **Słownik pedagogiczny**, PWN, warszawa 1981.
- B. Ročławski, **Nauka czytania i pisanie**, Glottispol, Gdańsk 2000.
- B. Ročławski, **Podstawy wiedzy o języku polskim dla glottodydaktyków, pedagogów, psychologów i logopedów**, Glottispol, Gdańsk 2001.
- C. Rose, M. Taraszkiewicz. **Atlas efektywnego uczenia** (się), Wyd Transfer Learning Solutions Sp. z o.o, Gdańsk 2010.
- N. Sillamy. **Słownik psychologii**. Wyd Książnica, Katowice 2002.
- E. Smak, S. Włoch. **Pedagogika kreatywna wyzwaniem edukacji XXI wieku**. Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2010
- B. Smykowski, **Przedszkolak w szkole**, „Psychologia w szkole. Dziecko od początku” 2012, nr 3.
- M. Spitzer. **Jak uczy się mózg**. PWN, Warszawa 2007,
- M. Taraszkiewicz. **Jak uczyć jeszcze lepiej**, Wyd Akra, Poznań 2001.
- B. J. Wadsworth, **Teoria Piageta. Poznawczy i emocjonalny rozwój dziecka**, WSiP s.a Warszawa 1998.
- K. S. Wennerstrom, M. B. Smeds. **Pedagogika Montessori w przedszkolu i szkole**. Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków, 2009.
- M. Żylińska. **Neurodydaktyka. Nauczanie i uczenie się przyjazne mózgowi**. Wyd. Naukowe

- Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013.
- **Mam 6 lat, Przewodnik dla nauczyciela**, praca zbiorowa, WSiP Warszawa 1988.
 - H. Harwas Napierała, J. Trempała, **Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka**, Tom II, PWN Warszawa 2000.
 - M. Łaguna, **Szkolenia**, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2008.
 - D. Klus – Stańska, Alina Kalinowska, **Rozwijanie myślenia matematycznego młodszych uczniów**, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2004.
 - E. Gruszczyk – Kolczyńska, **Dzieci ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się matematyki**, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1992
 - W. Hemmerling, **Kierowanie rozwiązywaniem zadań matematycznych w klasach początkowych**, IKNiBO, Koszalin 1977.
 - I. Fechner-Sędzicka, B. Ochmańska, W. Odrobina, **Rozwijanie zainteresowań i zdolności matematycznych uczniów klas I – III szkoły podstawowej. Poradnik dla nauczyciela**, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa, 2012.
 - J. Królikowski, **Projekt edukacyjny. Materiały dla zespołów międzyprzedmiotowych**, wyd. CODN, Warszawa 2000.
 - A. Mentrak, **Zarządzanie projektami edukacyjnymi**, wyd. „Nowa szkoła”, Zeszyt 02/marzec 1999
 - A. Brzezińska, E. Misiorna, **Ocena opisowa w edukacji wczesnoszkolnej**. Wyd. WOM. Poznań, 1998
 - R. Koc, **Ocena osiągnięć edukacyjnych uczniów [w:] Psychologia ucznia i nauczyciela**, St. Kowalik (red.), Warszawa 2011.
 - M. Żytko, **Konteksty szkolnych osiągnięć uczniów** (współred), CKE 2008.
 - M. Roszkowska - Przetacznik, L. Wtorkiewicz - **Ocenianie opisowe - diagnoza i motywacja**, Super-studium Magdalena Przetacznik, Kraków, 2000.
 - M. Żytko, **Ocenianie dzieci w szkole – kontrola czy wspieranie uczenia się i rozwoju** - http://www.trzecioklasista.edu.pl/artukul/kategoria/dla_nauczycieli/a_moze_tak.
 - B. Oelszlaeger, **Jak uczyć uczenia się? Środki i metody kształcenia samokontroli i samooceny w edukacji wczesnoszkolnej**, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków, 2007.
 - G. Petty, **Nowoczesne nauczanie. Praktyczne wskazówki i techniki dla nauczycieli, wykładowców i szkoleniowców**, GWP, Gdańsk, 2010.
 - M. Materska, **Z badań nad ocenianiem profesjonalnym, czyli jak mierzona jest niewymierna wartość szkolnych wypracowań?**, Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Warszawa, 1994.
 - J. Ochenduszek, **Ocenianie kształtujące szansą na aktywne i skuteczne uczenie się – nauczanie**, Bydgoszcz <http://www.ocenianie-ksztaltujace.pl/ocenianie-ksztaltujace-jo.html>.
 - M. Zatorska, A. Kopik, **Wielointeligentne odkrywanie świata**, 2012.
 - J. Helm , L. Katz, **Mali badacze - metoda projektu w edukacji elementarnej**, CODN 2003.